

VADOVAS

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas teisėje ir formuojant politiką nacionaliniu lygmeniu

Rekomendacijos

Daug informacijos apie Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrą (FRA) yra pasiekama internete. Ji prieinama FRA svetainėje fra.europa.eu

Šis dokumentas jokiū būdu nėra privalomas cituojamų teisės aktų aiškinimas, bet yra parengtas kaip pagalbinis dokumentas, kad būtų lengviau taikyti teisės aktų nuostatas. Šis dokumentas arba jo dalis nebūtinai atitinka Europos Komisijos nuomonę.

**Europe Direct – tai paslauga, padėsianti Jums rasti atsakymus
į klausimus apie Europos Sąjungą**

Informacija teikiama nemokamai telefonu (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Informacija teikiama nemokamai, daugelis skambučių taip pat nemokami (nors kai kurie ryšio paslaugų teikėjai gali imti mokesť, taip pat gali reikėti mokėti, jeigu skambinsite taksofonu arba viešbučio telefonu).

Viršelio nuotrauka: © FRA

Daugiau informacijos apie Europos Sąjungą pateikiama internete (<http://europa.eu>).

Liuksenburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2020 m.

Print	ISBN 978-92-9474-875-1	doi:10.2811/146574	TK-04-18-616-LT-C
PDF	ISBN 978-92-9474-883-6	doi:10.2811/83534	TK-04-18-616-LT-N

© Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra, 2020 m.

Atkurti leidžiama ne komerciniais tikslais, jeigu nurodomas šaltinis.SPAUSDINTA ANT PERDIRBTO POPIERIAUS, KURIO GAMYBAI NENAUDOJAMAS CHLORAS (PCF)

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymas teisėje ir formuojant politiką nacionaliniu lygmeniu

Rekomendacijos

Pratarmė

Nuo 2000 m. Europos Sąjunga taiko savo teisių aktą – Pagrindinių teisių chartiją. Teisiškai privaloma ji tapo 2009 m. ir turi tokią pat juridinę vertę kaip ir ES sutartis.

Chartija, kaip labai šiuolaikiškas žmogaus teisių katalogas, į kurį įtraukta daug teisių, kurių nėra įtvirtintuose teisių aktuose, popieriuje atrodo išties gerai. Išmanantieji pagrindinius ES teisės principus paprastai greitai nurodo, kad Chartija yra visada privaloma Europos Sąjungai, bet valstybėms narėms tik tada, kai jos „įgyvendina ES teisę“. Tačiau ką iš tiesų reiškia šis dažnai cituojamas Chartijos 51 straipsnis?

Tikrovėje specialistai neretai suabejoja, ar tam tikru atveju reikia taikyti Chartiją ir kokia jos pridėtinė vertė. Net ekspertai ne visada gerai supranta, kas patenka į Chartijos taikymo sritį, o kas ne. Todėl nestebina, kad, apžvelgus Chartijos praktinio taikymo rezultatus nuo jos įsigaliojimo praėjus dešimtmečiui, susidaro nevienalytis vaizdas. Teisininkai, kad ir kas jie būtų – teisėjai, valstybės tarnautojai ar teisės ir politikos formuotojai, – retai remiasi Chartija. O jeigu tai ir daro, nuorodos dažnai būna paviršutiniškos. Kyla dvejonų.

Todėl Europos Sąjungos Taryba paragino valstybes nares keistis gerąja patirtimi informuotumo apie Chartiją didinimo srityje ir ją nustatyti, taip pat kurti tam skirtas bendras priemones. Ji taip pat pabrėžė, kad Pagrindinių teisių agentūra galėtų padėti parengti nacionalinius valstybės tarnautojus, ir konkrečiai paprašė, kad agentūra paruoštų specialistams ir nespecialistams skirtą Chartijos taikymo šalyje vadovą.

Šio vadovo tikslas – gerinti supratimą apie Chartiją, taip pat tais atvejais, kai ji taikoma teisės ir politikos formavimo srityje. Išsamus patikrinimas, kaip taikoma Chartija, visada pasiteisins. Net kai prieinama prie išvados, kad ji netaikoma, atliekant patikrinimą, kaip taikoma Chartija, pabrėžiama žmogaus teisių svarba teisės ir politikos formavimo srityje. Tai pasiekimas savaime, nes padeda stiprinti sąmoningumą.

Pasitarusi su ekspertų grupe, bendradarbiaujančia su nacionaliniais parlamentais, preliminarų projektą parengė agentūros patariama dr. Mirjam de Mol (Mastrichto Europos teisės centras). Ji patikslino FRA, kuri taip pat konsultavosi su 28-iais FRA nacionaliniais ryšių palaikymo pareigūnais – nacionalinėse administracijose dirbančių ekspertų tinklu. Vadovas užbaigtas išnagrinėjus Mokslo komiteto pastabas. Norėčiau padėkoti visiems prisidėjusiems už vertingą jų indėlį.

Michael O’Flaherty

Direktorius

Turinys

PRATARMĖ.....	3
AKRONIMAI IR SANTRUMPOS.....	7
IŽANGA.....	9
I DALIS. BENDROS GAIRĖS	15
1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių sistema	15
Du pagrindinių teisių šaltiniai	15
Bendrieji Europos Sąjungos teisės principai	16
Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.....	17
Taikymo sritis	17
Kokia Chartijos 51 straipsnio esmė?.....	19
Naudos gavėjai	20
Chartijos principai ir Chartijoje įtvirtintos teisės	20
2. Kaip Chartija susijusi su nacionaliniais ir tarptautiniais pagrindinių teisių dokumentais?.....	22
Europos žmogaus teisių konvencija	22
Kiti tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai.....	23
Nacionalinės pagrindinės teisės	24
3. Pagrindai patikrinti, ar Chartija taikoma	25
Pareiga gerbti teises, laikytis principų ir taikyti Chartiją	25
Daugiau ir (arba) stipresnių teisių, numatytų Chartijoje	25
Nacionaliniai teismai gali taikyti Chartiją	30
Europos Sąjungos Teisingumo Teismas gali aiškinti Chartiją	34
Pažeidus Chartijoje numatytas teises gali būti pradėta pažeidimo nagrinėjimo procedūra	36
4. Kaip patikrinti, ar Chartija taikoma	37
Nuo ko pradėti vertinimą?	37
Koks būtinas reikalavimas dėl Chartijos taikymo?.....	38
Minimalus reikalavimas – sąsaja su Europos Sąjungos teise	39

5.	Kokiais atvejais taikoma Chartija?	40
	Kai valstybės narės atstovauja Europos Sąjungai	40
	Kada valstybės narės turi remtis įgaliojimais pagal Europos Sąjungos teisę	42
6.	Kaip taikyti Chartiją.....	44
	Kokios svarbios aiškinimo priemonės?.....	44
	Kokiomis aplinkybėmis gali būti apribotas teisių įgyvendinimas?.....	45
II DALIS. PRAKTINĖS PRIEMONĖS		47
7.	Chartijos taikymo kontrolinis sąrašas.....	47
	Pasirinkite kelią, kuris atitinka jūsų išeities tašką.....	47
	A būdas. Nacionalinių teisėkūros veiksmų priežastis – ES teisės aktas	48
	B būdas. Pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamo akto, kurie teikiami nevykdant ES teisės aktų perkėlimo į nacionalinę teisę proceso	59
8.	Atitikties Chartijai patikrinimas.....	69
	I etapas. Pagrindinių teisių apribojimų nustatymas	70
	II etapas. Vertinimas, ar apskritai apribojimai leidžiami	71
	III etapas. Vertinimas, ar apribojimai gali būti pagrįsti.....	75
PRIEDAS. CHARTIJOJE ĮTVIRTINTŲ TEISIŲ APŽVALGA		81
RODYKLĖ.....		96

Akronimai ir santrumpos

CAT	Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą
CEDAW	Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims
Chartija	Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija
EKPK	Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą
ES	Europos Sąjunga
ES sutartis	Europos Sąjungos sutartis
ESC	Europos socialinė chartija
ESC 96	Europos socialinė chartija (pataisyta 1996 m.)
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTK	Europos žmogaus teisių konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
FRA	Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra
ICCPR – OP2	Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto antrasis fakultatyvinis protokolai mirties bausmei panaikinti
ICERD	Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo
ICESCR	Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas
JT	Jungtinės Tautos
JT GA	JT Generalinė Asamblėja
Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis	Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis
NTK	Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija

OPCAT	Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvus protokolą
OPCRC – SC	Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos
P	EŽTK protokolą
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
TDO	Tarptautinė darbo organizacija
TPPTP	Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas
UDHR	Visuotinė žmogaus teisių deklaracija
VTK	Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija

Ižanga

Šiame vadove pateikiamos rekomendacijos dėl ES pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) taikymo nacionaliniu lygmeniu. Remiantis Chartijos 51 straipsniu ir kitaip nei nustatyta tarptautiniuose ir nacionaliniuose žmogaus teisių dokumentuose, Chartijos taikymo sritis apribojama sritimis, kurios priskiriamos ES teisei. Ja nesiekama išplėsti Sąjungos teisės taikymo srities. Tačiau, kaip matyti iš Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) praktikos, teisininkams, įskaitant teisės ir politikos srities specialistus, Chartija yra labai svarbus dokumentas.

Šiame vadove pateikiamos praktinės Chartijos taikymo srities gairės. Jame nėra išsamiai aptarti visi klausimai ir jis nėra baigtinis. Vadovas, nors ir pagrįstas ESTT praktika, negali pakeisti pavienių atvejų vertinimo ir poreikio prireikus pasitarti su teisės tarnybomis.

Chartijos gynybinis pobūdis

Nors kompetencijos požiūriu Chartijos kalba yra neutrali, ji netaikoma toms sritims, dėl kurių ES neturi ką pasakyti. Be to, įvairiose ES pirminės teisės nuostatose pabrėžiama, kad Chartija nesiekama iš valstybių narių perimti įgaliojimus:

„Siekiant užkirsti kelią Europos Sąjungos įgaliojimų išplėtimui valstybių narių atžvilgiu, Pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnio 1 dalyje visų pirma numatyta, kad:

- *taikant Chartiją negali būti ribojamas subsidiarumo principas (51 straipsnio 1 dalies pirmas sakiny);*
- *Chartija yra privaloma valstybėms narėms, tik kai jos įgyvendina ES teisę (51 straipsnio 1 dalies pirmas sakiny);*

- *laikytis Chartijos nuostatų ir jas taikyti reikia nepažeidžiant Europos Sąjungos įgaliojimų, suteiktų jai Sutartimis, ribų (51 straipsnio 1 dalies antras sakiny).*⁴¹

Pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnis. Taikymo sritis

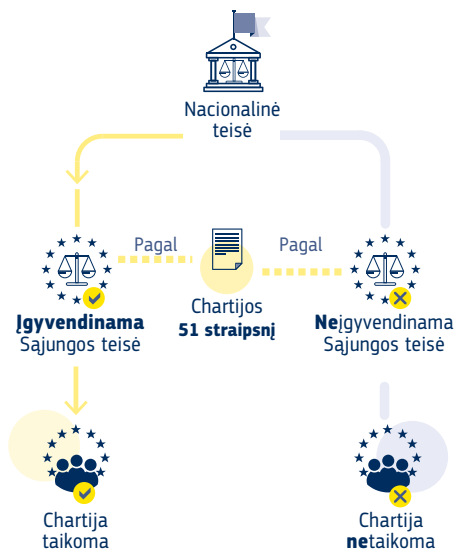
1. Šios Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams, tinkamai atsižvelgiant į subsidiarumo principą, bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę. Todėl jie turi gerbti teises, laikytis principų ir juos taikyti pagal turimus atitinkamus įgaliojimus, nepažeisdami Sąjungos įgaliojimų, suteiktų jai Sutartimis, ribų.
2. Ši Chartija neišplečia Sąjungos teisės taikymo srities už Sąjungos įgaliojimų ribų, nenustato Sąjungai naujų įgaliojimų ar užduočių ir nepakeičia Sutartyse nustatytųjų.

Kam skirtas šis vadovas?

Šis vadovas visų pirma skirtas asmenims, nacionaliniu lygmeniu dalyvaujantiems teisėkūros ir politikos formavimo procesuose. Šie procesai labai svarbūs Europos Sąjungoje užtikrinant ir skatinant pagrindines teises. Todėl pagrindinę tikslinę grupę sudaro visi asmenys, dalyvaujantys nacionalinių teisėkūros ir administravimo institucijų, pvz., vyriausybių, parlamentų, regioninių ir vietos valdžios institucijų, veikloje. Šis vadovas taip pat aktualus asmenims, dirbantiems teismuose ir žmogaus teisių institucijose, veikiančiose ES valstybėse narėse.

¹ 2011 m. rugsėjo 22 d. generalinės advokatės Verica Trstenjak išvados 72 punktą, 2011 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *N.S.(C-411/10) / Secretary of State for the Home Department ir M. E. ir kt. (C-493/10) / Refugee Applications Commissioner ir Minister for Justice, Equality and Law Reform* [GC], sujungtos bylos C-411/10 ir C-493/10.

1 pav. Chartijos taikymo sritis (kuri, palyginti su Europos žmogaus teisių konvencija, yra ribota)

Šaltinis: FRA, 2018 m.

Koks jūsų vaidmuo realizuojant Chartijoje nustatytas garantijas?

Žmogaus teisės visų pirma užtikrinamos nacionaliniu ir vietos lygmenimis. Būtent čia teisės iš tikrųjų turi realią reikšmę. ES teisė paprastai įgyvendinama nacionaliniu lygmeniu. Todėl įsipareigojimai pagal ES pagrindinių teisių chartiją yra ypač svarbūs nacionalinės politikos formuotojams. Paprastai ES teisės aktuose paliekama veiksmų laisvė nacionalinei teisėkūros institucijai į nacionalinę teisę perkeliama ir įgyvendinant ES teisę, ir naudojimas šia veiksmų laisve turi būti suderinamas su Chartija. Šiuo įpareigojimu nustatoma didelė nacionalinės politikos formuotojų ir teisės aktų leidėjų atsakomybė.

Rengiant teisės aktus ir (arba) formuojant politiką, teisės specialistai, dirbantys nacionaliniuose parlamentuose ir (arba) administracijose, atlieka itin svarbų vaidmenį pagal ES pagrindinių teisių chartiją, nes jie atlieka tris esmines užduotis. Jie privalo nustatyti:

- ar Chartija taikoma konkrečiam pasiūlymui (dėl teisėkūros procedūra priimamo akto);
- kokios neigiamos ir teigiamos pareigos numatytos Chartijoje nacionalinei teisėkūros institucijai ir (arba) nacionalinei administracijai, siekiant vengti Chartijos pažeidimų;
- ar konkrečiu teisės ir (arba) politikos formavimo atveju yra galimybė ne tik vadovautis Chartija, bet ir aktyviai skatinti ją įgyvendinti, kaip reikalaujama pagal Chartijos 51 straipsnį.

Nacionaliniai subjektai kaip pagrindiniai Chartijos atstovai

ES pripažįsta, kad įgyvendinant Chartiją nepaprastai svarbūs nacionaliniai subjektai. Pavyzdžiui, Europos Parlamentas pabrėžė, kad „nacionalinės institucijos (teisminės institucijos, teisėsaugos organai ir valdymo institucijos) yra pagrindiniai veikėjai, praktiškai įgyvendinantys Chartijoje įtvirtintas teises ir laisves.“**

Europos Sąjungos Taryba pabrėžia Chartijos, kaip platesnio taikytinų pagrindinių teisių šaltinių komplekso dalies, taikymo svarbą nacionaliniame kontekste. Taryba pabrėžia, kad „reikia nustatyti Chartijos taikymą konkrečiomis aplinkybėmis“, taip pat kad „siekiant veiksmingo Chartijos taikymo, nacionalinės institucijos turi skirti ypatingą dėmesį toms Chartijos nuostatomis, kurių prasmė ir apimtis nėra apibrėžta atitinkamomis EŽTK nuostatomis“.**

Taryba taip pat „palankiai vertina iniciatyvas, skirtas informuotumui didinti ir gerinti praktinį Chartijos taikymą tarp politikos formuotojų [ir] teisininkų“***. Šis vadovas – viena iš tokių iniciatyvų. Tikimasi, kad jis padės spręsti vieną iš didžiausių problemų, su kuria susiduriama praktiškai įgyvendinant Chartiją, t. y. aiškinant jos taikymo sritį.****

*Šaltiniai: * Europos Parlamentas (2015 m.), Rezoliucija dėl pagrindinių teisių padėties Europos Sąjungoje 2013–2014 m. (2014/2254(INI)), Strasbūras, 2015 m. rugsėjo 8 d., 20 dalis.*

*** Europos Sąjungos Taryba (2016 m.), Tarybos išvada dėl Pagrindinių teisių taikymo 2015 m., 2016 m. birželio 9 d. Tarybos dokumento 10005/16 priedas, 6 dalis.*

**** Europos Sąjungos Taryba (2017 m.), Tarybos išvada dėl Pagrindinių teisių taikymo 2016 m., 2017 m. liepos 28 d. Tarybos dokumento 11546/17 priedas, 5 dalis.*

***** FRA (2012 m.), Bringing the Charter to life – opportunities and challenges of putting the EU Charter of Fundamental Rights into practice; taip pat žr. FRA (2018 m.), Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros išvada, Viena, 2018 m. balandžio mėn.*

Kaip naudotis vadovu?

- Vadove pateikiamas dviejų rūšių tekstas. Pagrindinis tekstas įprastu juodu šriftu – tai trumpa apžvalga, padedanti skaitytojui geriau suprasti informaciją. Pavyzdžiai ir išsamesnė informacija pateikiami pilku šriftu.
- Vadovą sudaro dvi dalys ir priedas.
- **I dalyje** „Bendros gairės“ pateikiama visoms tikslinėms grupėms skirta įžanga į Chartiją; joje dėmesys skiriamas:
 - ES pagrindinių teisių apsaugos sistemai (1 skyrius);
 - Chartijos sąsajai su kitais pagrindinių teisių dokumentais (2 skyrius);
 - Chartijos taikymo priežastims (3 skyrius);
 - Chartijos taikymo sričiai (4 skyrius);
 - atvejams, kada taikoma Chartija (5 skyrius);
 - Chartijoje įtvirtintų teisių aiškinimui ir apribojimams (6 skyrius).
- Skaitytojams, kurie nėra gerai susipažinę su ES teise, bus naudinga perskaityti 1–4 skyrius, kiti gali iškart pereiti prie 5 ir 6 skyrių bei praktinių priemonių.
- **II dalyje** „Praktinės priemonės“ pateikiami du kontroliniai sąrašai, skirti asmenims, nacionaliniu lygmeniu dalyvaujantiems teisėkūros ir politikos formavimo procesuose:
 - Chartijos taikymo nacionalinei teisei ir politikos formavimui vertinimo kontrolinis sąrašas (7 skyrius): šis kontrolinis sąrašas visų pirma skirtas nacionaliniams teisėkūros ir politikos procesams. Jame nagrinėjama, kaip Chartija taikoma įvairiose situacijose, siekiant pateikti daugiau praktinių rekomendacijų.
 - Kontrolinis sąrašas skirtas padėti suprasti, ar nacionalinės teisės aktas (jo projektas) atitinka Chartiją (8 skyrius).
- **Priede** pateikiama glausta Chartijoje įtvirtintų teisių santrauka bei informacija apie tai, kaip jos susijusios su įvairiais kitais žmogaus teisių katalogais; tokiu būdu parodoma Chartijos teikiama pridėtinė vertė.

Vadove vartojama terminija

- Vadove dažnai minimi nacionaliniai pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamo akto arba teisės aktai, tačiau jis taip pat taikomas visų rūšių nacionalinėms priemonėms.
- Šiame vadove daugiausia kalbama tik apie Chartiją, tačiau jis taip pat taikomas ES pagrindinėms teisėms, kaip bendriesiems ES teisės principams (žr. 1 skyrių).
- Tais atvejais, kai vadove minimos Chartijos nuostatos, Chartijoje įtvirtintos teisės nebūtinai atskiriamos nuo Chartijos principų. Atkreipiame dėmesį, kad abiejų tipų Chartijos nuostatos yra privalomos, nors jų teisinis poveikis skiriasi (daugiau žr. Chartijos 51 straipsnio 5 dalį ir šio vadovo 1 skyriaus skirsnį „Chartijos principai ir chartijoje įtvirtintos teisės“).

Atkreipiame dėmesį, kad šiame vadove frazė „bendrieji Sąjungos teisės principai“ reiškia nerašytus teismų nustatytus bendruosius principus, neatskiriamus nuo teisinės valstybės principo, kuriais teismuose galima remtis kreipiantis dėl teisinės peržiūros. Šis teisės šaltinis apima principus, kurie nėra laikomi pagrindinėmis teisėmis, pvz., teisinio tikrumo principą, teisėtų lūkesčių principą ir proporcingumo principą. Frazė „bendrieji Sąjungos teisės principai“ šiame vadove nereiškia institucinių principų, pvz., subsidiarumo principo arba institucinės pusiausvyros principo.

I dalis.

Bendros gairės

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių sistema

Du pagrindinių teisių šaltiniai

- ES teisėje yra du svarbiausi pagrindinių teisių šaltiniai: i) (nerašyti) bendrieji teisės principai ir ii) Chartija². Ir bendrieji principai, ir Chartijos nuostatos sudaro ES pirminę teisę, jie tarpusavyje persipina. Ir vieni, ir kiti taikomi tik ES teisės ribose, todėl jų taikymo sritis yra ta pati³.
- ES pagrindinės teisės taip pat įtvirtintos sutarčių nuostatose⁴ ir ES antrinėje teisėje⁵. Šiame vadove dėmesys skiriamas tik pagrindinėms teisėms, kurios laikomos bendraisiais ES teisės principais ir yra nustatytos Chartijoje.

² Europos Bendrijos (2012 m.), Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) suvestinė redakcija, OL C 326, 2012 10 26, 6 straipsnis.

³ Chartijos 51 straipsnio 1 dalies („Taikymo sritis“) išaiškinimuose paaiškinta, kad šioje nuostatoje kodifikuota ESTT praktika, susijusi su bendrųjų principų taikymo apimtimi. Šiuo metu ESTT Chartijos 51 straipsnio 1 dalį taiko pagal analogiją bendriesiems teisės principams. Žr., pvz., 2017 m. kovo 9 d. ESTT sprendimo *Petya Milkova / Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, C-406/15, 50 ir 54 punktus.

⁴ Europos Bendrijos (2012 m.), Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) suvestinė redakcija, OL C 326, 2012 10 26, 157 straipsnis.

⁵ Žr., pvz., 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvą 2000/78/EB, nustatančią vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, OL L 303, 2000 12 2, p. 16–22.

2 pav. Du pagrindinių teisių šaltiniai

Šaltinis: FRA, 2018 m.

Bendrieji Europos Sąjungos teisės principai

- Toliau pateikiami ESTT nustatyti nerašyti principai.
- Jie egzistavo nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigos⁶ ir, kaip bet kurie kiti ES pirminės teisės šaltiniai, gali būti taikomi „nustatant, ar antrinės teisės aktas galioja arba ar nacionalinės teisės nuostata yra taikoma“⁷.
- Svarbi sutarties nuostata – Europos Sąjungos sutarties (ES sutarties) 6 straipsnio 3 dalis.

⁶ 1969 m. lapkričio 12 d. ESTT sprendimas *Erich Stauder / City of Ulm – Sozialamt*, byla 29-69; 1970 m. gruodžio 17 d. ESTT sprendimas *Internationale Handelsgesellschaft mbH / Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, byla 11-70; 1974 m. gegužės 14 d. ESTT sprendimas *J.Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung / Europos Bendrijų Komisija*, byla 4-73.

⁷ 2008 m. sausio 24 d. generalinio advokato Damaso Ruiz-Jarabo Colomer išvados 19 punktas, 2008 m. balandžio 24 d. ESTT sprendimas *Othmar Michaeler (C-55/07 ir C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 ir C-56/07) ir Ruth Volgger (C-56/07) / Amt für sozialen Arbeitsschutz ir Autonome Provinz Bozen*, sujungtos bylos C-55/07 ir C-56/07.

Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 3 dalis

Pagrindinės teisės, kurias garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir kurios kyla iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, sudaro Sąjungos teisės bendruosius principus.

Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

- Chartija – tai šiuolaikinis teisės aktas, apimantis 50 pagrindinių teisių ir principų. Papildomi keturi Chartijos straipsniai yra susiję su šių 50 nuostatų aiškinimu ir taikymu. Visų Chartijoje įtvirtintų teisių apžvalgą rasite [priede](#).
- Chartiją sudaro septyni skyriai: „Orumas“ (5 straipsniai), „Laisvės“ (14 straipsnių), „Lygybė“ (7 straipsniai), „Solidarumas“ (12 straipsnių), „Pilietinės teisės“ (8 straipsniai), „Teisingumas“ (4 straipsniai) ir „Bendrosios nuostatos“ (4 straipsniai).
- Ją parengė iš parlamentų (ir nacionalinių parlamentų, ir Europos Parlamento) ir vyriausybių narių sudarytas Europos konventas, informaciją taip pat teikė pilietinė visuomenė⁸.
- Ji paskelbta 2000 m. ir yra teisiškai privaloma nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo 2009 m. gruodžio 1 d.⁹
- Svarbi sutarties nuostata – ES sutarties 6 straipsnio 1 dalis.

Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnio 1 dalis

Sąjunga pripažįsta <...> Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje <...> išdėstytas teises, laisves ir principus; Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartys.

Taikymo sritis

Pagrindinių teisių chartijos 51 straipsnis. Taikymo sritis

1. Šios Chartijos nuostatos skirtos Sąjungos institucijoms, įstaigoms ir organams <...> bei valstybėms narėms tais atvejais, kai šios įgyvendina Sąjungos teisę.

⁸ Konventą sudarė 15 valstybių vadovų ir vyriausybių atstovų iš tuometinių 15 valstybių narių, 30 nacionalinių parlamentų atstovų, 16 Europos Parlamento atstovų ir vienas Europos Komisijos atstovas.

⁹ Žr. *Europos Sąjungos oficialiojo leidinio*, OL C 83, 2010 03 30, p. 389–403.

- ES pagrindinės teisės taikomos nacionaliniu lygmeniu, tik kai valstybės narės įgyvendina Sąjungos teisę. Visgi tai gana plati sąvoka. „[I]š Teisingumo Teismo teisminės praktikos vienareikšmiškai išplaukia“, kad šis reikalavimas taikomas „valstybėms narėms tik tuo atveju, kai jų veiksmai įeina į Sąjungos teisės taikymo sritį“¹⁰. 5 skyriuje šiuo požiūriu pateikiama išsamesnė informacija.
- Todėl ES pagrindinės teisės gali būti svarbios įvairioms dalykinėms sritims, įskaitant sritis, kurioms visų pirma taikoma nacionalinė teisė¹¹.

Chartija gali būti taikoma įvairiems klausimams. Šie klausimai, be kita ko, gali būti susiję su, pvz., teisine pagalba¹², baudomis už muitų teisės aktų pažeidimus¹³, karteliais¹⁴, vietos policijos pareigūnų įdarbinimu¹⁵, kraujo donoryste¹⁶, lošimo automatų naudojimu¹⁷, parama kaimo plėtrai¹⁸, TV transliuotojų reklama¹⁹, apskaitos dokumentų atskleidimu,²⁰ pareiga duoti pasui reikalingus pirštų atspaudus²¹ ir pensiniu amžiumi²².

- Tai, kad ESTT vadovaujasi Chartija, rodo, kad tam tikrose politikos srityse ypač gali kilti ginčų, grindžiamų Chartija²³.

ES Teisingumo Teisme Chartija dažnai taikoma šiose srityse: socialinės politikos (pvz., užimtumo ir darbo sąlygų, nemokumo, įmonių perleidimo, tėvystės atostogų); prieglobsčio ir migracijos, vartotojų teisių apsaugos, teismo bendradarbiavimo civilinėse bylose (pvz., jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų

¹⁰ 51 straipsnio išaiškinimai; žr. Europos Sąjunga (ES) (2007 m.), Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–37.

¹¹ Žr., pvz., 2013 m. spalio 22 d. ESTT sprendimą *Jiří Sabou / Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [GC], C-276/12.

¹² 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT sprendimas *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH / Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09.

¹³ 2011 m. kovo 31 d. ESTT sprendimas *Aurubis Bulgaria AD / Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, C-546/09.

¹⁴ 2012 m. vasario 14 d. ESTT sprendimas *Toshiba Corporation ir kt. / Úřad pro ochranu hospodářské soutěže* [GC], C-17/10.

¹⁵ 2014 m. lapkričio 13 d. ESTT sprendimas *Mario Vital Pérez / Ayuntamiento de Oviedo*, C-416/13.

¹⁶ 2015 m. balandžio 29 d. ESTT sprendimas *Geoffrey Léger / Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ir Etablissement français du sang*, C-528/13.

¹⁷ 2014 m. balandžio 30 d. ESTT sprendimas *Robert Pflieger ir kt.*, C-390/12.

¹⁸ 2013 m. balandžio 11 d. ESTT sprendimas *Blanka Soukupová / Ministerstvo zemědělství*, C-401/11.

¹⁹ 2013 m. liepos 18 d. ESTT sprendimas *Sky Italia Srl / Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, C-234/12.

²⁰ 2013 m. rugsėjo 26 d. ESTT sprendimas *Texdata Software GmbH*, C-418/11.

²¹ 2013 m. spalio 17 d. ESTT sprendimas *Michael Schwarz / Stadt Bochum*, C-291/12.

²² 2013 m. balandžio 11 d. ESTT sprendimas *Blanka Soukupová / Ministerstvo zemědělství*, C-401/11.

²³ Nuo 2014 m. sausio 1 d. iki 2017 m. rugsėjo 1 d.

pareigomis, pripažinimo bei vykdymo); mokesčių (pridėtinės vertės mokesčio); intelektinės nuosavybės; žemės ūkio, aplinkos apsaugos; duomenų apsaugos; teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose (Europos arešto orderio) srityse.

Nors nacionaliniu lygmeniu yra ne visi nacionalinių teismų sprendimų, susijusių su Chartija, pavyzdžiai, pastaraisiais metais agentūra išnagrinėjo ne daugiau kaip po tris svarbius teismo sprendimus, kiekvienais metais priimtus kiekvienoje valstybėje narėje remiantis Chartija. Dauguma šių sprendimų priimta patikrinimo kertant sieną, prieglobsčio ir migracijos, teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose, taip pat užimtumo, nediskriminavimo ir duomenų apsaugos srityse²⁴.

Kokia Chartijos 51 straipsnio esmė?

- ES pagrindinių teisių apsaugos sistema prasideda nuo Sąjungos pareigos gerbti pagrindines teises, kaip nustatyta ES sutarties 6 straipsnyje.
- Kadangi Sąjungos teisė nacionaliniu lygmeniu įgyvendinama ir taikoma dideliu mastu, Sąjungos pareiga apima ir nacionalinių institucijų priimtus teisės aktus, kai galima sakyti, kad tokie teisės aktai padeda įgyvendinti Sąjungos teisę. Kitu atveju Chartija nebūtų taikoma daugeliu atvejų, numatytų ES teisėje, todėl ES teisėje atsirastų spragų, susijusių su pagrindinių teisių apsauga.
- Taigi valstybių narių pareiga laikytis Chartijos atsiranda dėl ES įsipareigojimų ginti pagrindines teises. Ji papildo įpareigojimus įgyvendinti žmogaus teises, kurie valstybėms narėms nustatyti jų pačių konstitucijose ir tarptautinėse žmogaus teisių sutartyse.

„Kadangi Chartija garantuojamų pagrindinių teisių turi būti laikomasi, kai nacionalinės teisės aktai patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, negali būti atvejų, kurie priskirtini Sąjungos teisei, tačiau netaikomos minėtos pagrindinės teisės. Sąjungos teisės taikymas lemia Chartija garantuojamų pagrindinių teisių taikymą.“ 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimas *Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson* [GC], C-617/10, 21 punktą.

„Be to, svarbu atsižvelgti į Sąjungos pagrindinių teisių apsaugos tikslą užtikrinti, kad šios teisės nebūtų pažeidžiamos Sąjungos veiklos srityse, nesvarbu, ar Sąjungos veiksmis, ar valstybėms narėms įgyvendinant Sąjungos teisę.“ 2014 m. kovo 6 d. ESTT sprendimas *Cruciano Siragusa / Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13, 31 punktą.

²⁴ Žr. skyrius, kuriuose aptariama, kaip Chartija buvo taikoma agentūrai rengiant paskutinių penkerių metų ataskaitas dėl pagrindinių teisių.

Naudos gavėjai

- Tais atvejais, kai taikoma Chartija, asmenys gali remtis jos nuostatomis. Atsižvelgiant į nagrinėjamą teisę ir aplinkybes, ši nuostata taip pat taikoma privatiems juridiniams asmenims, pvz., įmonėms ir kitiems tokiems juridiniams subjektams²⁵.
- Jie gali remtis Chartija santykiuose su ES ir (arba) valstybe (-ėmis) nare (-ėmis). Dėl Chartijos taikymo apribojimų privačių asmenų santykių srityje („horizontalus efektas“) žr. toliau.
- Pasirodo, kad tam tikromis aplinkybėmis viešojo sektoriaus subjektai taip pat gali remtis Chartija²⁶.

Chartijos principai ir Chartijoje įtvirtintos teisės

- Chartijos 52 straipsnio 5 dalyje aiškiai atskiriamos sąvokos „teisės“ ir „principai“. Chartijoje yra dviejų rūšių nuostatos (jų nereikėtų painioti su dviem ES pagrindinių teisių šaltiniais – Chartija ir bendraisiais ES teisės principais).
- Privalomos abiejų rūšių Chartijos nuostatos. Tačiau Chartijoje įtvirtintas teises reikia „gerbti“, o Chartijos principų – „laikytis“²⁷. Asmenys gali tiesiogiai remtis teisėmis nacionaliniuose teismuose, tai nėra principų klausimas.
- Chartijos išaiškinimuose (išaiškinamajame dokumente, kuris iš pradžių buvo parengtas vadovaujant Konvencijos, parengusios Chartijos projektą, prezidentui)²⁸ (toliau – Išaiškinimai) tam tikros nuostatos aiškiai įvardijamos kaip Chartijos principai. Dėl kitų Chartijos nuostatų tebėra neaišku, ar pagal Chartijos 52 straipsnio 2 dalį jos laikomos teisėmis arba principais. Tolesnė ESTT praktika šiuo požiūriu suteiks daugiau aiškumo. Bet kuriuo atveju būtų neteisinga manyti, kad, pvz., visos IV skyriaus „Solidarumas“ nuostatos laikomos principais.

²⁵ Žr., pvz., 2010 m. gruodžio 22 d. ESTT sprendimo *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH / Bundesrepublik Deutschland*, C-279/09, 52 punktą.

²⁶ 2012 m. gruodžio 11 d. ESTT sprendimas *Europos Komisija / Ispanijos Karalystė* [GC], C-610/10, 48–52 punktai; 2016 m. vasario 18 d. ESTT sprendimas *Europos Sąjungos Taryba / Bank Mellat*, C-176/13 P, 49 ir 52 punktai; 2016 m. balandžio 21 d. ESTT sprendimas *Europos Sąjungos Taryba / Bank Saderat Iran*, C-200/13 P, 47 punktas; 2015 m. vasario 26 d. generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvados 43 punktas; 2016 m. vasario 18 d. ESTT sprendimas *Europos Sąjungos Taryba / Bank Mellat*, C-176/13 P; 2015 m. vasario 20 d. generalinės advokatės Eleanor Sharpston išvados 34–47 punktai; 2016 m. balandžio 21 d. ESTT sprendimas *Europos Sąjungos Taryba / Bank Saderat Iran*, C-200/13 P.

²⁷ Europos Sąjunga (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 51 straipsnio 1 dalis.

²⁸ ES (2007 m.), Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–37.

Pavyzdys. Chartijos principai

Kai kurios nuostatos Chartijos išaiškinimuose aiškiai įvardytos kaip Chartijos principai: 25 (pagyvenusių žmonių teisės), 26 (neįgaliųjų asmenų integravimas) ir 37 (aplinkos apsauga) straipsniai. Kai kurios nuostatos išaiškinimuose minimos kaip nuostatos, turinčios „tiek teisės, tiek ir principo elementų“: 23 (moterų ir vyrų lygybė), 33 (šeima ir profesinė veikla) ir 34 (socialinė apsauga ir socialinė parama) straipsniai.

Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 5 dalis

Principus apibrėžiančios šios Chartijos nuostatos gali būti įgyvendinamos Sąjungos institucijų, įstaigų ir organų priimtais įstatymo galią turinčiais aktais ir vykdomaisiais aktais bei valstybių narių teisės aktais, kuriuos jos pagal savo įgaliojimus priima įgyvendindamos Sąjungos teisę. Teismo proceso metu jomis galima remtis tik aiškinant tokius aktus ir priimant sprendimą dėl jų teisėtumo.

- Chartijoje numatyti principai gali būti įgyvendinami Sąjungos teisėkūros procedūra priimtais ir vykdomaisiais aktais ir valstybių narių teisės aktais, priimtais įgyvendinant Sąjungos teisę²⁹. Chartijos principais galima remtis tik aiškinant įgyvendinimo aktus ir vertinant jų teisėtumą pagal Chartijos reikalavimus; t. y. Chartijos principu galima remtis nacionaliniame teisme tik tokiomis aplinkybėmis³⁰. Kitaip tariant, Chartijos principai nesukuria teisės Sąjungos institucijoms ar valstybių narių valdžios institucijoms teikti tiesioginius reikalavimus imtis pozityvių veiksmų: jais galima remtis tik kartu taikant įgyvendinimo aktą, kurį priėmė ES arba nacionalinės institucijos³¹.

²⁹ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 52 straipsnio 5 dalis.

³⁰ *Ten pat.*

³¹ 2013 m. liepos 18 d. generalinio advokato Pedro Cruz Villalón išvados 49 ir 50 punktai, 2014 m. sausio 15 d. ESTT sprendimas *Association de médiation sociale / Union locale des syndicats CGT ir kt.* [GC], C-176/12.

2. Kaip Chartija susijusi su nacionaliniais ir tarptautiniais pagrindinių teisių dokumentais?

Europos žmogaus teisių konvencija

Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 3 dalis

Šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekliaudžia Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.

- Europos žmogaus teisių konvencijoje (EŽTK) nustatyta minimali apsaugos riba. Sąjungos teisėje gali būti numatyta didesnė apsauga.
- Kol Europos Sąjunga neprisijungė prie EŽTK, Konvencija nėra teisinis dokumentas, formaliai įtrauktas į Sąjungos teisę³².
- Remiantis ES sutarties 6 straipsnio 2 dalimi, Sąjunga prisijungia prie Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos. Tačiau savo išvadoje 2/13 ESTT nustatė, kad prisijungimas pagal siūlomą prisijungimo susitarimą neatitiks ES pirminės teisės. Todėl pati EŽTK nėra ES teisės šaltinis ir ESTT ES teisę aiškina savarankiškai.
- Visgi EŽTK pripažintos pagrindinės teisės yra ES teisės bendrieji principai, todėl ES teisinėje sistemoje joms tenka svarbus vaidmuo³³.
- Chartija ir Sąjungos teisės bendrieji principai yra pirminiai pagrindinių teisių dokumentai, kuriais remiamasi vertinant ES teisę ir nacionalines priemones ES teisės taikymo srityje³⁴.

³² 2016 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Telez Sverige AB / Post- och telestyrelsen ir Secretary of State for the Home Department / Tom Watson ir kt.* [GC], sujungtos bylos C-203/15 ir C-698/15, 127 punktas; 2016 m. vasario 15 d. ESTT sprendimas *J. N. / Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [GC], C-601/15 PPU, 45 punktas; 2013 m. liepos 18 d. ESTT sprendimas *Schindler Holding Ltd ir kt. / Europos Komisija*, C-501/11 P, 32 punktas; 2012 m. balandžio 24 d. ESTT sprendimas *Servet Kamberaj / Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ir kt.* [GC], C-571/10, 59–62 punktai.

³³ Plg. Europos Bendrijos (2012 m.), Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) suvestinė redakcija, OL C 326, 2012 10 26, 6 straipsnio 3 dalis.

³⁴ 2016 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Telez Sverige AB / Post- och telestyrelsen ir Secretary of State for the Home Department / Tom Watson ir kt.* [GC], sujungtos bylos C-203/15 ir C-698/15, 128 punktas.

- Chartijoje nustatytos teisės, kurios atitinka EŽTK garantuojamas teises (atitinkamų teisių apžvalgą rasite 2 pav. ir priede). Šių atitinkamų Chartijoje nustatytų teisių esmė ir taikymo sritis (taip pat apimtis, kuria jos gali būti ribojamos) turi būti tokios pat, kaip nurodyta EŽTK³⁵.
- Nuoroda į EŽTK apima ir Konvenciją, ir jos protokolus. Garantuojamų teisių reikšmė ir apimtis nustatytos ne tik tų dokumentų tekste, bet ir Europos Žmogaus teisių teismo ir ESTT praktikoje³⁶.
- Chartijos pridėtinė vertė, palyginti su EŽTK, ypač susijusi su socialine ir ekonomine teise, pavaizduota 3 pav. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad faktinė EŽTK taikymo sritis neapsiriboja EŽTK formuluote, turint omenyje, kad Konvencija yra kintantis dokumentas ir jos nuostatos buvo išaiškintos Europos žmogaus teisių teismo praktikoje.

Kiti tarptautiniai žmogaus teisių dokumentai

Pagrindinių teisių chartijos 53 straipsnis. Apsaugos lygis

Jokia šios Chartijos nuostata negali būti aiškinama kaip ribojanti ar kitaip varžanti žmogaus teises ir pagrindines laisves, kurias atitinkamoje taikymo srityje pripažįsta Sąjungos teisė ir tarptautinė teisė bei tarptautiniai susitarimai, kurių šalys yra Sąjunga arba visos valstybės narės, įskaitant Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, taip pat valstybių narių konstitucijas.

- Kiti tarptautiniai teisių dokumentai taip pat gali būti taikomi kaip minimalūs standartai ir bet kuriuo atveju yra aiškinimo šaltiniai. Turi būti užtikrintas apsaugos lygis, numatytas kituose žmogaus teisių dokumentuose, kurių „šalys yra Sąjunga ar visos valstybės narės“³⁷. ESTT atsižvelgia į šiuos dokumentus taikydamas ES pagrindines teises.
- Tarp labai svarbių tarptautinių konvencijų paminėtinas Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (TPPTP)³⁸; Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (ICESCR)³⁹; Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo

³⁵ ES (2012), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 52 straipsnio 3 dalis.

³⁶ ES (2007 m.), Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–37, 33 puslapyje.

³⁷ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 53 straipsnis.

³⁸ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja (JT GA) (1966 m.), 1966 m. gruodžio 16 d. [Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas](#).

³⁹ JT GA (1966 m.), 1966 m. gruodžio 16 d. [Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas](#).

moterims (CEDAW)⁴⁰; Tarptautinė konvencija dėl rasinės diskriminacijos panaikinimo (ICERD)⁴¹; Konvencija prieš kankinimą (CAT)⁴²; Vaiko teisių konvencija (VTK)⁴³, taip pat šių dokumentų fakultatyvūs protokolai⁴⁴. Ypač svarbi neįgalųjų teisių konvencija (NTK)⁴⁵, nes pati ES yra šios Jungtinių Tautų konvencijos šalis.

- Daugelis Chartijos straipsnių atspindi nuostatas, įtvirtintas tarptautiniuose žmogaus teisių dokumentuose, todėl jie yra svarbūs aiškinant tam tikras Chartijos nuostatas. Ženevos konvencija aiškiai minima Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 78 straipsnyje (dėl bendros prieglobsčio, papildomos apsaugos ir laikinos apsaugos politikos), o Europos socialinė chartija (ESC) – SESV 151 straipsnyje (socialinė politika). Panašių teisių apžvalgą rasite [priede](#). Europos dokumentų lygmeniu ES taip pat pasirašė Europos Tarybos konvenciją dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija)⁴⁶.

Nacionalinės pagrindinės teisės

Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 4 dalis

Šios Chartijos pripažįstamos pagrindinės teisės, atsiradusios iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, aiškinamos remiantis tomis tradicijomis.

- Nacionalinės institucijos ir teismai gali nevaržomai taikyti nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus. Chartijos apsaugos lygis visada taikomas kaip minimalus standartas nacionalinėms priemonėms, kuriomis įgyvendinama ES teisė⁴⁷. Todėl, kai įgyvendinant Sąjungos teisės aktą reikalinga imtis nacionalinių

⁴⁰ JT GA (1979 m.), 1979 m. gruodžio 18 d. JT konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo moterims.

⁴¹ JT GA (1965 m.), 1965 m. gruodžio 21 d. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo.

⁴² JT GA (1984 m.), 1984 m. gruodžio 10 d. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą.

⁴³ JT GA (1989 m.), 1989 m. lapkričio 20 d. Vaiko teisių konvencija; taip pat žr. 2006 m. birželio 27 d. ESTT sprendimo CJEU *Europos Parlamentas / Europos Sąjungos Taryba* [GC], C-540/03, 37 punktą.

⁴⁴ Visų JT žmogaus teisių dokumentų ir fakultatyviųjų protokolų apžvalgą rasite JT žmogaus teisių biuro [svetainėje](#); informacija apie jų ratifikavimą ES valstybėse narėse apžvelgiama internetinėje FRA duomenų sistemoje ([ES valstybės narės ir tarptautiniai įsipareigojimai – Jungtinės Tautos](#)).

⁴⁵ JT GA (2006 m.), 2006 m. gruodžio 13 d. [Neįgalųjų teisių konvencija](#).

⁴⁶ Europos Taryba (2011 m.), 2011 m. gegužės 11 d. Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto šeimoje prevencijos ir kovos su juo, Europos Tarybos sutarčių serija Nr. 210. Informacija apie jų ratifikavimą ES valstybėse narėse apžvelgiama internetinėje FRA duomenų sistemoje ([ES valstybės narės ir tarptautiniai įsipareigojimai – Jungtinės Tautos](#)).

⁴⁷ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 53 straipsnis.

įgyvendinimo priemonių, nacionalinėms valdžios institucijoms ir teismams leidžiama taikyti aukštesnius nacionalinius pagrindinių teisių apsaugos standartus.

- Tačiau remiantis ESTT praktika, ši nuostata taikoma tik su sąlyga, kad „šis taikymas nepažeidžia chartijoje, kaip ją aiškina Teisingumo Teismas, numatyto apsaugos lygio ir Sąjungos teisės viršenybės, vieningumo ir veiksmingumo“⁴⁸. ESTT tokią išvadą daro remdamasis viršenybės principu, pagal kurį tai, kad valstybė narė remiasi nacionalinės teisės nuostatomis, net jeigu jos konstitucinės, negali paveikti Sąjungos teisės veikimo šios valstybės teritorijoje.
- Nacionalinės pagrindinės teisės taip pat gali padėti išaiškinti Chartijoje nustatytas teises. Šios Chartijos pripažįstamos pagrindinės teisės, atsiradusios iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų, aiškinamos remiantis tomis tradicijomis⁴⁹.

3. Pagrindai patikrinti, ar Chartija taikoma

Pareiga gerbti teises, laikytis principų ir taikyti Chartiją

- Remiantis Chartijos 51 straipsnio 1 dalimi, valstybės narės turi gerbti teises, laikytis principų ir juos taikyti.
- Todėl įgyvendindamos ES teisę valstybės narės turi laikytis Chartijos ir ją taikyti. Ši pareiga taikoma visiems valstybių narių organams, įskaitant nacionalinius įstatymų leidėjus, administracijas, teisėjus ir pan.
- Naudojant Chartiją teisėkūros procese ne tik užtikrinama, kad nacionalinės teisės aktai atitiktų Chartijos nuostatas, bet ir prisidedama prie Chartijos įgyvendinimo. Išsamesnio paaiškinimo ieškokite [4 skyriuje](#).

Daugiau ir (arba) stipresnių teisių, numatytų Chartijoje

- Palyginti su kitais dokumentais, Chartija kuria pridėtinę vertę. To pasiekama didesniu teisių matomumu, įtraukiant kai kurias teises į esamus katalogus ir pasi-
naudojant ES teisės stiprumu.

⁴⁸ 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimas *Stefano Melloni / Ministerio Fiscal* [GC], C-399/11, 60 punktas.

⁴⁹ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C 326, 2012 10 26, 52 straipsnio 4 dalis.

- Daugelis Chartijoje numatytų papildomų teisių jau nustatyta EŽTT arba nacionalinių teismų praktikoje. Tačiau dėl Chartijos teisės ir principai tampa matomesni, nes tai naujausias, moderniausias dokumentas, apimantis įvairiausias politines, pilietines, ekonomines ir socialines teises bei principus, kurie jau pripažinti ES teisinėje sistemoje ir išdėstyti viename bendrame dokumente.
- Be to, ji apima konkrečias ES teises, pvz., įvairias teises, kurios Sąjungos piliečiams suteiktos pagal ES sutartis (apžvalgą žr. priede).

Pavyzdys. Chartijoje nustatytos teisės, kurios retai randamos nacionalinėse konstitucijose arba žmogaus teisių dokumentuose

Darbuotojų teisė į informaciją ir konsultacijas įmonėje (Chartijos 27 straipsnis); apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju (Chartijos 30 straipsnis); vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe (Chartijos 32 straipsnis); galimybė naudotis bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis (Chartijos 36 straipsnis); vartotojų apsauga (38 straipsnis).

3 pav. Chartijos ir EŽTK tekstų palyginimas

Chartijos straipsniai
ir EŽTK tekstas:
taikymo srities skurtumai
ir lygiavertiškumas

- EŽTK nėra lygiavertės nuostatos
- Nuostatos išsamesnės nei EŽTK
- EŽTK lygiavertė apsauga
- Nuostatos susijusios tik su ES

1–5 straipsniai.
Orumas

- 1 Žmogaus orumas
- 2 Žmogaus teisė į gyvybę
- 3 Teisė į asmens neliečiamybę
- 4 Kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio uždraudimas
- 5 Vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas

6–19 straipsniai.
Laisvės

- 6 Teisė į laisvę ir saugumą
- 7 Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą
- 8 Asmens duomenų apsauga
- 9 Laisvė tuoktis ir kurti šeimą
- 10 Minties, sąžinės ir religijos laisvė
- 11 Saviraiškos ir informacijos laisvė
- 12 Susirinkimų ir asociacijų laisvė
- 13 Menų ir mokslo laisvė
- 14 Teisė į mokslą
- 15 Laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti
- 16 Laisvė užsiimti verslu
- 17 Teisė į nuosavybę
- 18 Teisė į prieglobstį
- 19 Apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju

20–26 straipsniai.
Lygybė

- 20 Lygybė prieš įstatymą
- 21 Diskriminacijos uždraudimas
- 22 Kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė
- 23 Moterų ir vyrų lygybė
- 24 Vaiko teisės
- 25 Pagyvenusių žmonių teisės
- 26 Neįgalių asmenų integravimas

27–38 straipsniai.
Solidarumas

- 27 Darbuotojų teisė į informaciją ir konsultacijas
- 28 Teisė į kolektyvines derybas ir kolektyvinių veiksmų teisė
- 29 Teisė naudotis įdarbinimo tarnybų paslaugomis
- 30 Apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju
- 31 Tinkamos ir teisingos darbo sąlygos
- 32 Vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe
- 33 Šeima ir profesinė veikla
- 34 Socialinė apsauga ir socialinė parama
- 35 Sveikatos apsauga
- 36 Galimybė naudotis bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis
- 37 Aplinkos apsauga
- 38 Vartotojų apsauga

39–46 straipsniai.
Piliečių teisės

- 39 Teisė balsuoti ir būti kandidatu EP rinkimuose
- 40 Teisė balsuoti ir būti kandidatu vietos savivaldos rinkimuose
- 41 Teisė į gerą administravimą
- 42 Teisė susipažinti su dokumentais
- 43 Europos ombudsmenas
- 44 Teisė pateikti peticijas
- 45 Judėjimo ir apsigyvenimo laisvė
- 46 Diplomatinė ir konsulinė apsauga

47–50 straipsniai.
Teisingumas

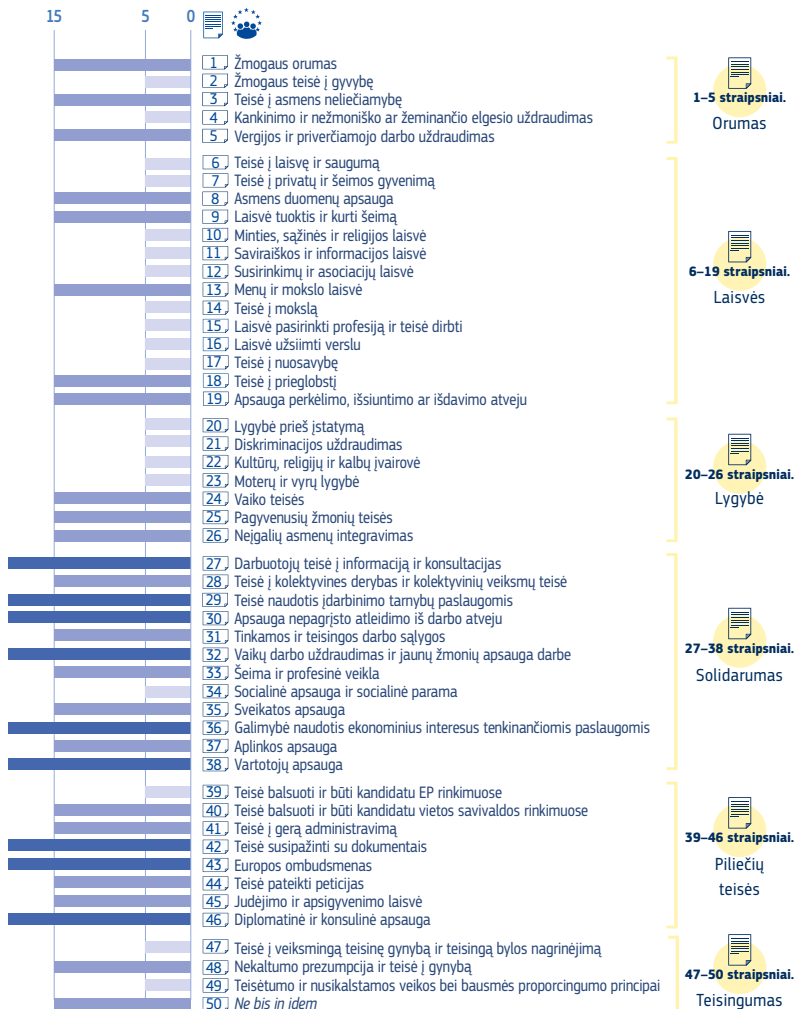
- 47 Teisė į veiksmingą teisingą gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą
- 48 Nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą
- 49 Teisėtumo ir nusikalstamos veikos bei baudmės proporcingumo principai
- 50 *Ne bis in idem*

Pastaba. Paveikslas pagrįstas Chartijos išaiškinimais ir abiejų dokumentų tekstų palyginimu siekiant parodyti, kaip Chartija padeda užtikrinti teisių matomumą (tam tikros teisės, kurios nėra aiškiai paminėtos EŽTK, aptariamose teismų praktikoje, kuri nespecialistui yra mažiau pastebima).

Šaltinis: FRA, 2018 m.

4 pav. Chartijoje įtvirtintos teisės, kurios dažnai nėra aiškiai įtrauktos į nacionalines konstitucijas

ES valstybių narių, kurių konstitucijų tekstuose nėra lygiaverčių ir aiškių nuostatų pagal kiekvieną Chartijos straipsnį, skaičius.

Pastaba. Paveikslas pagrįstas Chartijos ir ES valstybių narių rašytinių konstitucinių įstatymų tekstų palyginimu siekiant parodyti, kurios Chartijos nuostatos labiausiai gali padėti užtikrinti didesnę teisių matomumą. Laikytasi pozicijos, kad konkrečios ES teisės (3 paveiksle esančios Chartijos nuostatos pažymėtos geltona spalva) atsispindėjo nacionalinėse konstitucijose, jeigu buvo įmanoma atpažinti panašią nuostatą (pvz., konstitucinė nuostata, susijusi su nacionaliniu ombudsmenu).

Šaltinis: FRA, 2018 m.

- Tais atvejais, kai Chartija apima teises, kurias nustatyti paskatino tarptautiniai arba kiti Europos dokumentai, pvz., EŽTK, kartais šios teisės išplečiamos.

Pavyzdžiai. Chartijoje nustatytos teisės, kurių taikymo sritis platesnė nei panašių teisių pagal EŽTK

- EŽTK 6 straipsnis užtikrina teisę kreiptis į teismą ir teisę į gynybą tik nagrinėjant civilinius ieškinius ir vykdant baudžiamojo persekiojimo veiksmus. Chartijos 47 straipsnis tuo neapsiriboja: pagal ES teisę jis užtikrina teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisę į teisingą bylos nagrinėjimą visose srityse, įskaitant administracines procedūras, pvz., prieglobsčio ir migracijos bylas ir mokesčių teisę.
- Chartijos 20 straipsnyje įtvirtintas lygybės prieš įstatymą principas. Be to, Chartijos 21 straipsnyje nustatyti išsamūs, išplėsti ir aiškūs nediskriminavimo pagrindai, įskaitant amžių, negalią ar seksualinę orientaciją, kurie nėra išvardyti tradiciškesniuose ankstesnės kartos žmogaus teisių dokumentuose. (Paprastai šiuose dokumentuose pateikiamas nebaigtinis draudžiamų diskriminavimo pagrindų sąrašas; vienas iš pavyzdžių – EŽTK 14 straipsnis.) Šią nediskriminavimo normą papildė specialios nuostatos, pvz., nustatytos Chartijos 23 straipsnyje, kuriomis remiantis būtina užtikrinti moterų ir vyrų lygybę visose srityse, priėmimą į darbą, darbą ir atlyginimą (pažymėtina, kad 23 straipsnis turi „tiek teisės, tiek ir principo elementų“)⁵⁰. Chartijos 24 straipsnyje užkoduota vaikų teisių, įtvirtintų Vaiko teisių konvencijoje, esmė. 25 straipsnyje minimos pagyvenusių žmonių teisės, o 26 straipsnyje – neįgaliųjų integravimas.
- Chartijos 14 straipsnio (teisė į mokslą), kuris pagrįstas bendromis valstybių narių konstitucinėmis tradicijomis ir EŽTK protokolo 2 straipsniu, taikymo sritis platesnė nei atitinkamos EŽTK nuostatos. Jis taip pat apima galimybę baigti profesinį ir tęstinį mokymą, nemokamo privalomojo išsilavinimo principą ir laisvę steigti privačias mokymo įstaigas.
- Dėl tam tikrų pagrindinių teisių ESTT išaiškinimo remiantis ES teisine sistema, kartais gaunamas kitoks rezultatas, nei galėtų būti gautas kitose sistemose; tai dar viena priežastis, kodėl reikia patikrinti, ar ES teisė taikoma nagrinėjant kurį nors žmogaus teisių klausimą.

⁵⁰ ES (2007 m.), Su Pagrindinių teisių chartija susiję išaiškinimai, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–35, 35 puslapyje.

Pavyzdys. Kitoks rezultatas

Byloje *Soukupová* ESTT turėjo išnagrinėti Čekijos pensijų draudimo įstatymą, kuriame nustatytas pensinis amžius, kai pagal ES reglamentą teikiama parama anksčiau į pensiją išeinantiems ūkininkams⁵¹. Šiame Čekijos pensijų teisės akte nustatytas skirtingas pensinis amžius atsižvelgiant į lytį, o moterims – pagal užaugintų vaikų skaičių. ESTT nustatė, kad turint omenyje ES ankstyvo išėjimo į pensiją paramą, tai, kad „įprastas pensinis amžius“ nustatytas skirtingai atsižvelgiant į pareiškėjo lytį, o moterims – pagal užaugintų vaikų skaičių, yra nesuderinama su Sąjungos bendruoju nediskriminavimo principu.

Ankstesnėje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė, kad Čekijos senatvės pensijos įstatymas atitinka 14 straipsnį bei EŽTK protokolo Nr. 11 straipsnyje įtvirtintą teisę į nuosavybę⁵². Sprendimas *Soukupová* rodo, kad nacionalinės teisės aktas gali būti suderinamas su nediskriminavimo garantija įgyvendinant EŽTK nustatytas teises (14 straipsnis kartu su EŽTK protokolo Nr. 11 straipsniu) ir kartu gali būti nustatyta, kad jis nesuderinamas su lygybės ir nediskriminavimo principais, konkrečiu atveju užtikrintais ES teisinėje sistemoje.

- 52 straipsnio 3 dalyje, kartu su Chartija susijusiuose išaiškinimuose, nustatyta, kad EŽTK protokolai (įskaitant konkrečios valstybės narės neratifikuotus protokolus) gali padėti išaiškinti teisės aktus⁵³.

Nacionaliniai teismai gali taikyti Chartiją

- Chartijos poveikis nacionalinės teisės sistemoje nepriklauso nuo valstybių narių konstitucinės teisės (pvz., nuo to, kaip ji susijusi su tarptautine teise, nuo monizmo ir dualizmo spektro), tačiau ji lemia ES teisę ir todėl jis yra pagrįstas tiesioginio poveikio ir viršenybės principais.

⁵¹ 2013 m. balandžio 11 d. ESTT sprendimas *Blanka Soukupová / Ministerstvo zemědělství*, C-401/11.

⁵² 2011 m. birželio 20 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimas *Andrle / Čekija*, Nr. 6268/08.

⁵³ Remiantis Chartijos 52 straipsnio 3 dalimi, „[š]ioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių [EŽTK] garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje [EŽTK]“. 52 straipsnio išaiškinimuose šiuo požiūriu nurodyta, kad „[n]uoroda į EŽTK apima Konvenciją ir jos protokolus“.

- Nacionaliniai teismai yra įpareigoti aiškinti nacionalines priemones vadovaudamiesi Chartija kaskart, kai nagrinėjamas klausimas patenka į ES teisės sritį (kaip išaiškina ESTT)⁵⁴.
- Nacionalinės priemonės gali būti peržiūrimos pagal Chartiją, kai tik jos patenka į ES teisės sritį. Kai Chartijos nuostatos yra pakankamai tikslios ir besąlyginės, jos gali turėti tiesioginį poveikį⁵⁵. Tai reiškia, kad Chartijai prieštaraujančios nacionalinės teisės normos negali būti taikomos.
- Dėl tiesioginio poveikio privatus asmenys gali remtis Chartija bylose, kurias nagrinėja nacionaliniai teismai. Be to, esant tiesioginiam Chartijos poveikiui taip pat gali būti sukurtos teisės, kurias nenumatytos nacionalinėje teisėje.

Pavyzdys. Pareiga numatyti stabdomąjį poveikį

Byla *Abdida* buvo susijusi su Belgijos prieglobsčio įstatymu ir yra pavyzdys, kai pagal Chartijos 47 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą) konkrečiomis aplinkybėmis suteikiama teisė apskusti teismo sprendimą teismine tvarka sustabdant sprendimo vykdymą⁵⁶. ESTT nusprendė, kad apeliaciniame skunde dėl sprendimo grąžinti turi būti numatyta laikina apsauga, nes vykdant grąžinimą trečiosios šalies piliečiui galėjo kilti pavojus, kad jam bus skirta mirties bausmė, jis patirs kankinimus, nežmonišką ar žeminantį elgesį arba bus nubaustas.

- Tuo atveju, kai buvo nustatyta ES teisei prieštaraujanti diskriminacija, o vienodą požiūrį užtikrinančios priemonės nebuvo priimtos, nacionalinis teismas privalo atidėti bet kurios nacionalinės teisės diskriminuojančios nuostatos vykdymą. Jis neturi prašyti, kad ji pirma būtų panaikinta teisės aktu, arba laukti, kol tai bus padaryta, ir nepalankioje padėtyje esančiai grupei privalo taikyti tas pačias nuostatas, kurios galioja palankioje padėtyje esančiai grupei priklausantiems asmenims⁵⁷.

⁵⁴ 2013 m. liepos 18 d. ESTT sprendimas *Mark Alema-Herron ir kt. / Parkwood Leisure Ltd*, C-426/11, 30 ir 36 punktai; 2014 m. liepos 17 d. ESTT sprendimas *Juan Carlos Sánchez Morcillo ir María del Carmen Abril García / Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, C-169/14, 50 ir 51 punktai.

⁵⁵ 1963 m. vasario 5 d. ESTT sprendimas *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos / Netherlands Inland Revenue Administration*, byla 26-62.

⁵⁶ 2014 m. gruodžio 18 d. ESTT sprendimas *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve / Moussa Abdida* [GC], C-562/13, 52 ir 53 punktai; 2015 m. gruodžio 17 d. ESTT sprendimas *Abdoulaye Amadou Tall / Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)*, C-239/14, 58 punktas.

⁵⁷ 2002 m. gruodžio 12 d. ESTT sprendimas *Ángel Rodríguez Caballero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-442/00, 42 ir 43 punktai; 2011 m. birželio 22 d. ESTT sprendimas *Marie Landtová / Česká správa sociálního zabezpečení*, C-399/09, 51 punktas; 2018 m. kovo 14 d. ESTT sprendimas *Georg Stollwitzer / ÖBB Personenverkehr AG*, C-482/16, 30 ir 45 punktai.

Pavyzdys. Pareiga suteikti lengvatas nepalankioje padėtyje esančiai grupei

Byloje *Milkova* grėsmė kilo Bulgarijos darbo kodeksui. Šiame įstatyme buvo nustatyta teisinė sistema, suteikianti konkrečią didesnę apsaugą neįgalių darbuotojų atleidimo iš darbo atveju, tačiau ši garantija negaliojo valstybės tarnautojams, turintiems tokią pat negalią. ESTT nustatė, kad jeigu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nustatė, kad nebuvo laikomasi vienodo požiūrio principo, tas teismas privalo užtikrinti vienodo požiūrio taikymą suteikdamas neįgaliems valstybės tarnautojams, atsidūrusiems nepalankioje padėtyje dėl esamos sistemos, tas pačias lengvatas, kurios taikomos neįgaliems darbuotojams, kuriems ta sistema yra palankesnė. Todėl, vykdant įpareigojimą laikytis ES teisės, reikėtų nacionalinių teisės normų, kuriomis apsauga suteikiama konkrečią negalią turintiems darbuotojams, taikymo sritį išplėsti taip, kad apsauginės normos taip pat būtų naudingos tą pačią negalią turintiems valstybės tarnautojams.

- Tam tikromis aplinkybėmis Chartijoje nustatytos teisės taip pat gali turėti horizontalų poveikį, t. y. dėl jų privačioms šalims atsirastų pareigos. Principinės ESTT bylos, rodančios, kad Sąjungos pagrindinės teisės turi horizontalų poveikį, yra *Mangold* ir *Kücükdeveci*⁵⁸. Šiose bylose ESTT priėmė sprendimą, kad nacionaliniai teismai turėtų atidėti bet kurios nacionalinės teisės aktų nuostatos, prieštaraujančios nediskriminavimo dėl amžiaus bendrajam principui, vykdymą. Kai Chartijos teisės yra taikytinos tiesiogiai, Chartija gali būti taikoma bylinėjantis privačioms šalims (horizontalus tiesioginis poveikis).

Pavyzdys. Draudimo diskriminuoti dėl amžiaus horizontalus tiesioginis poveikis

Kücükdeveci, Vokietijoje iškelta byla, buvo susijusi su darbuotojo ir privataus darbdavio ginču dėl pranešimo apie atleidimą iš darbo laikotarpiu. Šis laikotarpis buvo apskaičiuojamas pagal darbuotojo darbo stažą. Tačiau remiantis Vokietijos teise, nebuvo atsižvelgiama į darbo laikotarpius iki darbuotojui sukako 25 metai. ESTT nusprendė, kad ši išimtis prieštarauja nediskriminavimo dėl amžiaus principui. Todėl nacionalinis teismas turėjo atidėti šios išimties taikymą.

- Byloje *Egenberger* ESTT priėmė sprendimą, kad Chartijos 21 straipsnio privalomasis pobūdis iš esmės nesiskiria nuo įvairių steigimo sutarčių nuostatų, kuriomis draudžiama diskriminacija įvairiais pagrindais, net kai tokia diskriminacija kyla iš

⁵⁸ 2005 m. lapkričio 22 d. ESTT sprendimas *Werner Mangold / Rüdiger Helm* [GC], C-144/04; 2010 m. sausio 19 d. ESTT sprendimas *Seda Küçükdeveci / Swedex GmbH & Co. KG* [GC], C-555/07.

privatųjų asmenų sutarčių⁵⁹. Todėl vykstant privatųjų asmenų ginčui nacionalinis teismas, neviršydamas savo jurisdikcijos, privalėtų užtikrinti privatiems asmenims teisminę apsaugą pagal Chartijos 21 straipsnį (diskriminacijos uždraudimas)⁶⁰ ir 47 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą) ir garantuoti visapusišką šių straipsnių veiksmingumą, jeigu reikia, netaikant Chartijai prieštaraujančios nacionalinės teisės nuostatos.

- Byloje *AMS ESTT* išaiškino, kad kitos pagrindinės teisės, nesusijusios su nediskriminavimu, taip pat gali turėti tokio pobūdžio horizontalų tiesioginį poveikį ir kad požiūris, kurio laikytasi byloje *Mangold / Kücükdeveci*, iš esmės buvo taikomas abiem Sąjungos teisės bendriesiems principams ir Chartijoje nustatytoms pagrindinėms teisėms⁶¹.
- Valstybės narės taip pat gali būti laikomos atsakingomis už privatiems asmenims padarytą žalą dėl Chartijos pažeidimų. Todėl valstybė narė privalo atlyginti už sukeltą žalą, kai:
 - o pagal pažeistą teisės normą privatiems asmenims turėjo būti suteiktos teisės;
 - o pažeidimas yra pakankamai rimtas (susijusi valstybė narė aiškiai ir smarkiai pažeidė savo diskrecijos ribas);
 - o o valstybei tenkančios pareigos pažeidimą bei nukentėjusių šalių patirtą žalą sieja tiesioginis priežastinis ryšys⁶².

Remiantis nacionaline teise, valstybei taip pat gali tekti atsakomybė švelnesnėmis sąlygomis⁶³.

⁵⁹ 2018 m. balandžio 17 d. ESTT sprendimas *Vera Egenberger / Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V* [GC], C-414/16, 76, 77 ir 79 punktai. ESTT daro palyginimą su bylomis *Defrenne* (1976 m. balandžio 8 d. ESTT sprendimas, byla 43-75, 39 punktas), *Angonese* (2000 m. birželio 6 d. sprendimas, C-281/98, 33-36 punktai), *Angelo Ferlini* (2000 m. spalio 3 d. ESTT sprendimas, C-411/98, 50 punktas), *International Transport Workers' Federation ir Finnish Seamen's Union* (2007 m. gruodžio 11 d. ESTT sprendimas, C-438/05, 57-61 punktai). Taip pat žr. 2018 m. rugsėjo 11 d. ESTT sprendimo *IR / JQ* [GC], C-68/17, 69-71 punktus.

⁶⁰ „Draudžiama bet kokia diskriminacija, ypač dėl asmens lyties, rasės, odos spalvos, tautinės ar socialinės kilmės, genetinių bruožų, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, turtinės padėties, gimimo, negalios, amžiaus, seksualinės orientacijos.“

⁶¹ 2014 m. sausio 15 d. ESTT sprendimas *Association de médiation sociale / Union locale des syndicats CGT ir kt.* [GC], C-176/12, 47 punktas.

⁶² Žr. 1991 m. lapkričio 19 d. ESTT sprendimą *Andrea Francovich ir Danila Bonifaci ir kt. / Italijos Respublika*, sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90. Konkrečių pagrindinių teisių pažeidimo atveju žr. 2006 m. rugsėjo 12 d. ESTT sprendimo *M. G. Eman ir O. B. Sevinger / College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [GC], C-300/04, 69 punktą.

⁶³ 1996 m. kovo 5 d. ESTT sprendimas *Brasserie du Pêcheur SA / Bundesrepublik Deutschland ir The Queen / Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt.*, C-46/93 ir C-48/93, 66 punktas.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas gali aiškinti Chartiją

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnis

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl:

- a) sutarčių išaiškinimo;
- b) Sąjungos institucijų, įstaigų ar organų aktų galiojimo ir išaiškinimo.

Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme, tas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teismą priimti dėl jo prejudicinį sprendimą.

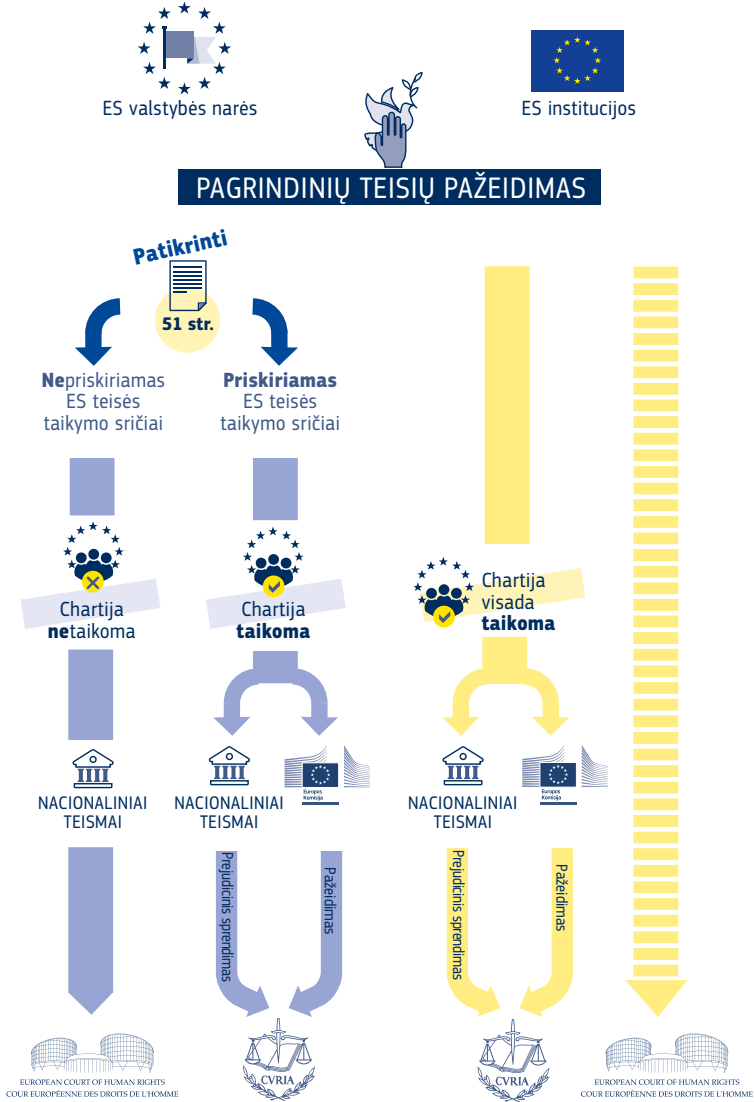
Tokiam klausimui iškilus nagrinėjant bylą valstybės narės teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas teismine tvarka, tas teismas dėl jo kreipiasi į Teismą.

Tokiam klausimui iškilus valstybės narės teisme nagrinėjant bylą, susijusią su sulaikytu asmeniu, Teismas sprendimą priima kiek galėdamas greičiau.

- Nacionaliniai teismai gali pateikti prašymą ESTT priimti prejudicinį sprendimą⁶⁴. Galimybė arba pareiga kreiptis į Teisingumo Teismą pagrįsta bendradarbiavimu, numatytu siekiant užtikrinti tinkamą ES teisės, įskaitant Pagrindinių teisių chartiją, taikymą ir vienodą jos aiškinimą.
- Sprendimą kreiptis į ESTT priima nacionalinis teismas. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą dažnai užtikrina greitesnę ir didesnę teisinę apsaugą nei Europos Žmogaus Teisių Teismui pateiktas skundas. ESTT suteikta išimtinė jurisdikcija paskelbti ES teisės aktus negaliojančiais. Todėl tais atvejais, kai nacionalinis teismas abejoja dėl tokio teisės akto galiojimo, jis privalo kreiptis į Teismą, nuroydamas priežastis, kodėl jis mano teisės aktą esant negaliojančiu. Be to, nacionaliniai teismai, kurių sprendimų negalima apskųsti teismine tvarka pagal nacionalinę teisę, turi teisinę pareigą pateikti prašymą ESTT priimti prejudicinį sprendimą dėl juose iškelto klausimo dėl ES teisės. Tai nėra tas atvejis, kai teismas nustato, kad klausimas „nėra svarbus bylai“ arba „Teisingumo Teismas jau pateikė išaiškinimą“, arba tinkamas nuostatos taikymas „yra toks akivaizdus, kad dėl to negali kilti jokių pagrįstų abejonių“. Svarstydamas, ar tokia abejonė yra, teismas turi atsižvelgti į Europos teisei „būdingas savybes“, įskaitant „tam tikrus sunkumus,

⁶⁴ Žr. ESTT Rekomendacijas nacionaliniams teismams dėl prašymų priimti prejudicinį sprendimą pateikimo, OL C 257, 2018 7 20. Taip pat žr. 2017 m. gruodžio mėn. teismo informacijos suvestinę dėl Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos taikymo srities.

5 pav. Chartija ir galimybė kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą

Šaltinis: FRA, 2018 m.

su kuriais susiduriama ją aiškinant, bei į teismų praktikos [Europos Sąjungoje] skirtumų atsiradimo pavojų⁶⁵.

Pavyzdys. Kitokia nacionalinio teisėjo padėtis Europos Žmogaus Teisių Teismo atžvilgiu

Nors prašymo priimti prejudicinį sprendimą pagal ES pateikimo tvarka teisę leidžia nacionaliniams teismams tiesiogiai kreiptis į ESTT, (esama) padėtis Europos Žmogaus Teisių Teismo atžvilgiu kitokia. Prieš pateikiant prašymą EŽTT, pirma turi būti išnaudotos visos teisių gynimo priemonės šalies teismuose, taip pat būtina įvykdyti kitas skundo priimtinumą sąlygas. Šių kliūčių nėra, kai ESTT taikoma prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimo procedūra. Taip pat ESTT procesas vyksta gerokai greičiau. Vidutinė procedūros trukmė – 16,3 mėnesio⁶⁶.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad 2018 m. spalio 1 d. įsigaliojo EŽTK protokolas Nr. 16. Jis leidžia aukščiausiesiems nacionaliniam teismams juose nagrinėjamos byloje prašyti EŽTT pateikti patariamąją nuomonę „dėl principinių klausimų, susijusių su Konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu“. Šiuo požiūriu naujoji procedūra tam tikru mastu primena ESTT prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimo procedūrą⁶⁷.

Pažeidus Chartijoje numatytas teises gali būti pradėta pažeidimo nagrinėjimo procedūra

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258 straipsnis

Jei Komisija mano, kad kuri nors valstybė narė neįvykdė kokios nors pareigos pagal Sutartis, ji šiuo reikalu pareiškia pagrįstą nuomonę, pirma suteikusi atitinkamai valstybei narei galimybę išdėstyti savo pastabas.

Jei atitinkama valstybė narė per Komisijos nustatytą laiką neatsižvelgia į tą nuomonę, Komisija gali perduoti šį reikalą svarstyti Europos Sąjungos Teisingumo Teismui.

- Europos Komisija prižiūri, kaip taikomos sutartys. Tuo atveju, kai „Komisija mano, kad kuri nors valstybė narė neįvykdė kokios nors pareigos pagal Sutartis“, ji gali

⁶⁵ 1982 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Srl CILFIT ir Lanificio di Gavardo SpA / Sveikatos apsaugos ministerija*, byla 283/81, p. 21.

⁶⁶ ESTT (2018 m.), 2017 m. metinis pranešimas, Liuksemburgas, 2018 m., 14 dalis.

⁶⁷ Rugpjūčio 1 d. dokumentą buvo ratifikavusios tik penkios ES valstybės narės (Estija, Lietuva, Prancūzija, Slovėnija ir Suomija).

pradėti pažeidimo nagrinėjimo procedūrą (oficialus pranešimas, pagrįsta nuomonė, prašymas Teisingumo Teismui priimti prejudicinį sprendimą)⁶⁸.

- Ši Chartija priklauso ES pirminei teisei, todėl, valstybei narei pažeidus Chartiją, Europos Komisija gali pradėti pažeidimo nagrinėjimo procedūrą, jeigu Chartija yra taikoma (t. y. tariamas žmogaus teisių pažeidimas padarytas ES teisės taikymo srityje; žr. 4 skyrių)⁶⁹.

Pavyzdys. Chartija ir pažeidimo nagrinėjimo procedūros

Tarp dabartinių tokios Komisijos intervencijos pavyzdžių galima išskirti pažeidimo nagrinėjimo procedūrą prieš nacionalinį prieglobsčio įstatymą, kuris, Komisijos nuomone, neatitinka ES teisės aktų (Direktyvos 2013/32/ES dėl prieglobsčio procedūrų, Direktyvos 2008/115/EB dėl grąžinimo, Direktyvos 2013/33/ES dėl priėmimo sąlygų) ir kelių Chartijos nuostatų⁷⁰. Kitas pavyzdys (taip pat nagrinėjamas šio dokumento rengimo metu) susijęs su teismų reformos įstatymu, pagal kurį nemaža Aukščiausiojo Teismo dalis būtų priversta atsistatydinti. Komisija mano, kad reformos aspektai pažeidžia teismų nepriklausomumo principą, įskaitant tai, kad teisėjai negali būti pašalinami, todėl prieštarauja pareigoms pagal Europos Sąjungos sutarties 19 straipsnio 1 dalį, kartu ir pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį⁷¹.

4. Kaip patikrinti, ar Chartija taikoma

Nuo ko pradėti vertinimą?

- Vertinti, ar Chartija taikoma, pradedama nuo jos 51 straipsnio. Jame užkoduota ESTT praktika dėl ES teisės bendrųjų principų taikymo⁷². Žr. 1 skyriaus skirsnius [Taikymo sritys ir Kokia Chartijos 51 straipsnio esmė?](#)

⁶⁸ Europos Bendrijos (2012 m.), Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) suvestinė redakcija, OL C 326, 2012 10 26, 258 straipsnis.

⁶⁹ Dėl pažeidimo nagrinėjimo procedūros ir kaip optimizuoti jos taikymą pagrindinių teisių srityje, žr. de Schutter, O. (2017), *Infringement proceedings as a tool for the enforcement of fundamental rights in the European Union*, Atviros visuomenės institutas, 2017 m. spalio mėn.

⁷⁰ Pažeidimas Nr. 20152201.

⁷¹ Pažeidimas Nr. 20172121.

⁷² Žr. Išaiškinimus dėl Chartijos 51 straipsnio 1 dalies, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–37. Taip pat žr. 2012 m. birželio 12 d. generalinio advokato Pedro Cruz Villalón išvados 25 punktą, 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimas *Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson* [GC], C-617/10. Dėl Chartijos 51 straipsnio bendrųjų principų žr. 8 pastabą.

- Siekiant išvengti bet kokio ES teisės pažeidimo, sprendimų priėmimo procesuose šalies lygmeniu (ypač įskaitant teisėkūros procedūras) turi būti sistemingai tiriama, ar taikoma ES pagrindinių teisių chartija. Šis vertinimas turi būti atliekamas bet kurios numatytos teisėkūros ar politikos iniciatyvos ankstyvuosiuose parengiamuosiuose etapuose. Jeigu tam tikrų kategorijų teisės ar politikos formavimo procedūroms nuo pat pradžių netaikomas su Chartija susijęs patikrinimas, kyla pavojus, kad paskesnio pasiūlymo poveikio vertinimo arba teisinio patikrinimo metu nebus atsižvelgta į Chartijos nuostatas, net jeigu Chartija, priešingai pernelyg bendro pobūdžio prielaidai dėl ES teisės netaikomumo, yra taikoma.
- Sistemingas patikrinimas, ar 51 straipsnio sąlygos įvykdytos, yra svarbi priemonė užtikrinant, kad būtų skatinamas Chartijos taikymas. Reguliariai atliekant atitikties 51 straipsniui patikrinimą, užtikrinamas Chartijos taikymo matomumas, informuotumas ir žinojimas apie jos taikymą.

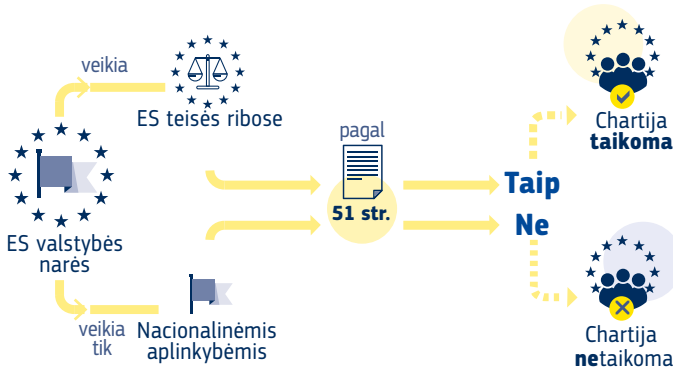
Koks būtinas reikalavimas dėl Chartijos taikymo?

- Chartija Sąjungos organams visada privaloma, net jei „jos veikia už Sąjungos teisinės sistemos ribų“⁷³, bet valstybėms narėms – tik kai jos „įgyvendina Sąjungos teisę“.
- Remiantis ESTT praktika, frazė „įgyvendina Sąjungos teisę“ turi plačią reikšmę, apimančią visus Sąjungos teisės vykdymo (*mise en œuvre*) ir taikymo valstybėse narėse atvejus⁷⁴. Ji reiškia tą patį kaip ir „veikimas ES teisės ribose“ ir apima visas ES teisės reglamentuojamus atvejus.
- Todėl tam, kad Chartija būtų taikoma nacionaliniam teisės aktui, ji turi (galimai) galioti kaip Sąjungos teisės įgyvendinimo aktas, kaip suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį, t. y. ji turi patekti į Sąjungos teisės taikymo sritį.

⁷³ Žr. 2016 m. rugsėjo 20 d. ESTT sprendimo *Ledra Advertising Ltd ir kt. / Europos Komisija ir Europos Centrinis Bankas (ECB)* [GC], sujungtos bylos C-8/15 P–C-10/15 P, 67 punktą.

⁷⁴ 2015 m. gruodžio 17 d. ESTT sprendimas *WebMindLicenses kft / Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság*, C-419/14, 66 punktas; 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde* [GC], C-650/13, 25–27 punktai; 2013 m. rugsėjo 26 d. ESTT sprendimas *Texdata Software GmbH*, C-418/11, 73 punktas; 2014 m. kovo 27 d. ESTT sprendimas *Emiliano Torralbo Marcos / Korota SA ir Fondo de Garantía Salarial*, C-265/13, 29 ir 30 punktai; 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimas *Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson* [GC] C-617/10, 19 punktas.

6 pav. Chartijos taikymo patikrinimas

Šaltinis: FRA, 2018 m.

Minimalus reikalavimas – sąsaja su Europos Sąjungos teise

- Kai nėra galimybės nustatyti sąsajos su ES teise, ES valstybės narės neprivalo laikytis prievolių, susijusių su ES pagrindinėmis teisėmis, – Chartija netaikoma.
- ES pagrindinės teisės taikomos tik kartu su ES teisės nuostatomis. Minimalus reikalavimas taikyti ES pagrindines teises yra tas, kad turi būti pakankama sąsaja su Sąjungos teise (išskyrus Chartiją)⁷⁵.
- Tai, kad yra kokia nors sąsaja su ES teise, nebūtinai reiškia, kad taikomos ES pagrindinės teisės; ne kiekviena sąsaja su Sąjungos teise yra pakankama, kad būtų pradėtos taikyti ES pagrindinės teisės⁷⁶.

⁷⁵ Žr., pvz., 2014 m. liepos 3 d. ESTT sprendimo *Liliana Tudoran ir kt. / SC Suport Colect SRL*, C-92/14, 43–48 punktus; 2014 m. gegužės 8 d. ESTT sprendimo *Pelckmans Turnhout NV / Walter Van Gestel Balen NV ir kt.*, C-483/12, 20 punktą; 2011 m. kovo 1 d. ESTT sprendimo *Claude Chartry / Belgijos valstybė*, C-457/09, 22–25 punktus.

⁷⁶ Žr., pvz., 2010 m. lapkričio 11 d. ESTT sprendimo *Vino Cosimo Damiano / Poste Italiane SpA*, C-20/10, 53, 54, 56, 57 ir 64 punktus; 2011 m. birželio 22 d. ESTT sprendimo *Vino Cosimo Damiano / Poste Italiane SpA*, C-161/11, 38 ir 39 punktus.

Pavyzdžiai. Nepakankamos sąsajos su ES

- Klausimus (dėl nacionalinio teisės akto ir ES teisės nuostatos) sieja „sričių panašumas arba vienos srities netiesioginis poveikis kitai“⁷⁷ (žr. 7 skyrių, B.1 atvejis).
- Vien tai, kad nacionalinė priemonė priskiriama sričiai, kurioje ES turi įgaliojimų⁷⁸ (žr. 7 skyrių, B.6 atvejis).
- Nacionalinės teisės aktas priskiriamas „griežtesnėms nacionalinėms apsaugos priemonėms“ (viršija Sąjungos numatytus minimalius reikalavimus)⁷⁹ (žr. 7 skyrių, A.3 atvejis).
- Nacionalinėje teisėje esama neprivalomų nuorodų į Sąjungos teisę⁸⁰ (žr. 7 skyrių, B.5 atvejis).
- Sąsaja su ES teise turi būti pakankamai konkreti, kad nuostata būtų laikoma „įgyvendinančia Sąjungos teisę“. Ši sąsaja yra pakankamai konkreti, jeigu valstybė narė atstovauja ES arba turi remtis kokiais nors įgaliojimais pagal ES teisę (žr. 5 skyrių).

5. Kokiais atvejais taikoma Chartija?

Kai valstybės narės atstovauja Europos Sąjungai

- Valstybė narė atstovauja ES, jeigu ji veikia Sąjungos vardu. Atstovauti gali visos valstybių narių valdžios institucijos ir teismai.
- Toks atstovavimas yra susijęs su visais teisės aktų vykdymo ar perkėlimo į nacionalinę teisę veiksmais, kurių imasi Europos Sąjungos institucijos, įstaigos ar

⁷⁷ 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Victor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 34–36 punktai. Taip pat žr. 2011 m. rugsėjo 15 d. ESTT sprendimą *Baudžiamoji byla prieš Magatte Gueye (C-483/09) ir Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, sujungtos bylos C-483/09 ir C-1/10.

⁷⁸ 2014 m. kovo 6 d. ESTT sprendimas *Cruciano Siragusa / Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13; 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Victor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 24, 27, 34–36 ir 46 punktai. Taip pat žr. 1997 m. gruodžio 18 d. ESTT sprendimą *Daniele Annibaldi / Sindaco del Comune di Guidonia ir Presidente Regione Lazio*, C-309/96.

⁷⁹ 2005 m. balandžio 14 d. ESTT sprendimas *Deponiezweckverband Eiterköpfe / Land Rheinland-Pfalz*, C-6/03, 58–64 punktai; 1998 m. gruodžio 17 d. ESTT sprendimas *Società italiana petroli SpA (IP) / Borsana Srl*, C-2/97.

⁸⁰ 2011 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Teresa Cicala / Regione Siciliana*, C-482/10.

organai⁸¹. Jis gali būti susijęs su tokiais teisės aktais kaip reglamentai⁸², direktyvos⁸³, išorės susitarimai (ES sudaryti tarptautiniai susitarimai)⁸⁴ ar konkrečios sutarčių nuostatos⁸⁵. ES gali būti atstovaujama įgyvendinant ES teisę įvairiais atvejais, kai tam tikras vaidmuo tenka nacionalinės teisės aktams (jų projektams). Vadovaujantis plačia ESTT praktika, susijusia su ES pagrindinių teisių taisykiu, galima išskirti skirtingus atstovavimo atvejus⁸⁶.

- o Sąjungos teisės aktų perkėlimas į nacionalinę teisę⁸⁷: šioje dažnoje situacijoje nacionalinės teisės aktais turi būti perkelti konkretūs pagal Sąjungos teisės aktus privalomi reikalavimai, pvz., įgyvendinant direktyvą. Daugiau paaiškinimų rasite 7 skyriuje, [A.1 atvejis](#) ir [A.2 atvejis](#).
- o Nacionalinės teisės aktai, priimti remiantis pagal Sąjungos teisę suteiktais įgaliojimais⁸⁸: šiuo atveju valstybė narė naudojasi veiksmų laisve pagal ES teisę. To pavyzdys – valstybių narių sprendimai, priimti naudojantis veiksmų laisve arba pagal Sąjungos teisės aktą joms suteikta išimtimi. Daugiau informacijos rasite 7 skyriuje, [A.3 atvejis](#).
- o Nacionalinės teisės aktai, susiję su teisių gynimo priemonėmis, sankcijomis ar vykdymo užtikrinimu, kuriais galima remtis taikant Sąjungos teisės aktą arba

⁸¹ 2017 m. birželio 15 d. ESTT sprendimas *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras / Gintaras Dockevičius ir Jurgita Dockevičienė*, C-587/15, 36 ir 44 punktai; 2017 m. birželio 13 d. ESTT sprendimas *Eugenia Florescu ir kt. / Casa Județeană de Pensii Sibiu ir kt.* [GC], C-258/14, 35 punktas.

⁸² Žr., pvz., 2007 m. sausio 11 d. ESTT sprendimo *Johan Piek / Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-384/05, 32 punktą.

⁸³ Žr., pvz., 2003 m. liepos 10 d. ESTT sprendimo *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) ir Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) / The Scottish Ministers*, sujungtos bylos C-20/00 ir C-64/00, 88 punktą.

⁸⁴ 2000 m. kovo 28 d. ESTT sprendimas *Dieter Krombach / André Bamperski*, C-7/98, 18–28 punktai; 2012 m. kovo 29 d. ESTT sprendimas *Staatssecretaris van Justitie / Tayfun Kahveci ir Osman Inan*, sujungtos bylos C-7/10 ir C-9/10, 23 punktas. Taip pat žr. 2012 m. lapkričio 27 d. ESTT sprendimo *Thomas Pringle / Airijos Vyriausybė ir kt.*, C-370/12, 178–181 punktas.

⁸⁵ Žr., pvz., 2006 m. rugsėjo 12 d. ESTT sprendimo *M. G. Eman ir O. B. Sevinger / College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [GC], C-300/04, 56–61 punktus; 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimo *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde* [GC], C-650/13, 33 punktą.

⁸⁶ Šie atvejai iš dalies pagrįsti De Mol, M. (2014), *De directe werking van de grondrechten van de Europese Unie*, disertacija, Maastrichto universitetas, Oisterwijk Wolf Legal Publishers. Akivaizdu, kad Teisingumo Teismo praktika nėra visiškai nusistovėjusi, todėl šis sąrašas nėra laikomas baigtiniu ar kitaip įtvirtintu.

⁸⁷ Žr., pvz., 2003 m. liepos 10 d. ESTT sprendimą *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) ir Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) / The Scottish Ministers*, sujungtos bylos C-20/00 ir C-64/00; 2006 m. rugsėjo 12 d. ESTT sprendimas *Eman ir Sevinger*, C-300/04.

⁸⁸ Žr., pvz., 2012 m. gruodžio 6 d. ESTT sprendimą *O ir S / Maahanmuuttovirasto ir Maahanmuuttovirasto / L*, sujungtos bylos C-356/11 ir C-357/11; 2013 m. spalio 22 d. ESTT sprendimą *Jiří Sabou / Finanční feditelství pro hlavní město Prahu* [GC], C-276/12.

Sutarties nuostatą⁸⁹: remiantis ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje nustatyta pareiga lojaliai bendradarbiauti, kai nėra svarbių ES procedūrinių taisyklių, valstybės narės yra įpareigosotos pagal Sąjungos teisę užtikrinti ES teisių ir pareigų veiksmingumą. Nors valstybės narės procedūriniu požiūriu yra savarankiškos, savo procedūras jos turi taikyti, kad užtikrintų tinkamą ES pagrindinių teisių įgyvendinimą (7 skyrius, A.4 atvejis).

- o Nacionalinės teisės aktai, kuriuose vartojamos teisės sąvokos, paminėtos Sąjungos teisės akte⁹⁰: kartais Sąjungos teisės aktuose minimos nacionalinės teisės sąvokos. Galima teigti, kad tokios nacionalinės sąvokos padeda įgyvendinti Sąjungos teisę, kai yra vartojamos taikant atitinkamas ES nuostatas (7 skyrius, A.5 atvejis).
- o Nacionalinės teisės aktai, kurie nepapuola į (tiksliai) Sąjungos teisės aktų apimtį, kai nėra priimti aiškūs įgyvendinimo teisės aktai⁹¹: šis atvejis iš esmės susijęs su tuo, kad nėra numatytos įgyvendinimo nuostatos (7 skyrius, B.1 atvejis).

Kada valstybės narės turi remtis įgaliojimais pagal Europos Sąjungos teisę

- Šios formos Sąjungos teisės įgyvendinimas susijęs su nacionalinės teisės aktais, kuriems taikomas ES draudimas. Kad pagrįstų tokius nacionalinės teisės aktus, valstybės narės turi taikyti ES teisėje numatytas išimtis. Tokiais atvejais ES teisė leidžia taikyti tokius nacionalinės teisės aktus, kurie visgi neturi pažeisti ES pagrindinių teisių. Todėl Chartija taikoma siekiant užtikrinti, kad pagal ES teisę valstybės narės nebūtų įgalios imtis priemonių, pažeidžiančių pagrindines teises⁹².

⁸⁹ Žr., pvz., 2017 m. gegužės 16 d. ESTT sprendimo *Berlioz Investment Fund SA / Directeur de l'administration des contributions directes* [GC], C-682/15, 40–42 ir 49–52 punktus; 2011 m. lapkričio 10 d. ESTT sprendimą *QB*, C-405/10; 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimą *Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson* [GC], C-617/10; 2013 m. rugsėjo 26 d. ESTT sprendimą *Texdata Software GmbH*, C-418/11.

⁹⁰ Žr., pvz., 2002 m. gruodžio 12 d. ESTT sprendimo *Ángel Rodríguez Caballero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-442/00, 29–32 punktus; 2004 m. gruodžio 16 d. ESTT sprendimo *José Vicente Ojano Valero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-520/03, 34 punktą; 2005 m. gruodžio 13 d. ESTT sprendimo *María Cristina Guerrero Pecino / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-177/05, 25 ir 26 punktus.

⁹¹ Žr., pvz., 2010 m. sausio 19 d. ESTT sprendimą *Seda Küçükdeveci / Swedex GmbH & Co. KG* [GC], C-555/07.

⁹² 1991 m. birželio 18 d. ESTT sprendimas *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou / Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt.*, C-260/89, 41–43 punktai. Taip pat žr. 2014 m. balandžio 30 d. ESTT sprendimo *Robert Pflieger ir kt.*, C-390/12, 30–37 punktus; 2010 m. lapkričio 23 d. ESTT sprendimo *Land Baden-Württemberg / Panagiotis Tsakouridis* [GC], C-145/09, 52 punktą.

Pavyzdys. Nacionalinė priemonė laikoma laisvo judėjimo apribojimu (ir todėl reikalingas jos pagrindimas)

Pavyzdys yra nacionalinės teisės aktai, draudžiantys naudoti lošimo automatus už kazino ribų. Tokiais teisės aktais ribojama laisvė teikti paslaugas, kuri garantuojama SESV 56 straipsniu, ir todėl pagal ES teisę jie yra priimtini, tik jeigu jų taikymas pagrindžiamas viešojo intereso pagrindais. Nagrinėjant, ar tokią priemonę galima pagrįsti, Chartija tampa aktuali. Aptariamoms nacionalinės normos gali būti laikomos pagrįstomis, tik jeigu jos suderinamos su Chartija⁹³.

- Vadovaujantis plačia ESTT praktika, susijusia su ES pagrindinių teisių taikymu, galima išskirti dvi pagrindines šio atvejo, kai suteikiami ES įgaliojimai, pakategorores⁹⁴. Daugiau šių kategorijų paaiškinimų rasite 7 skyriuje, **B.2 atvejis**.
 - Nacionalinės teisės aktai, kurie laikomi ribojančiais laisvą asmenų, paslaugų, prekių ar kapitalo judėjimą arba įsisteigimo laisvę⁹⁵: šis atvejis rodo klasikinį požiūrį, kurio laikomasi ESTT praktikoje.
 - Nacionalinės teisės aktai, kuriais atimama ES pilietybė, kaip ji suprantama pagal SESV 20 straipsnį⁹⁶: šis atvejis susijęs su naujesniais sprendimais ESTT praktikoje.

Specialios rekomendacijos dėl nacionalinių teisėkūros ir politikos procesų: žr. kontrolinį sąrašą!

Šio vadovo 7 skyriuje pateikiamas 51 straipsnio kontrolinis sąrašas, kuriuo reikėtų naudotis nacionaliniuose teisėkūros ir politikos procesuose siekiant įvertinti, ar nacionalinės teisės aktas (jo projektas) laikomas įgyvendinančiu Sąjungos teisę, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį.

⁹³ 2015 m. birželio 11 d. ESTT sprendimas *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft ir kt. / Magyar Állam*, C-98/14.

⁹⁴ Akivaizdu, kad ateityje teismų praktikoje gali iškilti ir daugiau klausimų.

⁹⁵ 2014 m. balandžio 30 d. ESTT sprendimas *Robert Pflieger ir kt.*, C-390/12, 30–37 punktai.

⁹⁶ 2015 m. birželio 11 d. ESTT sprendimas *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft ir kt. / Magyar Állam*, C-98/14, 74 punktas.

6. Kaip taikyti Chartiją

Kai nagrinėjant nacionalinės teisės ar politikos projektą daroma išvada, kad taikoma Chartija, tokie nacionalinės teisės aktai ir politika turi būti aiškinami pagal Chartiją ir prireikus pagal ją peržiūrimi. Bet tam reikia, kad nacionaliniai subjektai žinotų, kaip aiškinti Chartiją ir suprasti, ar ir kokia apimtimi Chartijoje nustatytų teisių įgyvendinimas gali būti apribotas.

Kokios svarbios aiškinimo priemonės?

Įvairios priemonės gali padėti aiškinti Chartijoje nustatytas teises:

- Su Chartija susiję išaiškinimai⁹⁷. Išaiškinimai yra naudingas išeities taškas, juose pateikiamos rekomendacijos, kaip aiškinti Chartiją, ir į juos turi būti atsižvelgta aiškinant Chartijos nuostatas⁹⁸.
- ESTT praktika⁹⁹.
- EŽTK ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika¹⁰⁰.
- Valstybėms narėms bendros konstitucinės tradicijos¹⁰¹.
- Susiję tarptautinės teisės šaltiniai (ne EŽTK), ypač Europos socialinė chartija, kuri paskatino suformuluoti kelias ES pagrindinių teisių chartijos nuostatas. Ir Chartijoje, ir jos išaiškinimuose minimi tam tikri tarptautinės teisės dokumentai, kurie yra svarbūs aiškinant Chartiją¹⁰².
- Susiję nacionalinės teisės aktai. Kai kuriose Chartijos nuostatose minimi nacionalinės teisės aktai. Pavyzdžiui, 9 straipsnyje (teisė tuoktis ir kurti šeimą) teigiama, kad „[t]eisė tuoktis ir kurti šeimą garantuojama pagal šios teisės įgyvendinimą reguliuojančius nacionalinius įstatymus“.

⁹⁷ *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, OL C 303, 2007 12 14, p. 17–35.

⁹⁸ Europos Bendrijos (2012 m.), Europos Sąjungos sutarties (ES sutartis) suvestinė redakcija, OL C 326, 2012 10 26, 6 straipsnio 1 dalis, ir ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C326, 2012 10 26, 52 straipsnio 7 dalis.

⁹⁹ Skelbiama *Curia* arba *EUR-Lex*.

¹⁰⁰ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C326, 2012 10 26, 52 straipsnio 3 dalis.

¹⁰¹ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C326, 2012 10 26, 52 straipsnio 4 dalis.

¹⁰² Žr. šio vadovo priedą.

FRA VEIKLA

FRA pagalba: Chartipedija ir vadovai

Keli teminiai vadovai, kuriuos kartu parengė FRA ir Europos Taryba / Europos Žmogaus Teisių Teismas, skelbiami FRA svetainėje. Juose apžvelgiama aktualiausia ESTT ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, susijusi su Chartijos ir EŽTK taikymu atitinkamose politikos srityse ir visomis ES kalbomis:

- *Európai adatvédelmi jogi kézikönyv – 2018. évi kiadás* (2018 m.)
- *Handbook on European non-discrimination law – 2018 edition* (2018 m.)
- *Europos teisės į teisingumą vadovas* (2016 m.)
- *Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas* (2015 m.)
- *Europos prieglobsčio, sienų ir imigracijos teisės vadovas* (2014 m.)

FRA Chartipedija – tai vieno langelio principu veikiantis informacijos šaltinis internete, kuriame pagal atskirus straipsnius galima rasti su Chartija susijusių Europos ir nacionalinių teismų praktiką. Be to, Chartipedijoje pagal visas Chartijos nuostatas pateikiamos susijusios nacionalinės konstitucinės teisės, taip pat tarptautinės ir Europos žmogaus teisių teisės nuostatos. Chartipedija taip pat suteikia galimybę lengvai rasti konkrečių šalių informaciją, susijusią su Chartija (pvz., šalių informacijos apie Chartiją suvestines).

Chartipediją galima rasti FRA svetainėje.

Kokiomis aplinkybėmis gali būti apribotas teisių įgyvendinimas?

Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnis. Teisių ir principų taikymo sritis ir aiškinimas

1. Bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

- Chartijos 52 straipsnyje nustatyta bendroji nuostata dėl teisių apribojimų.
- Chartijoje pripažįstamų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas leidžiamas šiomis sąlygomis:
 - jis turi būti numatytas teisės aktuose;
 - jis neturi pažeisti tų teisių ir laisvių esmės;

- o juo turi būti siekiama Sąjungos pripažįstamų bendrojo intereso tikslų arba jis turi būti grindžiamas poreikiu apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves (teisėtas tikslas);
- o remiantis proporcingumo principu, jis turi būti reikalingas ir iš tiesų atitikti siekiamus tikslus (proporcingumo principas).
- Be to, Chartijos teisės, atitinkančios EŽTK teisę, apribojimas taip pat turi atitikti teisių apribojimo reikalavimus, numatytus EŽTK¹⁰³.

Konkrečios rekomendacijos: žr. kontrolinį sąrašą!

Šio vadovo 8 skyriuje pateikiamas kontrolinis sąrašas, kuriuo galima naudotis siekiant patikrinti, ar pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamų aktų atitinka Pagrindinių teisių chartiją.

¹⁰³ ES (2012 m.), Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, OL C326, 2012 10 26, 52 straipsnio 3 dalis.

II dalis. Praktinės priemonės

7. Chartijos taikymo kontrolinis sąrašas

- Šis kontrolinis sąrašas – tai priemonė, skirta įvertinti, ar ir kokia apimtimi ES pagrindinės teisės taikomos nacionaliniuose teisėkūros ir politikos procesuose. Jis parengtas remiantis ESTT teismo praktika iki Chartijos įsigaliojimo ir po jo¹⁰⁴.
- Pagrindinis klausimas, kuris kyla atliekant atitikties 51 straipsniui patikrinimą, yra ar atitinkamas nacionalinės teisės aktas (jo projektas) įgyvendina Sąjungos teisę, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį (toliau – Sąjungos teisės įgyvendinimas arba įgyvendina Sąjungos teisę). Įvadinį išaiškinimą rasite 1 skyriuje, 4 skyriuje ir 5 skyriuje.

Pasirinkite kelią, kuris atitinka jūsų išeities tašką

- Šiame kontroliniame sąraše galima rinktis du jo panaudojimo būdus, atsižvelgiant į tai, ar nacionaliniame teisėkūros ar politikos procese atsižvelgiama į konkretų ES teisės aktą (pvz., reglamentą, direktyvą, išorės susitarimą ar konkrečią Sutarties nuostatą). Todėl priklausomai nuo išeities taško, jūsų atvejis (žr. 5 skyrių) bus kitoks.
- Rinkitės A būdą, jeigu nacionalinio teisėkūros ar politikos proceso tikslas yra ES teisės akto perkėlimas į nacionalinę teisę, taikymas ar vykdymas.

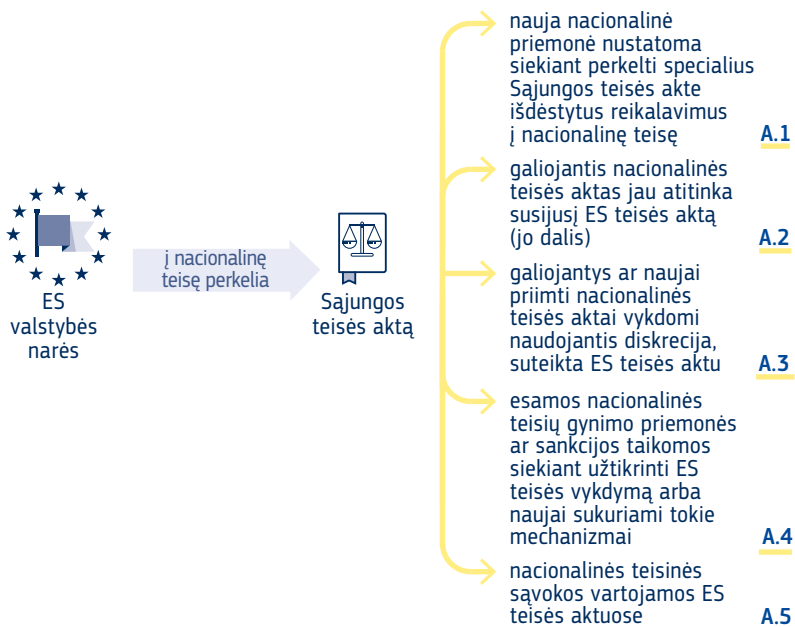
¹⁰⁴ Šis kontrolinis sąrašas iš esmės pagrįstas straipsniu de Mol, M. (2016 m.), „Article 51 of the EU Charter in the legislative processes of the Member States“, *Maastricht Journal of European and Comparative Law (MJ)*, 23(4), p. 640–666.

- Rinkitės B būdą, jeigu nacionalinio teisėkūros ar politikos proceso tikslas nėra ES teisės aktas.

A būdas. Nacionalinių teisėkūros veiksmų priešastis – ES teisės aktas

- Akivaizdžiausias Sąjungos teisės įgyvendinimo pavyzdys – scenarijus, pagal kurį valstybė narė imasi veiksmų Sąjungos teisės aktui perkelti į nacionalinę teisę arba jį įgyvendinti. Pagal šį scenarijų valstybės narės atstovauja ES (atstovavimo atvejis, žr. 4 skyrių). Esant tokiam scenarijui aišku, kad iš esmės taikomos ES pagrindinės teisės.
- Sąjungos teisės aktai gali turėti įvairios įtakos nacionalinės teisės aktams, todėl Sąjungos teisės įgyvendinimas, kaip jis suprantamas pagal Chartijos 51 straipsnį,

7 pav. Chartijos taikymo atsižvelgiant į Sąjungos teisės aktą atvejai

Šaltinis: FRA, 2018 m.

įgyja skirtingas formas. Toliau pateiktuose atvejuose pateikiama išsamesnių pavyzdžių, ką šiuo požiūriu galima laikyti Sąjungos teisės įgyvendinimu.

Nauja nacionalinė priemonė nustatoma siekiant perkelti specialius Sąjungos teisės akte išdėstytus esminius ir (arba) procedūrinius reikalavimus į nacionalinę teisę (A.1 atvejis)

Dėl atitinkamo Sąjungos teisės akto gali reikėti nustatyti naujas nacionalines priemones, kurio- mis į nacionalinę teisę perkeliama specialūs esminiai ir procedūriniai reikalavimai. Šios nacionalinės priemonės laikomos įgyvendinančiomis Sąjungos teisę¹⁰⁵. Iš esmės taikomos ES pagrindinės teisės.

Įvairių rūšių privalomi Sąjungos teisės aktai

- 51 straipsnis: įgyvendinimas yra susijęs su visais teisės aktų perkėlimo į nacionalinę teisę ar taikymo veiksmais, kurių imasi Europos Sąjungos institucijos, įstaigos ar organai¹⁰⁶.
- Šie teisiškai privalomi ES teisės aktai, pvz., gali būti reglamentai¹⁰⁷, direktyvos¹⁰⁸, išorės susitarimai (kuriuos sudarė ES)¹⁰⁹ arba konkrečios Sutarties nuostatos¹¹⁰.

Perkėlimas į nacionalinę teisę naujomis nacionalinėmis priemonėmis

- Naujos nacionalinės reguliavimo ar teisėkūros priemonės, kurias reikia nustatyti siekiant įtraukti privalomus ES teisės aktų reikalavimus į nacionalinę teisinę sistemą, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“.

¹⁰⁵ 1989 m. liepos 13 d. ESTT sprendimas *Hubert Wachauf / Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, C-5/88.

¹⁰⁶ 2017 m. birželio 15 d. ESTT sprendimas *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras / Gintaras Dockevičius ir Jurgita Dockevičienė*, C-587/15, 36 ir 44 punktai; 2017 m. birželio 13 d. ESTT sprendimas *Eugenia Florescu ir kt. / Casa Județeană de Pensii Sibiu ir kt.* [GC], C-258/14, 35 punktas.

¹⁰⁷ Žr., pvz., 2007 m. sausio 11 d. ESTT sprendimo *Johan Piek / Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-384/05, 32 punktą.

¹⁰⁸ Žr., pvz., 2003 m. liepos 10 d. ESTT sprendimo *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) ir Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) / The Scottish Ministers*, sujungtos bylos C-20/00 ir C-64/00, 88 punktą.

¹⁰⁹ 2000 m. kovo 28 d. ESTT sprendimas *Dieter Krombach / André Bammerski*, C-7/98, 18–28 punktai; 2012 m. kovo 29 d. ESTT sprendimas *Staatssecretaris van Justitie / Tayfun Kahveci ir Osman Inan*, sujungtos bylos C-7/10 ir C-9/10, 23 punktas. Taip pat žr. 2012 m. lapkričio 27 d. ESTT sprendimo *Thomas Pringle / Airijos Vyriausybė ir kt.*, C-370/12, 178–181 punktas.

¹¹⁰ Žr., pvz., 2006 m. rugsėjo 12 d. ESTT sprendimo *M. G. Eman ir O. B. Sevinger / College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [GC], C-300/04, 56–61 punktus; 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimo *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde* [GC], C650/13, 33 punktą.

- Sąvoka „įgyvendinančios Sąjungos teisė“ apima visų rūšių nacionalines priemones, kurias parengė visos valstybių narių valdžios institucijos, įskaitant centrinę ir decentralizuotą institucijų – aukštesniųjų ir žemesniųjų teisėkūros institucijų, administracinių įstaigų ir pan. – parengtus nacionalinius teisėkūros procedūra priimtus ar politikos aktus. Visos nacionalinės priemonės, kurias galima susieti su ES teisės aktais, yra „įgyvendinančios Sąjungos teisė“. Tais atvejais, kai ES teisės aktai į nacionalinę teisę perkeliama nacionalinės teisės aktais ir yra vykdomi (remiantis šiais nacionalinės teisės aktais) taikant kitų rūšių teisėkūros ar administracines priemones, visų lygių nacionalinės priemonės laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisė“.

Diskrecijos ribos

- ES teisės aktuose labai dažnai nustatomos valstybių narių diskrecijos ribos. Aiškiausias pavyzdys – direktyvos, pagal kurias reikalaujama, kad valstybės pasiektų konkretų rezultatą, nurodant būdą, kaip tą rezultatą pasiekti. Tačiau kitais ES teisės aktais, pvz., reglamentais, valstybėms narėms neretai suteikiama tam tikra veiksmų laisvė įgyvendinant tuos teisės aktus.
- Nacionalinės priemonės, kurios taikomos naudojantis ES teisėkūros institucijų nustatyta diskrecija, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisė“¹¹¹.

Pavyzdys. Mokamos kasmetinės atostogos

ES direktyvoje dėl darbo laiko organizavimo numatyta, kad valstybės narės turi imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad kiekvienas darbuotojas turėtų teisę į bent keturių savaitių mokamas kasmetines atostogas pagal nacionalinės teisės aktais ir (arba) praktika nustatytas teisės į tokias atostogas ir jų suteikimo sąlygas. Šiame pavyzdyje teisės į bent keturių savaitių mokamas kasmetines atostogas perkėlimas į nacionalinę teisę laikomas „įgyvendinančiu Sąjungos teisė“. Be to, teisės į tokias atostogas ir jų suteikimo sąlygos yra „įgyvendinančios Sąjungos teisė“, net jeigu ES direktyvoje šios sąlygos paliekamos valstybių narių diskrecijai. Naudodamasi šia diskrecija, valstybės narės turi gerbti ES pagrindines teises¹¹².

¹¹¹ 2007 m. sausio 11 d. ESTT sprendimas *Johan Piek / Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-384/05, 32 punktas.

¹¹² 2003 m. lapkričio 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2003/88/EB dėl tam tikrų darbo laiko organizavimo aspektų, OL L 299, 2003 11 18, 7 straipsnis, p. 9–19.

Galiojanti nacionalinė teisė įgyvendina ES teisę tiek, kad jau atspindi atitinkamą ES teisės aktą (jo dalis) (A.2. atvejis)

Galbūt galiojančioje nacionalinėje teisėje jau nustatyti tam tikri konkretūs esminiai ir procedūriniai reikalavimai, kylantys iš atitinkamo Sąjungos teisės akto. Šiuo atveju galiojančios nacionalinės taisyklės, kurios (jau) atitinka esminius ir procedūrinius reikalavimus, kylančius iš Sąjungos teisės aktų, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“¹¹³. Iš esmės taikomos ES pagrindinės teisės.

Perkėlimas į nacionalinę teisę galiojančiais nacionalinės teisės aktais

- Kartais galima užtikrinti, kad nacionalinė teisė atitiktų konkretų Sąjungos teisės aktą remiantis jau galiojančiomis nacionalinėmis nuostatomis. Šiuo atveju nėra poreikio parengti naujas nacionalines nuostatas, specialiai skirtas Sąjungos teisės aktui įgyvendinti.
- Šios jau galiojančios nacionalinės nuostatos, kuriomis galima užtikrinti, kad nacionalinė teisė atitiktų konkretų Sąjungos teisės aktą, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“. Įsigaliojus atitinkamiems ES teisės aktams, vien tik nacionalinės priemonės tampa priemonėmis, „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“.
- Tais atvejais, kai jau galiojančiomis nacionalinėmis nuostatomis užtikrinama, kad nacionalinė teisė atitiktų naujus Sąjungos teisės aktus, atsiranda poreikis patikrinti tų nuostatų visapusišką atitiktį konkrečiam Sąjungos teisės aktui ir vėl peržiūrėti, ar jos atitinka Chartiją.

Galiojantys ar naujai priimti nacionalinės teisės aktai vykdomi naudojantis diskreција, suteikta ES teisės aktu (A.3 atvejis)

Naudojimas veiksmų laisve remiantis ES teisės aktais iš esmės laikomas „įgyvendinančiu Sąjungos teisę“. Iš esmės taikomos ES pagrindinės teisės, tačiau esama šios normos išimčių.

¹¹³ 1989 m. liepos 13 d. ESTT sprendimas *Hubert Wachauf / Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, C-5/88.

Veiksmų laisvė

- ES teisės aktais labai dažnai valstybėms narėms numatoma diskrecija; labiausiai tai atsispindi direktyvose.
- Valstybių narių naudojimas tokia diskrecija iš esmės laikomas „įgyvendinančiu Sąjungos teisę“, neatsižvelgiant į tai, ar toks naudojimas diskrecija yra privalomas, ar fakultatyvus¹¹⁴. Tačiau esama išimčių, kai naudojimas diskrecija nėra laikomas ES teisės įgyvendinimu.

Išimtis – palankesnės arba griežtesnės nacionalinės išimties (perteklinis reglamentavimas)

- ES teisės aktais valstybėms narėms gali būti leidžiama neapsiriboti minimaliais ES reikalavimais nustatant palankesnes arba griežtesnes nacionalines nuostatas. Naudojimas šia valstybių narių kompetencija nelaikomas „įgyvendinančiu Sąjungos teisę“, jeigu nustatant palankesnes nuostatas tiesiog pripažįstami įgaliojimai, kurie valstybėms narėms (jau) suteikti pagal nacionalinę teisę. ES nuostata tik patvirtina, kad valstybės narės išsaugo atitinkamus įgaliojimus. Tai nereiškia, kad valstybės veiksmai pagal šią nuostatą patektų į ES teisės taikymo sritį¹¹⁵.
- Tai, kad konkrečiu atveju tik pripažįstami jau turimi įgaliojimai priimti palankesnes nacionalines nuostatas, rodo išlyga dėl palankesnių nacionalinių nuostatų, numatyta skyriuje dėl bendrųjų ir baigiamųjų nuostatų. Kitas požymis yra tas, kad įgaliojimai priimti palankesnes nacionalines nuostatas grindžiami sutarties nuostatomis, pvz., SESV 153 straipsnio 4 dalimi (socialinė politika), 169 straipsnio 4 dalimi (vartotojų apsauga) arba 193 straipsniu (aplinka).

¹¹⁴ 2013 m. spalio 22 d. ESTT sprendimas *Jiří Sabou / Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [GC], C-276/12, 41–43 punktai; 2017 m. kovo 9 d. ESTT sprendimas *Petya Milkova / Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, C-406/15, 52 ir 53 punktai; 2011 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *N.S. (C-411/10) / Secretary of State for the Home Department ir M. E. ir kt. (C-493/10) / Refugee Applications Commissioner ir Minister for Justice, Equality and Law Reform* [GC], sujungtos bylos C-411/10 ir C-493/10, 64–69 ir 77 punktai.

¹¹⁵ 1998 m. gruodžio 17 d. ESTT sprendimas *Società italiana petroli spa (IP) / Borsana Srl*, C-2/97, 40 punktas; 2005 m. balandžio 14 d. ESTT sprendimas *Deponiezweckverband Eiterköpfe / Land Rheinland-Pfalz*, C-6/03, 62 ir 63 punktai; 2012 m. sausio 24 d. ESTT sprendimas *Maribel Dominguez / Centre informatique du Centre Ouest Atlantique ir Préfet de la région Centre* [GC], C-282/10, 45–50 punktai (netiesiogiai); 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Víctor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 44 ir 45 punktai.

Pavyzdys. Palankesnės nacionalinės nuostatos, nelaikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“

Remiantis direktyva dėl darbo laiko organizavimo, valstybės narės turi imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad kiekvienas darbuotojas turėtų teisę į bent keturių savaitių mokamas kasmetines atostogas. Be to, vienoje iš įvairių tos direktyvos nuostatų nustatyta, kad „[š]i direktyva nepažeidžia valstybių narių teisės taikyti arba priimti įstatymus ir kitus teisės aktus, kurie yra palankesni darbuotojų saugos garantijų ir sveikatos apsaugos atžvilgiu“.

Jeigu valstybė narė nuspręstų suteikti penkių savaitių metines atostogas, ES pagrindinės teisės būtų taikomos tik nacionaliniu mastu įgyvendinamai ES nuostatai dėl bent keturių savaitių atostogų, bet ne papildomai savaitei, numatyta nacionaliniuose teisės aktuose. Tai, pvz., būtų svarbu, jeigu penkta mokamų kasmetinių atostogų savaitė būtų suteikiama tik 50 metų sulaukusiems ar vyresniems darbuotojams. Sąjungos nediskriminavimo dėl amžiaus principas, reikia manyti, nebūtų taikomas šiam amžiumi pagrįstam nevienodam požiūriui, nes nuostata dėl penktos savaitės nebūtų laikoma „įgyvendinančia Sąjungos teisę“.

Tačiau atitinkamame Sąjungos teisės akte gali būti aiškiai nurodyta, kad nacionalinis perteklinis reglamentavimas patenka į ES teisės taikymo sritis ir todėl turi atitikti Chartiją. Tokiu atveju aišku, kad iš esmės taikoma ES teisė, taip pat ES pagrindinės teisės.

Pavyzdys. Perteklinis reglamentavimas kaip „įgyvendinantis Sąjungos teisę“

Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyvos 4 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „valstybės narės turi teisę reikalauti, kad jų jurisdikcijai priklausantys žiniasklaidos paslaugų teikėjai šia direktyva koordinuojamose srityse laikytųsi išsamesnių ar griežtesnių taisyklių *su sąlyga, kad tokios taisyklės atitinka Sąjungos teisę*“ (išskirta)¹¹⁶. Šiuo atveju iš pačios direktyvos matyti, kad nacionalinėje teisėje nustatytos griežtesnės apsaugos priemonės patenka į ES teisės taikymo sritį. Todėl Chartija taikoma ne tik direktyvos minimaliems reikalavimams, bet ir nacionaliniam pertekliniam reglamentavimui¹¹⁷.

¹¹⁶ 2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo, OL L 95/1, 2010 4 15, ir klaidų ištaisymas, OL L 263/15, 2010 10 6.

¹¹⁷ 2013 m. liepos 18 d. ESTT sprendimas *Sky Italia Srl / Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, C-234/12, 14 punktas.

- Gali būti, kad nacionalinėje teisėje numatytoms griežtesnėms apsaugos priemonėms gali būti taikomas tam tikras Sąjungos mastu nustatytas draudimas. Tokiu atveju Chartija taikoma nacionaliniam pertekliniam reglamentavimui, nes šios priemonės turi būti patvirtintos ES lygmeniu remiantis galimais pagrindimo pagrindais. Daugiau informacijos rasite [B.2 atvejo](#) aprašyme.

Išimtis – neveikimo išlygos

- Kartais ES teisės aktais valstybėms narėms leidžiama palikti galioti tam tikras ankstesnių nacionalinių teisės aktų nuostatas, kurios, negavus tokio leidimo, būtų nesuderinamos su atitinkamu Sąjungos teisės aktu.
- Ta apimtimi, kuria valstybė narė palieka galioti tokias nuostatas, Sąjungos teisė nėra įgyvendinama, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį. Šia išimtimi, kaip ir perteklinio reglamentavimo atveju, pripažįstami įgaliojimai, kurie valstybėms narėms (jau) suteikti pagal nacionalinę teisę.

Pavyzdys. Neveikimo išlyga mokesčių teisės srityje

1977 m. gegužės 17 d. Tarybos direktyvoje 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo nenumatytas visapusiškas derinimas. Taip yra todėl, kad pagal šios vadinamosios šeštosios direktyvos 28 straipsnio 3 dalies b punktą valstybėms narėms besąlygiškai leidžiama toliau taikyti tam tikras jų nacionalinių teisės aktų nuostatas, priimtas iki šeštosios direktyvos įsigaliojimo dienos, kurios, negavus tokio leidimo, būtų nesuderinamos su ta direktyva. Todėl ESTT konstatavo, kad „ta apimtimi, kuria valstybė narė toliau taiko tokias nuostatas, ji į nacionalinę teisę neperkelia Šeštosios direktyvos ir todėl nepažeidžia nei tos direktyvos, nei Bendrijos bendrųjų principų, kurių, kaip nustatyta byloje *Klensch*, valstybės narės privalo laikytis įgyvendindamos Bendrijos teisės aktus“¹¹⁸.

¹¹⁸ 2000 m. liepos 13 d. ESTT sprendimas *Idéal tourisme SA / Belgijos valstybė*, C-36/99, 37 ir 38 punktai.

Nacionalinių nuostatų dėl teisių gynimo priemonių, sankcijų ir vykdymo užtikrinimo, kurios bus taikomos atsižvelgiant į atitinkamą ES teisės aktą arba nacionalinius teisės aktus, kuriais į nacionalinę teisę perkeliamas tas ES teisės aktas, nustatymas ar taikymas (A.4 atvejis)

Nacionalinės priemonės, kurios naudojamos siekiant užtikrinti ES teisės taikymą ir veiksmingumą (sankcijos, teisių gynimo priemonės ir vykdymo užtikrinimas), laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“, kaip tai suprantama pagal 51 straipsnio 1 dalį. ES pagrindinės teisės taikomos šioms nacionalinėms priemonėms, jeigu jos naudojamos šiuo atveju. Paprastai ši taisyklė galioja neat-sižvelgiant į tai, ar atitinkamame Sąjungos teisės akte numatytos specialios nuostatos (pareigos) dėl ES teisės veiksmingumo (sankcijos, teisių gynimo priemonės ir vykdymo užtikrinimas).

Europos Sąjungos sutarties 4 straipsnio 3 dalis

Vadovaudamasi lojalaus bendradarbiavimo principu, Sąjunga ir valstybės narės gerbia viena kitą ir viena kitai padeda vykdydamos iš Sutarčių kylančias užduotis.

Kad užtikrintų pagal Sutartis ar Sąjungos institucijų aktus atsirandančių pareigų vykdymą, valstybės narės imasi bet kurių reikiamų bendrų ar specialių priemonių.

Valstybės narės padeda Sąjungai įgyvendinti jos užduotis ir nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti Sąjungos tikslų.

Pareiga imtis visų priemonių, kurios yra būtinos, kad būtų užtikrintas Sąjungos teisės aktų veiksmingumas

- Valstybių narių įpareigojimą vykdyti specialias Sąjungos teisės aktuose nustatytas (esmines ir procedūrinės) pareigas papildo pareiga imtis visų priemonių, kurios yra būtinos, kad būtų užtikrintas Sąjungos teisės aktų veiksmingumas jų nacionalinėje teisinėje sistemoje.
- Taikoma pareiga įgyvendinti ES teisę taip, kad atskiros šalys galėtų remtis pagal ES teisės aktus joms suteiktomis teisėmis. Ši pareiga taikoma visada, net kai ES teisės aktuose nėra specialių nuostatų dėl sankcijų, teisių gynimo priemonių ir

vykdymo užtikrinimo¹¹⁹. Nustatyta bendra pareiga dėl ES teisės veiksmingumo, kuri kyla iš lojalaus bendradarbiavimo principo, įtvirtinto ES sutarties 4 straipsnio 3 dalyje. ESTT praktika rodo, kad tai reiškia pareigą užtikrinti ES teisės veiksmingumą¹²⁰. Konkretesnes šio principo formuluotes galima rasti SESV 19 straipsnio 1 dalyje ir 325 straipsnyje bei antrinės ES teisės nuostatose.

- Nacionalinės priemonės, kuriomis siekiama arba kurios yra naudojamos užtikrinti ES teisės taikymą ir veiksmingumą, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“, kaip tai suprantama pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį¹²¹. Tarp tokių priemonių yra nuobaudos (baudžiamosios sankcijos arba administracinės nuobaudos) už ES teisės pažeidimą, teisinės teisių gynimo priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti teisminę privačių asmenų teisių apsaugą pagal Sąjungos teisę, procedūrinės taisyklės, kuriomis reglamentuojami tokie veiksmai, priemonės, susijusios su mokesčių, taikytų pažeidžiant ES teisę, grąžinimu ir priemonės, kuriomis siekiama nubausti už Sąjungos finansiniams interesams kenkiantį elgesį.
- Tokių rūšių priemonės laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“, neatsižvelgiant, ar jos priimtos siekiant į nacionalinę teisę perkelti ES teisę¹²². Tai taip pat gali būti baudžiamosios teisės ar procedūrinės teisės bendrosios priemonės, priskiriamos valstybių narių nacionalinei kompetencijai, bet tik tol, kol jos taikomos ES teisės ribose.

¹¹⁹ Žr., pvz., 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, OL L 303, 2000 12 2, 9 straipsnį, p. 16–22. ESTT praktiką sudarančių bylų, kuriose Chartija arba Sąjungos teisės bendrieji principai buvo taikomi net jeigu antriniuose teisės aktuose nebuvo numatyta konkreti pareiga užtikrinti ES teisės veiksmingumą (pvz., taikant sankcijas dėl reikalavimų nevykdymo), pavyzdžiai: 2001 m. liepos 12 d. ESTT sprendimas *Paraskevas Louloudakis / Elliniko Dimosio*, C-262/99, 67 punktą; 2007 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Ntinionik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis ir Ioannis Michail Pikoulas / Epitropi Kefalaiaagoras*, C-430/05, 50, 52 ir 53 punktai; 2011 m. kovo 31 d. ESTT sprendimas *Aurubis Baltaria AD / Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, C-546/09, 41 punktą; 2011 m. lapkričio 10 d. ESTT sprendimas *QB, C-405/10*, 48 punktą; 2017 m. gegužės 16 d. ESTT sprendimas *Berlioz Investment Fund SA / Directeur de l'administration des contributions directes* [GC], C-682/15, 41 punktą.

¹²⁰ 1997 m. vasario 27 d. ESTT sprendimas *Ebony Maritime SA ir Loten Navigation Co. Ltd / Prefetto della Provincia di Brindisi ir kt.*, C-177/95, 35 punktą; 1999 m. liepos 8 d. ESTT sprendimas *Baudžiamoji byla prieš Maria Amélia Nunes ir Evangelina de Matos*, C-186/98, 14 punktą; 2007 m. kovo 13 d. ESTT sprendimas *Unibet (London) Ltd ir Unibet (International) Ltd / Justitiekanslern* [GC], C-432/05, 38 punktą; 2008 m. balandžio 15 d. ESTT sprendimas *Impact / Minister for Agriculture and Food ir kt.* [GC], C-268/06, 44 punktą.

¹²¹ 2013 m. vasario 26 d. ESTT sprendimas *Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson* [GC], C-617/10, 26 ir 27 punktai.

¹²² 2016 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Baudžiamoji byla / Gianpaolo Paoletti ir kt.*, C-218/15, 18 punktą.

Pavyzdys. Administracinė nuobauda už ES teisės reikalavimų nevykdymą

Direktyvoje 2001/34/EB dėl vertybinių popierių įtraukimo į biržos oficialųjį prekybos sąrašą ir dėl informacijos, kuri turi būti skelbiama apie tuos vertybinius popierius, nėra aiškiai numatyta nuobaudų sistema tais atvejais, kai paaiškėja, kad sąrašė pateikta informacija yra netiksli arba klaidinanti. Todėl valstybės narės yra įgaliotos nustatyti, jų manymu, tinkamas nuobaudas. Byloje *Ntionik en Pikoulas* ESTT konstatavo, kad tie įgaliojimai turi būti įgyvendinami vadovaujantis bendraisiais teisės principais¹²³.

Pavyzdys. Baudžiamojoje teisėje numatyta sankcija už ES teisės reikalavimų nevykdymą

Kitas pavyzdys – Reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo¹²⁴. Nacionalinės baudžiamosios priemonės, kuriomis numatytos sankcijos už šio reglamento nuostatų nevykdymą, laikomos įgyvendinančiomis 51 straipsnį. Byloje *Garenfeld* padaryta išvada, kad Vokietijos baudžiamasis kodeksas pagal reglamentą laikomas įgyvendinančiu teisę ir kad taikoma Chartijos 49 straipsnio 1 dalis (nusikalstamos veikos bei bausmės teisėtumo principas)¹²⁵.

ESTT konstatavo: „Šiuo principu [nusikalstamų veikų ir bausmių teisėtumo principas], kurio privalo laikytis valstybės narės, kai nustato bausmę už Sąjungos teisės nuostatų nesilaikymą, reikalaujama, kad įstatyme būtų aiškiai apibrėžti nusikaltimai ir už juos taikomos bausmės. Ši sąlyga laikoma įgyvendinta, jei asmuo iš atitinkamos nuostatos formuluotės ir prireikus iš teismų išaiškinimo gali žinoti, kurie veiksmai ir neveikimas užtraukia baudžiamąją atsakomybę.“

- ESTT praktikoje dar nenustatyta, ar tas pats požiūris taikomas *civilinės* teisės priemonėms, kurių imamasi prieš privačias šalis už ES teise pagrįstų normų pažeidimą (pvz., civilinė atsakomybė). Tokios priemonės, neatsižvelgiant į tai, ar jos turi būti prilyginamos teisinio žalos atlyginimo (kompensavimo) priemonėms ir (arba) baudžiamojo pobūdžio priemonėms, galėtų būti laikomos

¹²³ 2007 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Ntionik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis ir Ioannis Michail Pikoulas / Epitropi Kefalaiaagoras*, C-430/05, 50, 52 ir 53 punktai.

¹²⁴ 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo, OL L 190, 2006 7 12, p. 1–98.

¹²⁵ 2011 m. lapkričio 10 d. ESTT sprendimas *QB*, C-405/10, 48 punktas.

įgyvendinančiomis priemonėmis¹²⁶. Tačiau byla *Miravittles et al.* galėtų rodyti griežtesnį Teisingumo Teismo požiūrį¹²⁷. Žinoma, tokie nacionalinės teisės aktai laikomi įgyvendinančiomis priemonėmis, jeigu jas aiškiai numato ES teisės aktai.

Pavyzdys. Civilinėje teisėje numatyta sankcija už ES teisės reikalavimų nevykdymą

Vienuoliktosios Tarybos direktyvos dėl atskleidimo reikalavimų filialams 12 straipsnyje nustatyta, kad valstybės narės numato atitinkamas nuobaudas už direktyvoje numatytos informacijos neatskleidimą¹²⁸. Byloje *Texdata Software* ESTT nustatė, kad Austrijos teisės aktai, kuriais nustatoma periodinė nuobauda už įpareigojimo atskleisti informaciją pagal vienuoliktąją direktyvą nevykdymą, yra laikytini įgyvendinančiais Sąjungos teisę, kaip tai suprantama pagal Chartijos 5 straipsnio 1 dalį. Todėl Austrijos prekybos kodekso nuostatos turėjo atitikti Chartiją¹²⁹.

ES teisės akte minimos nacionalinės teisės sąvokos (A.5 atvejis)

Šiuo atveju ES pagrindinės teisės taikomos (galimai jau esančioms) nacionalinėms sąvokoms, jeigu jos vartojamos kartu taikant atitinkamus Sąjungos teisės aktus arba nacionalinės teisės aktus, kuriais į nacionalinę teisę perkeliamas tas Sąjungos teisės aktas.

ES teisės aktų nuorodos į nacionalinės teisės sąvokas

- Sąjungos teisės aktų nuostatose gali būti minimos nacionalinės teisės sąvokos, pvz., kai nėra suderinimo ES lygmeniu. Tokiu būdu ES teisės aktuose pasiskolinamos nacionalinės teisės sąvokos, kurios priskiriamos valstybių narių kompetencijai.
- Todėl remiantis tokiais teisės ar politikos aktais, kuriuose vartojamos jau esamos nacionalinės sąvokos, gali pasitaikyti atvejų, kai valstybės narės įgyvendina ES teisę pagal 51 straipsnį, bet tik jeigu sąvokomis remiamasi atitinkamų ES nuostatų ribose¹³⁰.

¹²⁶ 2017 m. liepos 27 d. generalinio advokato Yves Bot išvada, 53 punktas, 2017 m. gruodžio 14 d. ESTT sprendimas *Antonio Miravittles Ciurana ir kt. / Contimark SA ir Jordi Socias Gispert*, C-243/16.

¹²⁷ 2017 m. gruodžio 14 d. ESTT sprendimas *Antonio Miravittles Ciurana ir kt. / Contimark SA ir Jordi Socias Gispert*, C-243/16, 33 ir 34 punktai.

¹²⁸ 1989 m. gruodžio 21 d. Vienuoliktosios Tarybos direktyva 89/666/EEB dėl atskleidimo reikalavimų filialams, įsteigtiems valstybėse narėse tam tikrų tipų bendrovių, kurioms taikomi kitos valstybės įstatymai, OL L 395/36, 1989 12 30, p. 36–39.

¹²⁹ 2013 m. rugsėjo 26 d. ESTT sprendimas *Texdata Software GmbH*, C-418/11, 71–75 punktai.

¹³⁰ Žr., pvz., 2002 m. gruodžio 12 d. ESTT sprendimo *Ángel Rodríguez Caballero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-442/00, 29–32 punktus; 2005 m. gruodžio 13 d. ESTT sprendimo *María Cristina Guerrero Pecino / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-177/05, 25 ir 26 punktus.

- Todėl nacionalinis įstatymų leidėjas turi patikrinti, ar šios nacionalinės sąvokos atitinka Chartiją, kai yra taikomos ES teisės srityje.

Pavyzdys. Bankrotas

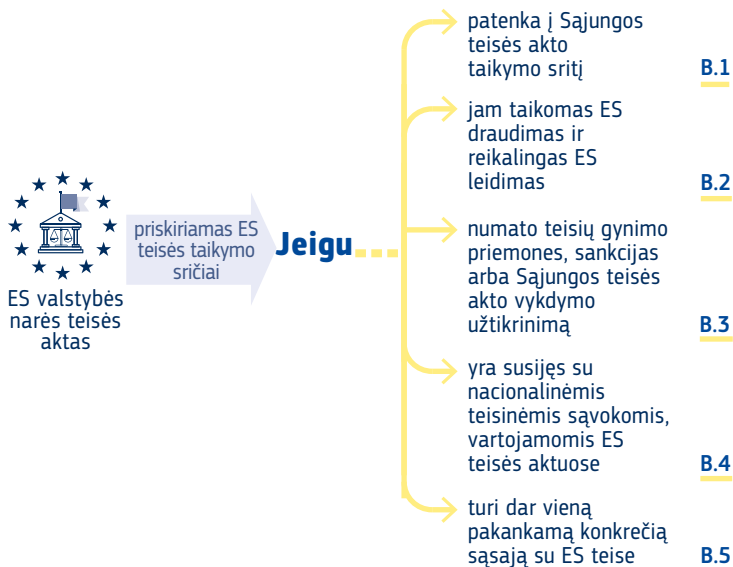
Direktyva, susijusi su darbuotojų apsauga bankroto atveju, numato, kad ji nepažeidžia nacionalinės teisės aktų, kai yra apibrėžiami terminai „darbuotojas“, „darbdavys“ ir „darbo užmokestis“. Taigi šioje direktyvoje minima nacionalinė teisė; šie terminai turi būti nurodyti ir apibrėžti nacionalinėje teisėje. Jeigu šios nacionalinės teisės sąvokos vartojamos tos direktyvos taikymo srityje, ES pagrindinės teisės taikomos neatsižvelgiant, ar šios sąvokos nurodytos naujuose nacionalinės teisės aktuose, kurie yra specialiai skirti direktyvai perkelti į nacionalinę teisę ir ar jos jau vartojamos (pvz., darbo teisėje)¹³¹.

B būdas. Pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamo akto, kurie teikiami nevykdant ES teisės aktų perkėlimo į nacionalinę teisę proceso

- Nacionalinės teisės aktai, priimti ne ES teisei įgyvendinti ir todėl būdami tik nacionalinio pobūdžio, kai kuriais atvejais gali apimti „Sąjungos teisės įgyvendinimo“ aspektą (žr. 8 pav.).
- Kai pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamo akto yra parengti tik valstybėse narėse ir todėl nėra inicijuoti atsižvelgiant į Sąjungos teisės aktus, gali būti mažai žinoma arba visai nežinoma apie galimą privalomąją Chartijos galią.
- Tačiau Chartija gali būti taikoma net ir tais atvejais, kai valstybės narės leidžia teisės aktus savo kompetencijos ribose arba neturėdamos ketinimo perkelti ES teisę į nacionalinę teisę.

¹³¹ 2004 m. gruodžio 16 d. ESTT sprendimas *José Vicente Ojano Valero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-520/03, 4 ir 34 punktai.

8 pav. Atvejai, kai Chartija taikoma nevykdant ES teisės aktų perkėlimo į nacionalinę teisę proceso

Šaltinis: FRA, 2018 m.

Nacionalinė teisėkūros priemonė patenka į ES teisės akto taikymo sritį (B.1 atvejis)

Nacionalinės priemonės, patenkančios į Sąjungos teisės aktų esminę, asmeninę ir laikiną taikymo sritį, laikomos įgyvendinančiomis 51 straipsnį, net kai jos nėra skirtos tiems teisės aktams įgyvendinti¹³².

Neįgyvendinimas kaip įgyvendinimas pagal Chartijos 51 straipsnio 1 dalį

- Iš esmės tokio pobūdžio Sąjungos teisės įgyvendinimas gali būti vertinamas kaip neįgyvendinimas. Nacionalinis įstatymų leidėjas neketina įgyvendinti ES teisės, bet turėtų tai daryti.

¹³² 2010 m. sausio 19 d. ESTT sprendimas *Seda Küçükdeveci / Swedex GmbH & Co. KG* [GC], C-555/07, 25 punktas.

Pavyzdys. Byla, susijusi su Vokietijos civiliniu kodeksu

Byloje *Kücükdeveci* nagrinėtas Vokietijos civilinis kodeksas (*Bürgerliches Gesetzbuch*), į kurį įtrauktos nuostatos dėl įspėjimo apie atleidimą iš darbo laikotarpio¹³³. Šis teisės aktas buvo priimtas ne ES teisei įgyvendinti. Tačiau ESTT nustatė, kad šiuo konkrečiu atveju Vokietijos teisės aktas patenka į Sąjungos teisės taikymo sritį, nes atleidimo iš darbo sąlygos yra reglamentuojamos Direktyva 2000/78/EB¹³⁴. Atitinkamai dėl šios direktyvos veikimo atitinkamas nacionalinės teisės aktas pateko į Sąjungos teisės taikymo sritį. Todėl buvo taikomas bendrasis nediskriminavimo dėl amžiaus principas.

Vien sąsajos su ES teisės aktais nepakanka

- Nagrinėjami teisės aktai iš tiesų turi patekti į konkretaus Sąjungos teisės akto taikymo sritį neatsižvelgiant, ar tai asmeninė taikymo sritis (kam taikoma?), esminė taikymo sritis (kokiems atvejams taikoma?) ir ar teisės aktas taikomas laikinai. Vien nacionalinės teisės aktų dalyko sąsajos su Sąjungos teisės aktu nepakanka, kad nacionalinės teisės aktai patektų į ES teisės taikymo sritį¹³⁵.

Pavyzdys. Byla, susijusi su Ispanijos baudžiamuoju kodeksu

Byloje *Gueye ir Sanchez* buvo nagrinėjama, ar Chartijos 7 straipsnis (teisė į privatų ir šeimos gyvenimą) taikomas Ispanijos baudžiamosio kodekso nuostatai (*Código Penal*) dėl papildomos baismės, kurią skiriant nusikalstamą veiką padaręs asmuo privalo laikytis atokiai ypač nuo nukentėjusio asmens ir prie jo nesiartinti, poveikio¹³⁶. ESTT nustatė, kad nėra galimybės įvertinti nagrinėjamos nacionalinės materialinės teisės pagal Chartijos nuostatas. Pirmiausia Pamatinis sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose¹³⁷ neturėjo tokio poveikio, kad nagrinėjamas nacionalinės teisės aktas patektų į Sąjungos teisės taikymo sritį.

¹³³ 2010 m. sausio 19 d. ESTT sprendimas *Seda Küçükdeveci / Swedex GmbH & Co. KG* [GC], C-555/07.

¹³⁴ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, OL L 303/16, 2000 12 2, p. 16–22.

¹³⁵ 2014 m. kovo 6 d. ESTT sprendimas *Cruciano Siragusa / Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13, 24 punktą; 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Víctor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 25 ir 37 punktai.

¹³⁶ 2011 m. rugsėjo 15 d. ESTT sprendimas *Baudžiamoji byla prieš Magatte Gueye (C-483/09) ir Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, sujungtos bylos C-483/09 ir C1/10, 69 punktą. Taip pat žr. 2015 m. vasario 5 d. ESTT sprendimo *Grima Janet Nisttahuz Poclava / Jose Maria Ariza Toledano (Taberna del Marqués)*, C-117/14, 30–38 ir 40–42 punktus.

¹³⁷ 2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, OL L 82, 2001 3 22, p. 1–4.

Pamatinio sprendimo tikslas buvo tik tas, kad vykstant baudžiamosios bylos nagrinėjimui būtų nustatyti minimalūs nuo nusikalstamos veikos nukentėjusių asmenų apsaugos standartai ir kad nukentėjusiesiems būtų suteikta aukšto lygio apsauga, ypač susijusi su teise kreiptis į teismą. Be to, nereikėtų pamiršti, kad jeigu valstybė narė, naudodamasi savo įgaliojimais užtikrinti teisės akto vykdymą, užtikrina, kad jos baudžiamosios teisės nuostatomis būtų suteikta apsauga nuo smurto šeimoje, siekiama apsaugoti ne tik nukentėjusio asmens interesus, kaip juos supranta tas asmuo, bet ir kitus, bendresnio pobūdžio, visuomenės interesus.

Nacionalinei teisėkūros priemonei taikomas draudimas pagal ES teisę, todėl ji turi būti paremta leidimu (pagrindimu, nukrypti leidžiančia nuostata) pagal ES teisę (B.2 atvejis)

Nacionalinės priemonės, kurioms pagal ES teisę taikomas draudimas ir kurios yra pagrįstos pagal ES teisę, laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“¹³⁸.

Draudimas ir leidimas

- Įgyvendinimo sąvoka netaikoma tik tais atvejais, kai valstybė narė atstovauja ES (žr. 4 skyrių). Dar kitaip teisė įgyvendinama tais atvejais, kai valstybė narė naudojasi ES teisėje numatyta išimtimi, kad pagrįstų nacionalinės teisės aktą, kuris kitu atveju būtų draudžiamas pagal ES teisę. Šioms nacionalinėms priemonėms reikalingas leidimas pagal ES teisę, todėl taikomos ES pagrindinės teisės. Toks įgyvendinimas pagrįstas tuo, kad pagal ES teisę valstybėms narėms gali būti neleista imtis priemonių, pažeidžiančių Chartiją¹³⁹.
- Remiantis jau nusistovėjusia atitinkama teismų praktika, šis atvejis nutinka, kai nacionalinės priemonės:
 - o laikomos diskriminacija dėl pilietybės, kaip ji suprantama pagal SEVS 18 straipsnį;
 - o laikomos laisvo Sąjungos piliečių (SESV 21 straipsnis), asmenų (SESV 45 ir 49 straipsniai), paslaugų (SESV 56 straipsnis) ar kapitalo (SESV 63 straipsnis)

¹³⁸ 1991 m. birželio 18 d. ESTT sprendimas *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou / Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt.*, C-260/89, 41–43 punktai; 2016 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) / Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [GC], C-201/15, 62–64 punktai.

¹³⁹ 2016 m. kovo 10 d. ESTT sprendimas *Safe Interenvios, SA / Liberbank, SA ir kt.*, C-235/14, 109 punktas; 1991 m. birželio 18 d. ESTT sprendimas *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou / Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt.*, C-260/89, 41–43 punktai; 2014 m. balandžio 30 d. ESTT sprendimas *Robert Pflieger ir kt.*, C-390/12, 30–37 punktai; 2010 m. lapkričio 23 d. ESTT sprendimas *Land Baden-Württemberg / Panagiotis Tsakouridis* [GC], C-145/09, 52 punktas.

judėjimo apribojimais arba kiekybiniais importo ir eksporto apribojimais (lygiavėrio poveikio priemonėmis) (SEVS 34 ir 35 straipsniai);

- o (galimai) neleidžia Sąjungos piliečiams iš tiesų naudotis pagrindinėmis teisėmis, kurios jiems suteiktos pagal jų turimą Sąjungos piliečio statusą (SESV 20 straipsnis).
- Siekiant nuspręsti, ar pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto apima Sąjungos teisės įgyvendinimą, pirma reikia įvertinti, ar valstybės narės pasiūlymui dėl teisėkūros procedūra priimamo akto taikomas koks nors draudimas pagal ES teisę¹⁴⁰.

Pavyzdys. Nacionalinės taisyklės, susijusios su parduotuvių darbo laiku

Byla *Pelckmans* susijusi su Belgijos teisės aktais, reglamentuojančiais darbo valandas prekybos, amatų ir paslaugų srityse¹⁴¹. ESTT nuomone, Chartija netaikoma, nes nacionalinės taisyklės, susijusios su parduotuvių darbo laiku, paprastai nevertinamos kaip laisvo prekių judėjimo (SESV 34 ir 36 straipsniai) apribojimas, jeigu tokios taisyklės galioja visiems ekonominės veiklos vykdytojams, vykdančiams veiklą savo šalies teritorijoje, ir turi tokį patį teisinį ir faktinį poveikį šalies ir iš kitų valstybių narių įvežamų produktų pardavimui.

Laisvo judėjimo apribojimai

- Nacionalinės priemonės, laikomos diskriminacija dėl pilietybės, kaip ji suprantama pagal SESV 18 straipsnį, laisvo Sąjungos piliečių (SESV 21 straipsnis), asmenų (SESV 45 straipsnis), paslaugų (SESV 56 straipsnis) ar kapitalo (SESV 63 straipsnis) judėjimo arba įsisteigimo laisvės (SESV 49 straipsnis) apribojimais arba kokybiniais importo ir eksporto apribojimais (lygiavėrio poveikio priemonėmis) (SEVS 34 ir 35 straipsniai), iš esmės draudžiamos, nebent valstybė narė gali pagrįsti atitinkamą apribojimą.
- Laisvo judėjimo apribojimas yra pagrįstas, jeigu jis būtinas siekiant teisėto tikslo visuomenės interesais. Chartija tampa svarbi vertinant, ar atitinkamas pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto yra pagrįstas pagal ES teisę; nacionalinėms taisyklėms, laikomoms laisvo judėjimo apribojimais, gali būti taikomos

¹⁴⁰ 1991 m. spalio 4 d. ESTT sprendimas *The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd / Stephen Grogan ir kt.*, C-159/90, 27 ir 31 punktai.

¹⁴¹ 2014 m. gegužės 8 d. ESTT sprendimas *Pelckmans Turnhout NV / Walter Van Gestel Balen NV ir kt.*, C-483/12, 24 ir 25 punktai.

ES išimtyms ir (arba) pagrindimais, tik jeigu jos suderinamos su Sąjungos pagrindinėmis teisėmis¹⁴².

- Nacionaliniai teisėkūros procedūra priimti aktai, laikomi laisvo judėjimo apribojimais, turi atitikti Chartiją, net jeigu jie susiję su sritimis, kurios priskirtos valstybių narių kompetencijai.

Pavyzdys. Kryžiažodžių draudimas

Byloje *Familiapress* grėsmė kilo Austrijos nesąžiningos konkurencijos įstatymui (*Gesetz über unlauteren Wettbewerb, UWG*)¹⁴³. UWG numatytas bendrojo pobūdžio draudimas siūlyti klientams nemokamas dovanas, susijusias su prekių pardavimu arba paslaugų teikimu. Šis draudimas taip pat buvo taikomas periodinių leidinių leidėjams, kurie kvietė klientus dalyvauti loterijose. Šio draudimo teisėtumą apskundė Vokietijoje įsisteigęs laikraščio leidėjas. Jis norėjo Austrijoje pardavinėti leidinius, kuriuose skaitytojams buvo suteikta galimybė dalyvauti žaidimuose (spręsti kryžiažodžius) ir laimėti prizus. ESTT nustatė, kad draudimas riboja laisvą prekių judėjimą (lygiaverčio poveikio priemonė). Todėl Austrija turėjo ieškoti draudimo pagrindo.

Austrijos vyriausybė teigė, kad minėto nacionalinės teisės akto tikslas – išsaugoti spaudos įvairovę. Siekdamas nustatyti, ar nagrinėjamas apribojimas pagrįstas, ESTT įvertino, ar spaudos įvairovės išsaugojimas gali būti laikomas viršesniu reikalavimu, pagrindžiančiu laisvo prekių judėjimo ribojimą, ir ar laikomasi proporcingumo principo. Be to, EŽTK 10 straipsnis (saviraiškos laisvė) buvo taikomas kaip Sąjungos teisės bendrasis principas. ESTT nustatė, kad svarstomas apribojimas gali sumenkinti teisę į saviraiškos laisvę. Todėl draudimas turi atitikti EŽTK 10 straipsnio reikalavimus (t. y. kad jį nustato įstatymas ir jis yra būtinas demokratinėje visuomenėje), kad pagal ES teisę būtų laikomas pagrįstu.

¹⁴² 2015 m. birželio 11 d. ESTT sprendimas *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft ir kt. / Magyar Állam*, C-98/14, 74 punktas; 2016 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) / Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [GC], C-201/15, 63 punktas.

¹⁴³ 1997 m. birželio 26 d. ESTT sprendimas *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH / Heinrich Bauer Verlag*, C-368/95.

Pagrindinių ES pilietybės teisių atėmimas

Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 20 straipsnis

Įvedama Sąjungos pilietybė. Kiekvienas asmuo, turintis valstybės narės pilietybę, yra Sąjungos pilietis. Sąjungos pilietybė ne pakeičia valstybės pilietybę, o ją papildo. [...]

Naudojimosi šiomis teisėmis sąlygas ir ribas nustato Sutartys ir joms įgyvendinti skirtos priemonės.

- Nacionalinės priemonės, kurios neleidžia Sąjungos piliečiams iš tiesų naudotis pagrindinėmis teisėmis, kurios jiems suteiktos pagal jų turimą Sąjungos piliečio statusą, iš esmės yra draudžiamos pagal SESV sutarties 20 straipsnį¹⁴⁴. Tačiau, kaip ir nuostatų dėl laisvo judėjimo atveju, SESV 20 straipsnis numato galimybę pagrįsti nukrypti leidžiančią nuostatą.
- Valstybės narės gali remtis išimtimi, ypač susijusia su viešosios politikos ir visuomenės saugumo užtikrinimo reikalavimais.
- Chartija tampa svarbi vertinant, ar atitinkamas pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto yra pagrįstas pagal ES teisę; valstybės narės pasiūlymui gali būti taikomos ES išimties ir (arba) pagrindimai, tik jeigu jis parengtas atsižvelgiant į Sąjungos pagrindines teises¹⁴⁵.

Pavyzdys. ES piliečio tėvo leidimas gyventi šalyje

Kolumbijos pilietis Rendón Marín buvo vienintelis savo vaikų rūpintojas ir globėjas Ispanijoje. Tačiau dėl teistumo jam buvo atsisakyta išduoti leidimą gyventi šalyje ir jis buvo išsiųstas iš Ispanijos teritorijos, taigi ir iš ES teritorijos, o du jo išlaikomi nepilnamečiai vaikai liko šalyje. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas negalėjo nuspręsti, ar, remiantis SEVS 20 straipsniu, tokiu atveju nacionalinės teisės aktai gali uždrausti suteikti leidimą gyventi šalyje, nenumatant galimybės taikyti nukrypti leidžiančią nuostatą. Nors ESTT pripažino, kad SESV 20 straipsnis netrukdo valstybėms narėms remtis visuomenės saugumo interesais, jis pabrėžė, kad būtina laikytis Chartijos 7 straipsnio (teisė į privatų ir šeimos

¹⁴⁴ 2011 m. kovo 8 d. ESTT sprendimas *Gerardo Ruiz Zambrano / Office national de l'emploi (ONEm)* [GC], C-34/09; 2013 m. gegužės 8 d. ESTT sprendimas *Kreshnik Ymeraga ir kt. / Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, C-87/12.

¹⁴⁵ 2016 m. rugsėjo 13 d. ESTT sprendimas *Secretary of State for the Home Department / CS* [GC], C-304/14, 36 punktas; 2016 m. rugsėjo 13 d. ESTT sprendimas *Alfredo Rendón Marín / Administración del Estado* [GC], C-165/14, 81 punktas.

gyvenimą) kartu su įpareigojimu atsižvelgti į vaiko interesus, pripažintus Chartijos 24 straipsnio 2 dalyje¹⁴⁶.

Nacionalinėje teisėkūros priemonėje numatytos teisių gynimo priemonės, sankcijos arba vykdymo užtikrinimas, kurie gali būti taikomi atsižvelgiant į ES teisės aktus (B.3 atvejis)

Nacionalinės priemonės, kurios naudojamos siekiant užtikrinti ES teisės taikymą ir veiksmingumą (sankcijos, teisių gynimo priemonės ir vykdymo užtikrinimas), laikomos „įgyvendinančiomis Sąjungos teisę“, kaip tai suprantama pagal 51 straipsnio 1 dalį. ES pagrindinės teisės taikomos šioms nacionalinėms priemonėms, jeigu jos naudojamos šiuo atveju.

Daugiau informacijos apie tokias priemones ir konkrečių aspektų, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, rasite [A.4 atvejo](#) išaiškiniame.

Nacionalinėje teisėkūros priemonėje įtvirtinta teisinė sąvoka, kuri vartojama ES teisės akte (B.4 atvejis)

Kartais Sąjungos teisės akte minimos nacionalinės teisės sąvokos. ES pagrindinės teisės taikomos šioms nacionalinėms sąvokoms, jeigu jos vartojamos kartu taikant atitinkamus Sąjungos teisės aktus arba nacionalinės teisės aktus, kuriais į nacionalinę teisę perkeliama tas Sąjungos teisės aktas¹⁴⁷.

Daugiau informacijos apie tokias priemones ir konkrečių aspektų, į kuriuos reikėtų atkreipti dėmesį, rasite [A.5 atvejo](#) išaiškinimuose.

Nacionalinėje teisėkūros priemonėje numatytos neprivalomos nuorodos į ES teisę (jos sąvokas) (B.5 atvejis)

Chartija netaikoma tais atvejais, kai reglamentuojant tik vidaus atvejus nacionaliniuose teisės aktuose savanoriškai minimos Sąjungos teisės nuostatos arba sąvokos.

¹⁴⁶ 2016 m. rugsėjo 13 d. ESTT sprendimas *Alfredo Rendón Marín / Administración del Estado* [GC], C-165/14, 66 ir 81 punktai.

¹⁴⁷ Žr., pvz., 2002 m. gruodžio 12 d. ESTT sprendimo *Ángel Rodríguez Caballero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-442/00, 29–32 punktus; 2004 m. gruodžio 16 d. ESTT sprendimo *José Vicente Ojano Valero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-520/03, 34 punktą; 2005 m. gruodžio 13 d. ESTT sprendimo *María Cristina Guerrero Pecino / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, C-177/05, 25 ir 26 punktus.

Neprivaloma nuoroda į ES teisę nelaikoma „įgyvendinančia Sąjungos teisę“

- Vien tik dėl Sąjungos teisės sąvokų paminėjimo nacionalinės priemonės nepatenka į ES teisės taikymo sritį¹⁴⁸.
- Todėl pagal Sąjungos teisę valstybės nėra įpareigosios šiuo atveju gerbti ES pagrindines teises.

Pastaba dėl ESTT jurisdikcijos

- Reikia atkreipti dėmesį, kad tam tikrais atvejais ESTT turi jurisdikciją pagal SESV 267 straipsnį (prašymo priimti prejudicinį sprendimą pateikimo procedūra) išaiškinti Sąjungos teisės nuostatas arba sąvokas, kai atitinkamas atvejis nėra tiesiogiai reglamentuojamas pagal Sąjungos teisę (pvz., jeigu nacionalinė nuoroda į ES teisę yra tiesioginė ir besąlyginė).
- Šis požiūris grindžiamas tuo, kad Sąjunga yra suinteresuota ateityje teisinėje sistemoje užkirsti kelią skirtingam Sąjungos teisės nuostatų arba sąvokų aiškinimui, nes jos turi būti aiškinamos vienodai, neatsižvelgiant į aplinkybes, kuriomis jos turi būti taikomos¹⁴⁹. Aiškinant Sąjungos nuostatas, Chartija gali būti naudojama kaip aiškinamoji priemonė¹⁵⁰.

¹⁴⁸ 2011 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Teresa Cicala / Regione Siciliana*, C-482/10, 17 punktas ir teisėjo nuomonė.

¹⁴⁹ 1997 m. liepos 17 d. ESTT sprendimas *A. Leur-Bloem / Inspecteur der Belastingdienst / Ondernemingen Amsterdam 2*, C-28/95, 34 punktas; 2011 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Teresa Cicala / Regione Siciliana*, C-482/10, 17–20 punktai.

¹⁵⁰ Tai taip pat akivaizdu kalbant apie nacionalinę teisę. Žr. FRA (2018 m.), *Sunkumai ir galimybės įgyvendinant Pagrindinių teisių chartiją*, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros išvada, Viena, 2018 m. balandžio mėn.

Vien pačių ES įgaliojimų nepakanka

- Vien to, kad valstybės narės pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto dalykas patenka į Europos Sąjungos įgaliojimų sritį, nepakanka, kad būtų taikomos ES pagrindinės teisės¹⁵¹.

Valstybių narių pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto patenka į ES įgaliojimų sritį (B.6 atvejis)

Vien to, kad valstybės narės pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto patenka į ES kompetencijos sritį, nepakanka, kad būtų taikomos ES pagrindinės teisės¹⁵².

Pavyzdys. Ispanijos darbo teisė

Byla *Poclava* susijusi su Ispanijos teisės aktais, nustatančiais ir reglamentuojančiais neterminuotą darbo sutartį, siekiant suteikti paramą verslininkams, bei numatančiais vienų metų bandomąjį laikotarpį¹⁵³. ESTT priėmė sprendimą, kad net jeigu darbuotojų apsauga darbo sutarties nutraukimo atveju yra vienas iš būdų įgyvendinti SEVS 151 straipsnyje numatytus tikslus ir net jeigu ES teisės aktų leidėjai šioje srityje turi kompetenciją pagal SESV 153 straipsnio 2 dalies sąlygas, atvejai, kurie nėra reglamentuojami tų nuostatų pagrindu nustatytais priemonėmis, nepatenka į ES teisės sritį.

- Tai, kad ES turi kompetenciją atitinkamoje srityje, tampa svarbu, tik jeigu įvykdomos dvi sąlygos:
 - ES naudojosi savo kompetencija priimdama teisėkūros priemones;
 - nacionalinė priemonė patenka į konkrečią šių ES teisėkūros priemonių taikymo sritį (daugiau informacijos rasite [B.1 atvejo](#) aprašyme).

Esama kitokios sąsajos tarp valstybės narės pasiūlymo dėl teisėkūros procedūra priimamo akto ir ES teisės nuostatų (B.7 atvejis)

ES pagrindinės teisės taikomos, tik jeigu esant tokiai sąsajai su Sąjungos teise galima suprasti, kad valstybės narės pasiūlyme numatytas ES teisės taikymas.

¹⁵¹ 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Victor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 46 punktas. Tačiau žr. generalinės advokatės Eleanor Sharpston plataus užmojo pasiūlymo, pateikto jos 2010 m. rugsėjo 30 d. išvadose byloje C-34/09, 163 punktą.

¹⁵² 2014 m. liepos 10 d. ESTT sprendimas *Victor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt.*, C-198/13, 46 punktas.

¹⁵³ 2015 m. vasario 5 d. ESTT sprendimas *Grima Janet Nisttahuz Poclava / Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués)*, C-117/14, 41 punktas.

Kitų sąsajų su ES teise vertinimas atsižvelgiant į Chartijos 51 straipsnio 1 dalies prasmę

- Jeigu, remdamiesi pirmiau aprašytais atvejais, nedarote išvados, kad taikomos ES pagrindinės teisės, tikėtina, kad jos nėra taikomos.
- Tačiau jeigu nustatėte kitokio pobūdžio sąsają su ES teise, negalima atmesti galimybių, kad dėl šios sąsajos ES pagrindinės teisės gali būti taikomos.
- Atliekant galutinį vertinimą, nereikia pamiršti Chartijos 51 straipsnio 1 dalies tikslo užtikrinti, kad ES pagrindinės teisės nebūtų pažeidžiamos ES veiklos srityse, nesvarbu, ar ES veiksmams, ar valstybėms narėms įgyvendinant ES teisę (žr. 4 skyrių)¹⁵⁴.

8. Atitikties Chartijai patikrinimas

- Šiame skyriuje pateikta 11 klausimų, skirtų patikrinti, ar valstybių narių pasiūlymai dėl teisėkūros procedūra priimamo akto nepažeidžia pagrindinių teisių.
- Dėmesys skiriamas ES pagrindinėms teisėms, kurios yra laikomos ES teisės bendraisiais principais arba yra nustatytos Chartijoje. ES pagrindinės teisės taip pat gali būti įtvirtintos sutarčių nuostatose¹⁵⁵ arba ES antrinėje teisėje¹⁵⁶. Jeigu pasiūlymas dėl teisėkūros procedūra priimamo akto patenka į tokių ES teisės nuostatų taikymo sritį, taip pat turi būti atsižvelgta į šių nuostatų specialius reikalavimus.
- Teisės teorijoje ir praktikoje etapų ir klausimų, užduodamų vertinant atitiktį žmogaus teisėms, tiksli apimtis skiriasi. Šiuo požiūriu nuoseklumo trūksta ir teismų praktikoje. Šio kontrolinio sąrašo tikslas nėra nustatyti modelį; veikiau juo siekiama padėti naudotojui vertinant atitinkamus žmogaus teisių aspektus, susijusius su konkrečiu pasiūlymu dėl teisėkūros procedūra priimamo akto.

¹⁵⁴ 2014 m. kovo 6 d. ESTT sprendimas *Cruciano Siragusa / Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, C-206/13, 31 punktąs.

¹⁵⁵ Žr. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) suvestinės redakcijos 157 straipsnį, OL C 326, 2012 10 26.

¹⁵⁶ Žr., pvz., 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvą 2000/78/EB, nustatančią vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, OL L 303, 2000 12 2, p. 16–22.

I etapas. Pagrindinių teisių apribojimų nustatymas

Pagrindinių teisių chartijos 52 straipsnio 1 dalis

Bet koks šios Chartijos pripažintų teisių ir laisvių įgyvendinimo apribojimas turi būti numatytas įstatymo ir nekeisti šių teisių ir laisvių esmės. Remiantis proporcingumo principu, apribojimai galimi tik tuo atveju, kai jie būtini ir tikrai atitinka Sąjungos pripažintus bendrus interesus arba reikalingi kitų teisėms ir laisvėms apsaugoti.

1. Ar pasiūlymu ribojamos ES pagrindinės teisės?

- Ar siūloma nacionalinė priemonė daro poveikį teisėms?
- Remdamiesi 6 skyriuje paminėtais išaiškinimo šaltiniais patikrinkite, kas tiksliai sudaro atitinkamų pagrindinių teisių turinį. Tai padės suprasti, ar pasiūlymas riboja galimybes įgyvendinti Chartijoje pripažintas pagrindines teises.

Pavyzdžiai. Teisėms taikomi apribojimai

Chartijos 15 straipsnio 1 dalies (kiekvieno asmens teisė į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla) apribojimo pavyzdys – draudimas pilotui toliau skraidyti, kai tik jam sukanka 65 metai. Kartu toks draudimas yra diskriminacija dėl amžiaus (Chartijos 21 straipsnio 1 dalis)¹⁵⁷.

Teisės balsuoti (Chartijos 39 straipsnio 2 dalis) ribojimo pavyzdys – nacionalinės teisės aktai, kuriuose numatyta galimybė atimti teisę balsuoti teistumo atveju¹⁵⁸.

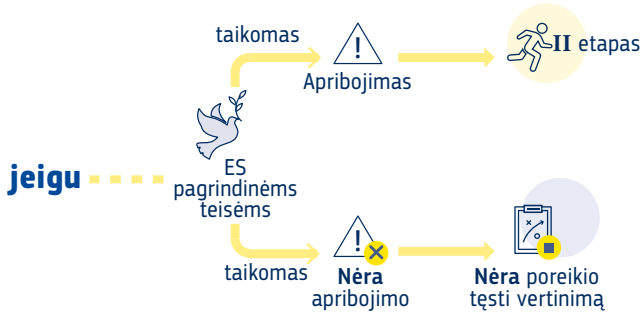
Teisės į privatų gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis) ribojimo pavyzdys – psichologo ekspertinės ataskaitos parengimas ir naudojimas taikant tarptautinę apsaugą, susijusią su prašytojo seksualine orientacija¹⁵⁹. Tai ribojimo atvejis, net jeigu psichologiniai testai, kuriais pagrįsta psichologo ataskaita, atliekami tik formaliai gavus susijusio asmens sutikimą. ESTT nuomone, prieglobsčio procedūros atveju būtina atsižvelgti į tai, kad sutikimas yra nebūtinai duotas laisva

¹⁵⁷ 2017 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH*, C-190/16, 34 ir 71 punktai.

¹⁵⁸ 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde* [GC], C-650/13, 45 punktas.

¹⁵⁹ 2018 m. sausio 25 d. ESTT sprendimas *F / Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, C-473/16, 52–54 punktai.

valia, gali būti primetamas *de facto* spaudžiant aplinkybėms, kuriose atsiduria tarptautinės apsaugos prašytojai.

Laisvės užsiimti verslu (Chartijos 16 straipsnis) ribojimo pavyzdys – įpareigojimas tam tikriems apmokestinamiesiems asmenims pateikti garantiją PVM mokėtojo registracijos tikslais (kurios suma gali siekti 500 000 EUR). Byloje *BB Construct ESTT* šį ribojimą vertino kaip suvaržymą, ribojantį galimybes laisvai naudotis įmonės finansiniais ištekliais, kuris kartu trukdo naudotis laisve užsiimti verslu¹⁶⁰.

II etapas. Vertinimas, ar apskritai apribojimai leidžiami

2. Ar atitinkamos pagrindinės teisės gali būti ribojamos?

- Patikrinkite, ar Chartijoje nustatyta atitinkama absoliuti teisė.
- Chartijoje nėra aiškiai apibrėžtos absoliučios teisės. Remiantis Chartijos išaiškinimais¹⁶¹, EŽTK ir Europos teismų praktika, teigiama, kad žmogaus orumas (Chartijos 1 straipsnis)¹⁶², kankinimo ir nežmoniško ar žeminančio elgesio arba baudymo uždraudimas (Chartijos 4 straipsnis)¹⁶³, vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudi-

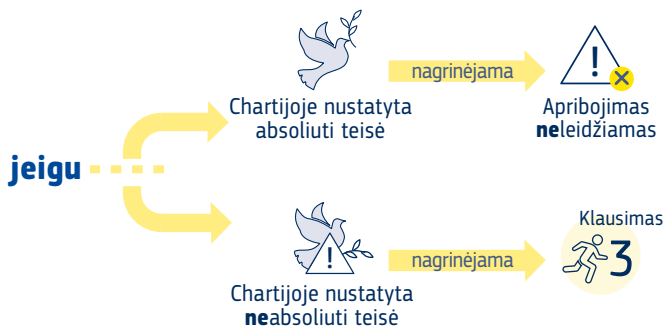
¹⁶⁰ 2017 m. spalio 26 d. ESTT sprendimas *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky / BB construct s.r.o.*, C-534/16, 38 punktas.

¹⁶¹ Remiantis Chartijos išaiškinimais, Chartijos 4 straipsnio, 5 straipsnio 1 ir 2 dalių, 10 straipsnio 1 dalies, 48 straipsnio ir 49 straipsnio 1 dalies reikšmė ir apimtis prilygsta atitinkamų Europos Žmogaus Teisių Konvencijos (EŽTK) straipsnių reikšmei ir apimčiai.

¹⁶² Remiantis Išaiškinimais, nė viena iš Chartijoje nustatytų teisių negali būti įgyvendinama siekiant pažeisti kito asmens orumą, o žmogaus orumas yra Chartijoje nurodytų pagrindinių teisių dalis. Todėl jis turi būti gerbiamas net tuo atveju, kai ribojama teisė.

¹⁶³ Atitinka EŽTK 3 straipsnį. Šioje nuostatoje apribojimo išlyga nenumatyta. Taip pat EŽTK 15 straipsnio 2 dalyje ji aiškiai įvardyta kaip nuostata, nuo kurios neleidžiama nukrypti (15 straipsnis skirtas nukrypimui nuo įsipareigojimų nepaprastosios padėties atveju).

mas (Chartijos 5 straipsnio 1 ir 2 dalys)¹⁶⁴, *vidinė* minties, sąžinės ir religijos laisvė (Chartijos 10 straipsnio 1 dalis)¹⁶⁵, nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą (Chartijos 48 straipsnis)¹⁶⁶, teisėtumo principas (Chartijos 49 straipsnio 1 dalis)¹⁶⁷ ir teisė nebūti du kartus teisiama ar baudžiamam už tą pačią nusikalstamą veiką (Chartijos 50 straipsnis)¹⁶⁸, gali būti laikomos absoliučiomis teisėmis.

3. Ar apribojimai numatomi teisėje?

- Patikrinkite, ar apribojimai numatyti teisėje; jie gali būti nustatyti nacionalinėje teisėje¹⁶⁹ arba ES teisės aktuose¹⁷⁰.
- Patikrinkite, ar apribojimai yra tinkamai prieinami ir numatomi. Numatomumas – pagrindinis kriterijus, kuriuo vadovaujama rengia teisės aktus ir kuris išsamiau aptartas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje.

¹⁶⁴ Atitinka EŽTK 4 straipsnį. Šioje nuostatoje apribojimo išlyga nenumatyta. Taip pat EŽTK 15 straipsnio 2 dalyje ji aiškiai įvardyta kaip nuostata, nuo kurios neleidžiama nukrypti.

¹⁶⁵ Atitinka EŽTK 9 straipsnio 1 dalį. Remiantis šia nuostata, tam tikromis sąlygomis gali būti ribojama tik laisvė skelbti savo religiją ar tikėjimą. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad EŽTK 15 straipsnyje nenurodyta, kad 9 straipsnio 1 dalis taikoma be išlygų.

¹⁶⁶ Atitinka EŽTK 6 straipsnio 2 ir 3 dalis. Šiose nuostatose apribojimo išlygos nenumatytos. Tačiau reikėtų pabrėžti, kad EŽTK 15 straipsnyje nenurodyta, kad 6 straipsnio 2 ir 3 dalys taikomos be išlygų.

¹⁶⁷ Atitinka EŽTK 7 straipsnio 1 dalį. Šioje nuostatoje apribojimo išlyga nenumatyta. Taip pat EŽTK 15 straipsnio 2 dalyje ji aiškiai įvardyta kaip nuostata, nuo kurios neleidžiama nukrypti.

¹⁶⁸ Kaip nurodyta 50 straipsnio išaiškinimuose, pagal EŽTK protokolo Nr. 7 4 straipsnį negali būti nustatyta jokia nuo *ne bis in idem* leidžianti nukrypti nuostata.

¹⁶⁹ Žr., pvz., 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimo *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde*[GC], C-650/13, 47 punktą.

¹⁷⁰ Pavyzdžiui, ES reglamentas arba ES direktyva: 2017 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH*, C-190/16, 37 punktas; 2016 m. vasario 15 d. ESTT sprendimas *J. N. / Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [GC], C-601/15 PPU, 51 punktas.

Pavyzdys. Prieinamumas ir numatomumas

Teisės aktas yra prieinamas, jeigu buvo tinkamai paskelbtas (pvz., ES teisės aktai skelbiami ES oficialiajame leidinyje). Pagal numatomumo sąlygą teisės aktas turi būti pakankamai tiksliai suformuluotas, kad pilietis galėtų savo elgesį pakoreguoti pagal nustatytą normą. Piliečiai turi turėti galimybę pagrįstai numatyti teisės akto pasekmes. Teisės akte taip pat pakankamai aiškiai turi būti apibrėžtos veiksmų laisvės, kuri suteikiama teisės aktą įgyvendinančioms kompetentingoms valdžios institucijoms, ribos¹⁷¹.

4. Ar užtikrinama pagarba atitinkamos pagrindinės teisės esmei?

- Patikrinkite, ar daromas poveikis atitinkamos teisės esminiam turiniui¹⁷². Ar apribojimas kelia abejonių dėl pačios teisės? Ar taikant apribojimą gerbiama atitinkamos teisės faktinė esmė?
- Tikėtina, kad apribojimas nekelia abejonių dėl pačios teisės, jeigu galimybė ją įgyvendinti ribojama aiškiai apibrėžtais ir ribotais atvejais¹⁷³.

Pavyzdys. Teisė į privatų gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis)

Bylose *Schrems* ir *Digital Rights* ESTT nustatė, kad teisės aktai, leidžiantys valdžios institucijoms bendra tvarka susipažinti su elektroninių ryšių turiniu, pažeidžia pagrindinės teisės į privatų gyvenimą, kurią garantuoja Chartijos 7 straipsnis, esmę¹⁷⁴.

Pavyzdys. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą (Chartijos 47 straipsnis)

Byloje *Schrems* ESTT nustatė, kad teisės aktai, kuriuose nenumatyta galimybė privačiam asmeniui pasinaudoti teisinėmis teisių gynimo priemonėmis, kad susipažintų su susijusiais asmens duomenimis, pareikalautų juos ištaisyti arba ištrinti,

¹⁷¹ 1979 m. balandžio 26 d. EŽTT sprendimas *Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 6538/74, punktas; 1984 m. rugpjūčio 2 d. EŽTT sprendimas *Malone prieš Jungtinę Karalystę*, Nr. 8691/79, 68 punktas.

¹⁷² ESTT taip pat vartoja tokias sąvokas kaip „faktinė esmė“, „esmė“ ir „principas“; žr., pvz., 2010 m. kovo 9 d. ESTT sprendimo *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA ir Syndial SpA / Ministero dello Sviluppo economico ir kt. (C-379/08)* ir *ENI SpA / Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare ir kt. (C-380/08)* [GC], sujungtos bylos C-379/08 ir C-380/08, 88 punktą.

¹⁷³ Žr., pvz., 2017 m. birželio 13 d. ESTT sprendimo *Eugenia Florescu ir kt. / Casa Județeană de Pensii Sibiu ir kt.* [GC], C-258/14, 55 punktą; 2017 m. liepos 5 d. ESTT sprendimo *Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH*, C-190/16, 38 ir 75 punktus; 2018 m. kovo 20 d. ESTT sprendimo *Baudžiamoji byla / Luca Menci* [GC] C-524/15, 43 punktą.

¹⁷⁴ 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Maximillian Schrems / Data Protection Commissioner* [GC], C-362/14, 94 punktas.

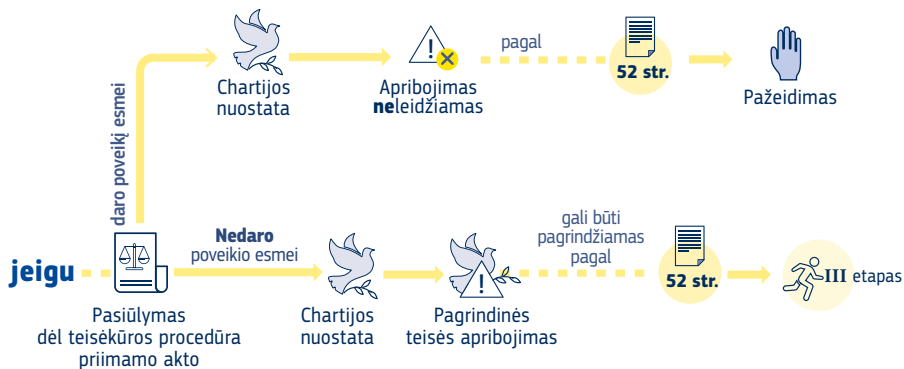
pažeidžia Chartijos 47 straipsnyje įtvirtintos teisės į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą esmę¹⁷⁵.

Pavyzdys. Sąjungos piliečių teisė balsuoti Europos Parlamento rinkimuose (Chartijos 39 straipsnio 2 dalis)

Byloje *Delvigne* nagrinėti teisės aktai, kuriuose numatyta galimybė teistumo atveju atimti teisę balsuoti¹⁷⁶. ESTT nustatė, kad šis Chartijos 39 straipsnio 2 dalyje garantuojamos teisės įgyvendinimo ribojimas nepažeidžia šios teisės esmės. Apribojimas nekėlė abejonų dėl pačios teisės, nes tam tikri asmenys tam tikromis sąlygomis ir atsižvelgiant į jų elgesį buvo išskiriami iš turinčiųjų teisę balsuoti Parlamento rinkimuose, kol buvo vykdomos tos sąlygos.

Pavyzdys. Kiekvieno asmens teisė į darbą ir užsiimti laisvai pasirinkta profesija ar veikla (Chartijos 15 straipsnio 1 dalis)

Byloje *Fries* ESTT įvertino ES reglamento, kuriame numatytas 65 metų sulaukusių piloto licenciją turinčių asmenų laisvės pasirinkti profesiją apribojimas, teisėtumą, nes tie asmenys nuo savo 65-ojo gimtadienio nebegali dirbti pilotais komercinio oro transporto srityje¹⁷⁷. Šis apribojimas neturėjo poveikio laisvės pasirinkti profesiją faktinei esmei, nes juo buvo taikomi tam tikri 65 metų sulaukusių piloto licenciją turinčių asmenų profesinės veiklos apribojimai.

¹⁷⁵ *Ten pat*, p. 95.

¹⁷⁶ 2015 m. spalio 6 d. ESTT sprendimas *Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde* [GC], C-650/13, 48 punktas.

¹⁷⁷ 2017 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH*, C-190/16, p. 38.

III etapas. Vertinimas, ar apribojimai gali būti pagrįsti

5. Ar apribojimai taikomi siekiant teisėto tikslo?

- Koks apribojimo tikslas?
- Patikrinkite, ar tikslas teisėtas. Ar jis atitinka bendrojo intereso tikslus arba poreikį apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves? ESTT laikėsi gana plataus požiūrio įvertindamas tikslą kaip teisėtą¹⁷⁸.
- Tai, kad vienu metu esama kelių tikslų, netrukdo tikslo teisėtumui¹⁷⁹.
- Patikrinkite, ar peržiūros tikslais teismai gali nustatyti teisėtą tikslą: turi būti gali-mybė aiškiai nustatyti įgyvendinamą tikslą atsižvelgiant į pačią priemonę arba kitus atitinkamos priemonės bendro konteksto elementus.

Pavyzdys. Teisė į privatų ir šeimos gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis)

Kai pateikiamas prašymas suteikti prieglobstį, kišimasis į prašytojo privatų gyvenimą gali būti pateisinamas informacijos paieškos, kuri leidžia įvertinti faktinį tarptautinės apsaugos poreikį, reikmėms. Šiuo atveju buvo vertinami tarptautinės apsaugos prašytojo pareiškimai dėl jo seksualinės orientacijos¹⁸⁰.

Pavyzdys. Laisvė užsiimti verslu (Chartijos 16 straipsnis)

PVM srityje trukdymas asmeniui naudotis laisve užsiimti verslu gali būti pagrįstas teisėtais tikslais užtikrinti tinkamą to mokesčio surinkimą ir užkirsti kelią mokesčių

¹⁷⁸ Pavyzdžiui, teisėtais laikomi šie tikslai: bendros rinkos organizacijos steigimas (1979 m. gruodžio 13 d. ESTT sprendimas *Liselotte Hauer / Land Rheinland-Pfalz*, C-44/79); visuomenės sveikatos ir visuomenės saugumo apsauga (1999 m. balandžio 29 d. ESTT sprendimas *The Queen / Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H. A. Standley ir kt.*, C-293/97); tarptautinio saugumo reikalavimai (2008 m. rugsėjo 3 d. ESTT sprendimas *Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Europos Sąjungos Taryba ir Europos Bendrijų Komisija* [GC], sujungtos bylos C-402/05 P ir C-415/05 P). Tačiau tik ekonominiai pagrindai, pvz., nacionalinės ekonomikos arba tinkamo jos veikimo skatinimas, negali būti naudojami ES teisėje draudžiamoms kliūtims pagrįsti (2016 m. gruodžio 21 d. ESTT sprendimas *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) / Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [GC], C-201/15, p. 72).

¹⁷⁹ 2011 m. liepos 21 d. ESTT sprendimas *Gerhard Fuchs (C-159/10) ir Peter Köhler (C-160/10) / Land Hessen*, sujungtos bylos C-159/10 ir C-160/10, 44 punktas.

¹⁸⁰ 2018 m. sausio 25 d. ESTT sprendimas *F / Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, C-473/16, 58 punktas.

vengimui¹⁸¹. Šiuo atveju trukdymas buvo susijęs su reikalavimu pateikti garantiją, kad asmuo būtų užregistruotas kaip PVM mokėtojas.

6. Ar apribojimas yra tinkamas, kad būtų išspręsta nustatyta problema?

- Patikrinkite apribojimo tinkamumą. Ar apribojimas yra tinkamas, kad būtų įgyvendintas užsibrėžtas tikslas?
- Patikrinkite vidinį nuoseklumą. Teisės aktas yra tinkamas užtikrinti užsibrėžto tikslo įgyvendinimą, tik jeigu tų tikslų siekiama nuosekliai ir sistemingai¹⁸².
- Patikrinkite, ar teisės akto nuostatų išimtys tam tikrais atvejais gali pakenkti to teisės akto nuoseklumui, ypač kai jų taikymo srityje gaunamas rezultatas yra priešingas tuo teisės aktu siekiamam tikslui¹⁸³.

7. Ar apribojimas apima tik tai, kas būtina, siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą? Ar yra priemonių, kurios mažiau trukdytų įgyvendinti pagrindines teises?

- Patikrinkite apribojimo būtinumą. Ar yra kokių nors alternatyvų?
- Kai galima rinktis iš kelių tinkamų priemonių, rinkitės mažiausiai sudėtingą išteklį, t. y. priemonę, kuri mažiausiai trukdo įgyvendinti atitinkamą pagrindinę teisę¹⁸⁴.

¹⁸¹ 2017 m. spalio 26 d. ESTT sprendimas *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky / BB construct s.r.o.*, C-534/16, 39 punktus.

¹⁸² 2017 m. liepos 5 d. ESTT sprendimas *Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH*, C-190/16, 48 punktus.

¹⁸³ *Ten pat.*

¹⁸⁴ 2016 m. birželio 30 d. ESTT sprendimas *Lidl GmbH & Co. KG / Freistaat Sachsen*, C-134/15, p. 33; 2001 m. liepos 12 d. ESTT sprendimas *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ir Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren / Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-189/01, p. 81.

8. Ar apribojimai proporcingi siekiamam tikslui?

- Susidarę sunkumai turi būti proporcingi siekiamam tikslui.¹⁸⁵
- Priemonė neturi sudaryti asmenims, kuriems taikomas apribojimas, susijęs su siekiamu tikslu, neproporcingos ir perteklinės naštos¹⁸⁶.
- Būtina rasti pusiausvyrą tarp siekio įgyvendinti teisėtą tikslą ir trukdymo įgyvendinti atitinkamą pagrindinę teisę.
- Kai apribojimai yra susiję su keliomis pagrindinėmis teisėmis, būtina suderinti tų skirtingų teisių apsaugos reikalavimus ir nustatyti tarp jų teisingą pusiausvyrą¹⁸⁷.

Teisės į privatą ir šeimos gyvenimą (Chartijos 7 straipsnis) pavyzdys

Byloje *F.* ESTT nustatė, kad psichologo ekspertinės ataskaitos parengimas ir naudojimas taikant tarptautinę apsaugą, susijusią su prašytojo seksualine orientacija, yra neproporcingas siekiamam tikslui, nes didelis trukdymas įgyvendinti teisę į privatą gyvenimą negali būti laikomas proporcingu naudai, kurią jis galėtų teikti faktų ir aplinkybių vertinimui, kurį reikalaujama atlikti pagal atitinkamą direktyvą (Direktyvą 2011/95/ES)¹⁸⁸.

Laisvės užsiimti verslu (Chartijos 16 straipsnis) pavyzdys

Byloje *BB Construct* ESTT nustatė elementus, į kuriuos turi būti atsižvelgta siekiant įvertinti, ar nacionalinės teisės aktas, pagal kurį reikalaujama pateikti garantiją, kad būtų įregistruotas PVM mokėtojas, yra būtinas užtikrinti tinkamą PVM surinkimą ir užkirsti kelią mokesčių vengimui¹⁸⁹. Svarbus veiksnys yra tai, kad garantijos suma automatiškai apskaičiuojama informacinių technologijų sistemoje, kurioje ta suma negali būti taisoma. Todėl tam tikrais atvejais nebūtų apsiribojama tik tuo,

¹⁸⁵ 2010 m. lapkričio 9 d. ESTT sprendimas *Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) ir Hartmut Eifert (C-93/09) / Land Hessen* [GC], sujungtos bylos C-92/09 ir C-93/09, 76 ir 77 punktai; 2001 m. liepos 12 d. ESTT sprendimas *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ir Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren / Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-189/01, 81 punktas.

¹⁸⁶ 2017 m. birželio 13 d. ESTT sprendimas *Eugenia Florescu ir kt. / Casa Județeană de Pensii Sibiu ir kt.* [GC], C-258/14, 58 punktas.

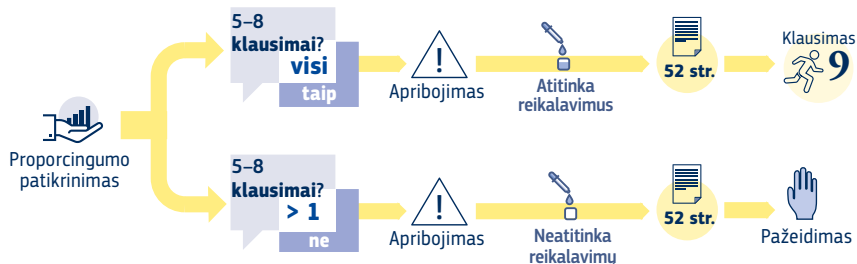
¹⁸⁷ 2013 m. sausio 22 d. ESTT sprendimas *Sky Österreich GmbH / Österreichischer Rundfunk* [GC], C-283/11, 60 punktas; 2008 m. sausio 29 d. ESTT sprendimas *Productores de Música de España (Promusicae) / Telefónica de España SAU* [GC], C-275/06, 65 ir 66 punktai.

¹⁸⁸ 2018 m. sausio 25 d. ESTT sprendimas *F / Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, C-473/16, 59–69 punktai.

¹⁸⁹ 2017 m. spalio 26 d. ESTT sprendimas *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky / BB construct s.r.o.*, C-534/16, 40–42 punktai.

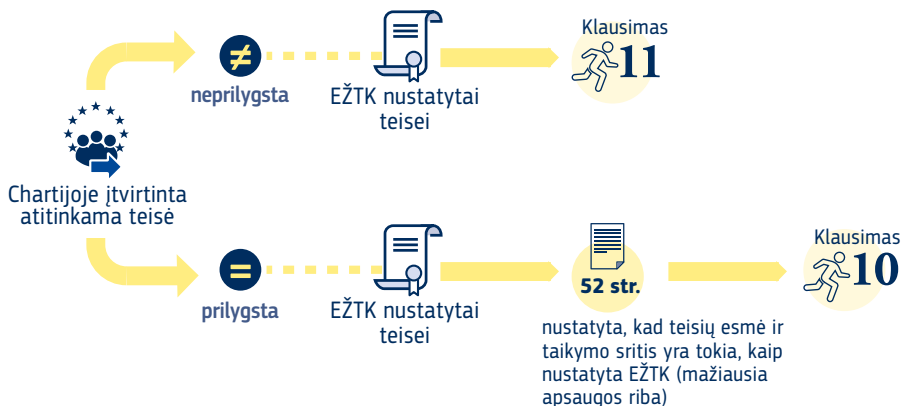
kas yra būtina siekiant užtikrinti tinkamą PVM surinkimą ir užkirsti kelią mokesčių vengimui. Be to, proporcingumo principas reikalauja, kad garantijos suma atitiktų nemokėjimo ateityje riziką ir ankstesnių mokestinių skolų sumą.

Nagrinėjamu atveju prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas konstatavo, kad garantijos suma yra lygi 500 000 EUR ir kad, turint omenyje šią sumą, tikėtina, *BB Construct* būtų priversta paskelbti bankrotą. ESTT priėmė sprendimą, kad pateikusi garantiją (turint omenyje reikšmingą jos sumą) atitinkama įmonė nepagrįstai netektų savo išteklių nuo pat jos įsteigimo momento ir tai sutrukdytų įmonei plėtoti ekonominę veiklą, taip pat kad ši garantija yra neproporcingas trukdymas naudotis laisve užsiimti verslu.

9. Ar Chartijoje įtvirtinta atitinkama teisė prilygsta teisei, kurią garantuoja EŽTK?

- Peržiūrėkite Chartijos išaiškinimus dėl atitinkamos teisės ir Chartijos 52 straipsnio 3 dalies išaiškinimuose pateiktą sąrašą. Žr. priedą.

10. Ar apribojimai atitinka EŽTK?

- Nustatant EŽTK garantuojamas teises atitinkančių teisių apribojimus, būtina laikytis standartų, kurie nustatyti EŽTK išdėstytose išsamiose apribojimų sąlygose.
- Norėdami nustatyti, ar apribojimas leidžiamas, peržiūrėkite EŽTK ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

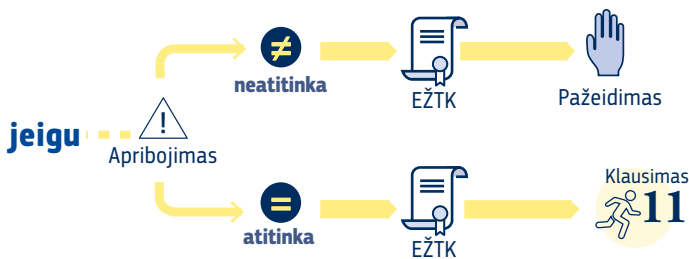
Pavyzdys. Teisė į saviraiškos laisvę

EŽTK 10 straipsnyje (saviraiškos laisvė) numatyti keli išsamūs šios laisvės apribojimo pagrindai. Todėl pagrindžiant atitinkamos Chartijoje nustatytos teisės (11 straipsnis) apribojimus teisėtais tikslais gali būti laikomi tik tie pagrindai.

Pavyzdys. Teisė į laisvę

Byla *Al Chodor* susijusi su pagrindinės teisės į laisvę, įtvirtintos Chartijos 6 straipsnyje, kuris atitinka EŽTK 5 straipsnį, įgyvendinimo apribojimo vertinimu¹⁹⁰. Todėl ESTT kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą, kuris nustatė, kad bet koks laisvės atėmimas turi būti teisėtas, t. y. jis ne tik turi turėti teisinį pagrindą nacionalinėje teisėje, jo teisėtumas yra susijęs su teisės akto kokybe ir reiškia, kad valstybės narės teisės aktas, kuriuo leidžiama atimti laisvę, jį taikant turi būti pakankamai prieinamas, tikslus ir numatomas, kad būtų išvengta bet kokios savivalės.

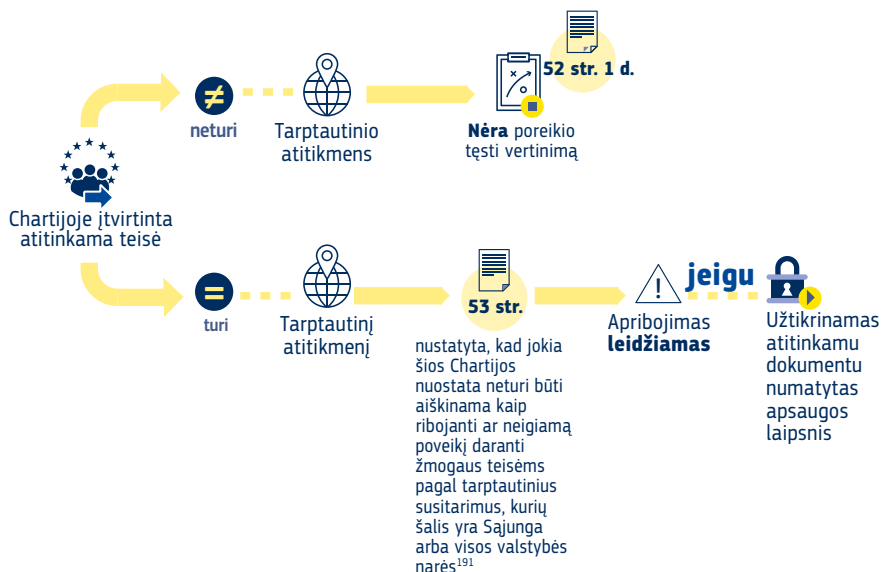
Byla *Al Chodor* susijusi su prieglobsčio prašytojų sulaikymu. ESTT nustatė, kad tai didelis tų prašytojų teisės į laisvę pažeidimas, kuris turėjo atitikti griežtas apsaugos priemonės, t. y. teisinio pagrindo, aiškumo, nuspėjamumo, prieinamumo ir apsaugos nuo savivalės reikalavimus. Šioje byloje jis priėmė sprendimą, kad šiuos reikalavimus gali atitikti tik privaloma ir bendrai taikoma nuostata.

¹⁹⁰ 2017 m. kovo 15 d. ESTT sprendimas *Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie / Salah Al Chodor ir kt.*, C-528/15, 37-47 punktai.

11. Ar kituose žmogaus teisių dokumentuose, kurių šalis yra Sąjunga arba visos valstybės narės, numatyta lygiavertė nuostata dėl atitinkamų Chartijoje nustatytų teisių?

- Patikrinkite, ar tokioms lygiavertėms nuostatomis nekyla grėsmė. Tokių teisių apžvalgą rasite [priede](#).
- Patikrinkite, ar užtikrinamas tokios lygiavertės nuostatos apsaugos lygis.

¹⁹¹ Informacijos apie svarbiausių žmogaus teisių konvencijų ratifikavimą ES valstybėse narėse apžvalgą skelbiama FRA svetainėje (JT lygmeniu ir ET lygmeniu).

Priedas. Chartijoje įtvirtintų teisių apžvalga

Remiantis Chartijos išaiškinimais, šiame priede pateikiama 50 Chartijoje įtvirtintų pagrindinių teisių apžvalga, jas palyginant su Europos Tarybos ir Jungtinių Tautų žmogaus teisių dokumentais, taip pat ES teisės ir nacionalinės teisės šaltiniais.

A. Atitinkančios EŽTK nuostatos

- Vadovaujantis Chartijos 52 straipsnio 3 dalimi, tų atitinkamų Chartijoje nustatytų teisių esmė ir taikymo sritis (įskaitant leidžiamus apribojimus) turi būti tokia pati, kaip nurodyta EŽTK (įskaitant protokolus).
- Todėl apžvalgoje atitinkami EŽTK straipsniai nurodomi remiantis:
 - Chartijos išaiškinimais dėl kiekvienos nuostatos ir
 - Chartijos išaiškinimais dėl 52 straipsnio 2 dalies.

B. Kitų žmogaus teisių dokumentų lygiavertės nuostatos

- Remiantis Chartijos 53 straipsniu, turi būti užtikrintas apsaugos lygis, numatytas kituose žmogaus teisių dokumentuose, kurių šalis yra Sąjunga ar visos valstybės narės.
- Todėl apžvalgoje nurodomos lygiavertės teisės, numatytos kituose žmogaus teisių dokumentuose, kurių šalis yra Sąjunga arba visos valstybės narės. Šie šaltiniai kartais minimi Chartijos išaiškinimuose, bet ne visada.
- Jeigu šaltinis nėra paminėtas Chartijos išaiškinimuose, atitinkama nuostata pažymėta žvaigždute (*).

C. Svarbūs ES ir nacionalinės teisės šaltiniai

- Remiantis Chartijos 52 straipsnio 2 dalimi, Chartijoje pripažintos teisės, kurios numatytos sutartyse, turi būti įgyvendinamos atsižvelgiant į tose sutartyse nustatytas sąlygas ir ribas. Todėl apžvalgoje šios nuostatos nurodytos, jeigu jos paminėtos Chartijos išaiškinimuose.
- Apžvalgoje taip pat paminėtos Chartijos išaiškinimuose daromos nuorodos į antrinės ES teisės nuostatas. Papildomos informacijos ieškokite Chartipedijoje.

- Joje taip pat paminėtos teisės, kurios pagal Chartijos išaiškinimus atitinka nacionalines konstitucines tradicijas. Vadovaujantis Chartijos 52 straipsnio 4 dalimi, tos teisės aiškinamos atsižvelgiant į tas tradicijas.
- Joje pateikiamos nuorodos į nacionalinę teisę, paminėtą Chartijos išaiškinimuose.
- Joje rasite įvairios informacijos, kuri pateikiama Chartijos išaiškinimuose, pvz., informacija, ar teisė būdinga ES teisei (pvz., teisė balsuoti ES rinkimuose).

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
1	Žmogaus orumas		TPPTP 1 straipsnis; ICESCR 1 straipsnis; NTK 17 straipsnis	ESTT praktika
2 (1)	Teisė į gyvybę	2 straipsnis	TPPTP 6 straipsnio 1 dalis; NTK 10 straipsnis; VTK 6 straipsnis	
2 (2)	Mirties bausmės netaikymas	P6 1 ir 2 straipsniai; P13-1	TPPTP 6 straipsnio 2-6 dalys; ICCPR – OP2	
3	Teisė į asmens neliečiamybę	Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija (ETS 164 ir papildomas protokolai ETS 168) [*]	TPPTP 7 straipsnis; Tarptautinio baudžiamojo teismo statuto, priimto 1998 m. liepos 17 d. Romoje, 7 straipsnio 1 dalies 9 punktas [*]	ESTT praktika

¹ Šios EŽTK nuostatos taip pat minimos Chartijos išaiškinimuose (išskyrus Chartijos 20 ir 23 straipsnius, kurių išaiškinimuose EŽTK neminima).

² Patelikiamos tik atrinktos atitinkamos nuostatos. Nurodomos tik pagrindinės žmogaus teisių konvencijos, kurias ratifikavo visos 28 ES valstybės narės (šimtis: ESC ir ESC 96).

³ Patelikiamos tik atrinktos atitinkamos nuostatos. Nurodomos tik pagrindinės žmogaus teisių konvencijos, kurias ratifikavo visos 28 ES valstybės narės (šimtis: OPCRC – SC pasirašė 28, bet ratifikavo tik 27 valstybės narės).

^{*} Chartijos išaiškinimuose nurodytos nuostatos pažymėtos žvaigždute (*).

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
4	3 straipsnis	EKPK	TPPTP 7 straipsnis; CAT; NTK 15 straipsnis; VTK 37 straipsnis; ICERD 5 straipsnio b punktas	
5 (1)	4 straipsnis		TPPTP 8 straipsnis	
5 (2)	Vergija arba nelaisvė			
5 (3)	Priverčiamasis arba privalomasis darbas			
5 (3)	Prekyba žmonėmis	Konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis	TPPTP 8 straipsnio 1 ir 2 daly	Europolo konvencijos priedas, ypač jo 27 straipsnio 1 dalis; ES pamatinis sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (OL L 203, 2002 8 1, p. 1)
6	Teisė į laisvę ir saugumą		TPPTP 9 ir 10 straipsniai; NTK 14 straipsnis	SESV 82, 83 ir 85 straipsniai
7	Teisė į privatumą ir šeimos gyvenimą		TPPTP 17 straipsnis; NTK 22 straipsnis; CEDAW 16 straipsnis; VTK 16 straipsnis; ICERD 5 straipsnio d punktas	

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
8 (1)	Asmens duomenų apsauga	Konvencija dėl duomenų apsaugos (Europos Tarybos 108-oji konvencija)*		SESV 16 straipsnis ir ES sutarties 39 straipsnis;
8 (2)	Tinkamas, konkretus tikslas, sutikimas arba teisėtas pagrindas, teisė susipažinti su duomenimis, teisė į duomenų ištaisymą			Direktiva 95/46/EB, Reglamentas (EB) Nr. 45/2001
8 (3)	Nepriklausomos institucijos vykdoma kontrolė			
9	Teisė tuoktis ir kurti šeimą		TPPTP 23 straipsnis	Nuoroda į nacionalinius teisės aktus
10 (1)	Minties, sąžinės ir religijos laisvė		TPPTP 18 straipsnis; VTK 14 straipsnis; ICERD 5 straipsnio d punktas	Nuoroda į nacionalines konstitucines tradicijas ir nacionalinius teisės aktus
10 (2)	Teisė atsisakyti veikti dėl vidinių įsitikinimų			ESTT praktika: Protokolas dėl valstybių narių visuomeninės transliacijos sistemos, pridėdamas prie Sutarčių; Tarybos direktyva 89/552/EB (ypač jos septynioliktą konstatuojamąją dalis)

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
11 (1)	Saviraiškos laisvė		TPPTP 19 straipsnis; NTK 21 straipsnis; VTK 13 straipsnis; ICERD 5 straipsnio d punktas	
11 (2)	Žiniasklaidos laisvė ir pluralizmas		VTK 17 straipsnis	ESTT praktika; Protokolas dėl valstybių narių visuomeninės transliacijos sistemos, pridedamas prie Sutarčių; Tarybos direktyva 89/552/EB (ypač jos septynioliktą konstatuojamąjį dalis); nuoroda į ES konkurencinę teisę
12 (1)	Susirinkimų ir asociacijų laisvė		TPPTP 21 ir 22 straipsniai; ICESCR 8 straipsnis; VTK 15 straipsnis; ICERD 5 straipsnio d punktas	Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartijos 11 straipsnis (toliau – Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartija)*
12 (2)	Politinės partijos			ES sutarties 10 straipsnio 4 dalis
13	Menų ir mokslo laisvė			Abipusė nuoroda į Chartijos 1 straipsnį

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
14	Teisė į mokslą	ESC 10 straipsnis* ⁴	ICESCR 13 straipsnis; NTK 24 straipsnis; CEDAW 10 straipsnis; VTK 28 straipsnis; ICERD 5 straipsnio e punktas	Valstybių narių bendros konstitucinės tradicijos; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 15 punktas*
14 (1)	Mokslas, profesinis ir tęstinis mokymas		ICESCR 13 straipsnio 2 dalies b punktas	
14 (2)	Nemokamas privalomasis išsilavinimas		ICESCR 13 straipsnio 2 dalies a punktas ir 14 straipsnis	Abipusė nuoroda į Chartijos 24 straipsnį
14 (3)	Mokymo įstaigos; tėvų pasirinkimas		ICESCR 13 straipsnio 3 dalis	Abipusė nuoroda į Chartijos 16 straipsnį ir nacionalinius teisės aktus
15 (1)	Laisvė pasirinkti profesiją ir teisė dirbti	ESC 1 straipsnio 2 dalis* ⁵	ICESCR 6 straipsnio 1 dalis; NTK 27 straipsnis; CEDAW 11 straipsnis; ICERD 5 straipsnio e punktas	ESTT praktika; SESV 156 straipsnis (susijęs su terminu „darbo sąlygos“); nuoroda į nacionalinės teisės aktus; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 4 punktas*
15 (2)	Laisvė ieškoti darbo, dirbti, pasinaudoti įsisteigimo teise ir teikti paslaugas			Laisvės, kurias garantuoja SESV 26, 45, 49 ir 56 straipsniai

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
15 (3)	Trečiųjų šalių piliečių, kuriems leista dirbti, nediskriminavimas	ESC 19 straipsnio 4 dalis*		SESV 153 straipsnio 1 dalies g punktas; nuoroda į nacionalinius teisės aktus (dėl jūreivių įdarbinimo)
16	Laisvė užsiimti verslu			ESTT praktika; SESV 119 straipsnio 1 ir 3 daly
17	Teisė į nuosavybę	P1 1 straipsnis		ESTT praktika; nuoroda į ES antrinę teisę
18	Teisė į prieglobstį			SESV 78 straipsnis; protokolai, susiję su Jungtine Karalyste, Airija ir Danija; protokolas dėl prieglobsčio
19 (1)	Kolektyvinis asmenų išsiuntimas	P4 4 straipsnis		ICERD 5 straipsnis; TPPTP 13 straipsnis*
19 (2)	Apsauga perkėlimo, išsiuntimo ar išdavimo atveju	3 straipsnis*	EKPK 3 straipsnis	CAT 3 straipsnis; VTK 22 straipsnis; TPPTP 13 straipsnis
20	Lygybė prieš įstatymą	6 ir 14 straipsniai; P12 1 straipsnis	TPPTP 14 straipsnio 1 dalis ir 16 straipsnis	Bendrasis teisės principas, kuris įtrauktas į visas Europos konstitucijas; ESTT praktika

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
21	Nediskriminavimas 14 straipsnis	Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencijos 11 straipsnis dėl genetinio paveldo*; Konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 3 straipsnis	ICERD; TPPTP 2 ir 27 straipsniai; NTK 5 straipsnis; CEDAW	SESV 19 straipsnis; 2 dalis atitinka SESV 18 straipsnio 1 dalį ir turi būti taikoma pagal tą straipsnį
22	Kultūrų, religijų ir kalbų įvairovė		TPPTP 27 straipsnis; ICESCR 15 straipsnis; NTK 30 straipsnis; ICERD 5 straipsnio e punktas	ES sutarties 6 straipsnis; SESV 167 straipsnio 1 ir 4 dalys; ES sutarties 3 straipsnio 3 dalis; SESV 17 straipsnis
23	Moterų ir vyrų lygybė 14 straipsnis; P12	ESC 96 20 straipsnis*; Konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 17 straipsnis	TPPTP 3 straipsnis; CEDAW 3 straipsnis	ES sutarties 3 straipsnis; SESV 8 straipsnis; SESV 157 straipsnis; Direktyva 76/207/EEB (vienodas požiūris į moteris ir vyrus); Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 16 punktas*
24	Vaiko teisės		VTK 3, 9, 12 ir 13 straipsniai*; TPPTP 24 straipsnis; NTK 7 straipsnis; OPCRC – SC	SESV 81 straipsnis
25	Pagyvenusių žmonių teisės	ESC 96 23 straipsnis*		Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 24 ir 25 straipsniai*
26	Neigalių asmenų integravimas	ESC 15 straipsnis*	NTK	Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 26 punktas*

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
27	Darbuotojų teisė į informaciją ir konsultacijas įmonėje	ESC 96 21 straipsnis*	TDO konvencijos	SESV 154 ir 155 straipsniai; direktyvos 2002/14/EB (konsultavimasis su darbuotojais), 98/59/EB (kolektyvinis atleidimas iš darbo), 2001/23/EB (įmonių pervadymas) ir 94/45/EB (Europos darbų taryba); Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 17 ir 18 punktai*
28	Teisė į kolektyvines derybas ir kolektyvinių veiksmų teisė	ESC 6 straipsnis*		EŽTT praktika, susijusi su EŽTK 11 straipsniu; nuoroda į nacionalinius teisės aktus ir praktiką; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 12–14 punktai*
29	Teisė naudotis įdarbinimo tarnybų paslaugomis	ESC 1 straipsnio 3 dalis*		Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 13 punktas*
30	Apsauga nepagrįsto atleidimo iš darbo atveju	ESC 96 24 straipsnis*	ICERD 5 straipsnio e punktas	Direktyva 2001/23/EB (įmonių pervadymas), Direktyva 80/987/EEB (darbdavio nemokumas), iš dalies keičiama Direktyva 2002/74/EB

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus)	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
31 (1)	Tinkamos darbo sąlygos	ESC 3 straipsnis*; ESC 26 straipsnis*	ICESCR 7 straipsnis; ICERD 5 straipsnio e punktas	Direktyva 89/391/EEB (darbuotojų sauga ir sveikata); sąvoka „darbo sąlygos“ turi būti suprantama, kaip apibrėžta SESV 156 straipsnyje; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 19 punktas*
31 (2)	Maksimalus darbo laikas	ESC 2 straipsnis*	ICESCR 7 straipsnio d punktas	Direktyva 93/104/EB (darbo laikas); Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 8 punktas*
32	Vaikų darbo uždraudimas ir jaunų žmonių apsauga darbe	ESC 7 straipsnis*	ICESCR 10 straipsnio 3 dalis	Direktyva 94/33/EB (dirbančio jaunimo apsauga); Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 20–23 punktai*
33 (1)	Šeima ir profesinė veikla	ESC 16 straipsnis*	TPPTP 23 straipsnio 1 dalis; ICESCR 10 straipsnis	
33 (2)	Apsauga nuo atleidimo iš darbo	ESC 8 straipsnis*; ESC 27 straipsnis*	ICESCR 10 straipsnio 2 dalis	Tarybos direktyva 92/85/EEB (neščių darbuotojų apsauga); Direktyva 96/34/EB dėl Bendrojo susitarimo dėl tėvystės atostogų

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
34	Socialinė apsauga ir socialinė parama		ICESCR 9–11 straipsniai; NTK 28 straipsnis; CEDAW 13 straipsnis; VTK 26 straipsnis; ICERD 5 straipsnio e punktas	
34 (1)	Socialinė apsauga ir socialinė parama	ESC 12 straipsnis*		SESV 153 ir 156 straipsniai; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 10 punktas*
34 (2)	Teisėtas gyvenimas ir teisėtas gyvenamosios vietos keitimas Europos Sąjungoje	ESC 12 straipsnio 4 dalis ir 13 straipsnio 4 dalis*		Reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 ir Reglamentas (EEB) Nr. 1612/68; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 2 punktas*
34 (3)	Socialinės atskirties ir skurdo įveikimas	ESC 13 straipsnis*; ESC 96 30 ir 31 straipsniai*	ICERD 5 straipsnio e punktas	SESV 153 straipsnis; Bendrijos darbuotojų socialinių teisių chartijos 10 punktas*
35	Sveikatos apsauga	ESC 11 ir 12 straipsniai*	ICESCR 12 straipsnis; NTK 25 straipsnis; CEDAW 12 straipsnis; VTK 24 straipsnis	SESV 168 straipsnis

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EZTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
36	Galimybė naudotis bendrus ekonominius interesus tenkinančiomis paslaugomis			SESV 14 straipsnis; nuoroda į nacionalines nuostatas
37	Aplinkos apsauga		ICESCR 12 straipsnio b punktas	ES sutarties 3 straipsnio 3 dalis; SESV 11 ir 191 straipsniai remiasi kai kurių nacionalinių konstitucijų nuostatomis
38	Vartotojų apsauga			SESV 169 straipsnis
39	Teisė balsuoti ir būti kandidatų Europos Parlamento rinkimuose		NTK 29 straipsnis; CEDAW 7–8 straipsniai; TPPTP 25 straipsnis; ICERD 5 straipsnio c punktas	SESV 20 straipsnio 2 dalis ir 22 straipsnis; ES sutarties 14 straipsnio 3 dalis
40	Teisė balsuoti ir būti kandidatų vietos savivaldos rinkimuose		NTK 29 straipsnis; CEDAW 7–8 straipsniai; TPPTP 25 straipsnis; ICERD 5 straipsnio c punktas	SESV 20 straipsnio 2 dalis ir 22 straipsnis
41	Teisė į gerą administravimą			ESTT praktika; SESV 20 straipsnio 2 dalies d punktas, 25, 296, 298 ir 340 straipsniai; abipusė nuoroda į Chartijos 47 straipsnį

Pagrindinių teisių chartija	Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	JT žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
42	Teisė susipažinti su dokumentais			SESV 15 straipsnio 3 dalis; Reglamentas (EB) Nr. 1049/2001 (galimybė susipažinti su dokumentais)
43	Europos ombudsmenas			SESV 20 ir 228 straipsniai
44	Petijijos teisė			SESV 20 ir 227 straipsniai
45	Judėjimo ir apsigyvenimo laisvė		TPPTP 12 straipsnis; NTK 18 straipsnis; VTK 10 straipsnis; ICERD 5 straipsnio d punktą	SESV 20 straipsnio 2 dalies a punktas; ESTT praktika; SESV 77, 78 ir 79 straipsniai
46	Diplomatinė ir konsulinė apsauga			SESV 20 ir 23 straipsniai
47 straipsnio pirma pastraipa	Teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą	13 straipsnis	TPPTP 2 straipsnio 3 dalis; NTK 13 straipsnis; VTK 40 straipsnio 2 dalies b punktas; ICERD 6 straipsnis	ESTT praktika; SESV 251–281 straipsniai
47 straipsnio antra pastraipa	Viešas ir teisingas nagrinėjimas	6 straipsnio 1 dalis	TPPTP 14 straipsnio 3 dalies d punktas; VTK 40 straipsnio 2 dalies b punktas	ESTT praktika

Pagrindinių teisių chartija		Atitinkamos EŽTK nuostatos (įskaitant fakultatyvius protokolus) ¹	Kiti atitinkami ET dokumentai ²	Jį žmogaus teisių dokumentai ³	Chartijos išaiškinimuose paminėta ES teisė / nacionalinė teisė
47 straipsnio trečia pastraipa	Teisinė pagalba (pagal poreikį)	6 straipsnio 1 dalis		TPPTP 14 straipsnio 3 dalies d punktas; VTK 40 straipsnio 2 dalies b punktas	
48	Nekaltumo prezumpcija ir teisė į gynybą	6 straipsnio 2 ir 3 dalys		TPPTP 14 straipsnio 2 ir 3 dalys; VTK 40 straipsnio 2 dalies b punktas	
49 straipsnio 1 ir 2 dalys	Teisėtumo ir nuskalstamos veikos bei bausmės proporcingumo principai	7 straipsnis*		TPPTP 15 straipsnis*; VTK 40 straipsnio 3 dalis	Nuoroda į bendras konstitucines tradicijas ir ESTT praktika
49 straipsnio 3 dalis	Proporcinga bausmė				
50	Teisė nebūti du kartus teisiamam ar baudžiamam už tą pačią nuskalstamą veiką	P7 4 straipsnis*		TPPTP 14 straipsnio 7 dalis	ESTT praktika; Šengeno konvencija; Europos Bendrijų finansinių interesų apsaugos konvencijos 7 straipsnis

Šaltinis: FRA, 2018 m.

Rodyklė

Europos Sąjungos teisingumo teismo praktika

<i>A. Leur-Bloem / Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2</i> , C-28/95, 1997 m. liepos 17 d.	67
<i>Abdoulaye Amadou Tall / Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)</i> , C-239/14, 2015 m. gruodžio 17 d.	31
<i>Åklagaren / Hans Åkerberg Fransson</i> [GC], C-617/10, 2013 m. vasario 26 d.	37, 38, 42, 56
<i>Alfredo Rendón Marín / Administración del Estado</i> [GC], C-165/14, 2016 m. rugsėjo 13 d.	65, 66
<i>Andrea Francovich ir Danila Bonifaci ir kt. / Italijos Respublika</i> , sujungtos bylos C-6/90 ir C-9/90, 1991 m. lapkričio 19 d.	33
<i>Ángel Rodríguez Caballero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)</i> , C-442/00, 2002 m. gruodžio 12 d.	31, 42, 58, 66
<i>Angelo Ferlini / Centre hospitalier de Luxembourg</i> , C-411/98, 2000 m. spalio 3 d.	33
<i>Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) / Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis kai Koinonikis Allilengyis</i> [GC], C-201/15, 2016 m. gruodžio 21 d.	62, 64, 75
<i>Antonio Miravittles Ciurana ir kt. / Contimark SA ir Jordi Socias Gispert</i> , C-243/16, 2017 m. gruodžio 14 d.	58
<i>Association de médiation sociale / Union locale des syndicats CGT ir kt.</i> [GC], C-176/12, 2014 m. sausio 15 d.	21, 33
<i>Aurubis Bulgaria AD / Nachalnik na Mitnitsa Stolichna</i> , C-546/09, 2011 m. kovo 31 d.	18, 56
<i>Baudžiamoji byla prieš Gianpaolo Paoletti ir kt.</i> , C-218/15, 2016 m. spalio 6 d.	56
<i>Baudžiamoji byla prieš Luca Menci</i> [GC], C-524/15, 2018 m. kovo 20 d.	73

<i>Baudžiamoji byla prieš Magatte Gueye (C-483/09) ir Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10), sujungtos bylos C-483/09 ir C-1/10, 2011 m. rugsėjo 15 d.</i>	<i>40, 61</i>
<i>Baudžiamoji byla prieš Maria Amélia Nunes ir Evangelina de Matos, C-186/98, 1999 m. liepos 8 d.</i>	<i>56</i>
<i>Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft ir kt. / Magyar Állam, C-98/14, 2015 m. birželio 11 d.</i>	<i>43, 64</i>
<i>Berlioz Investment Fund SA / Directeur de l'administration des contributions directes [GC], C-682/15, 2017 m. gegužės 16 d.</i>	<i>42, 56</i>
<i>Blanka Soukupová / Ministerstvo zemědělství, C-401/11, 2013 m. balandžio 11 d.</i>	<i>18, 30</i>
<i>Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) ir Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) / The Scottish Ministers, sujungtos bylos C-20/00 ir C-64/00, 2003 m. liepos 10 d.</i>	<i>41, 49</i>
<i>Brasserie du Pêcheur SA / Bundesrepublik Deutschland ir The Queen / Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd ir kt., sujungtos bylos C-46/93 ir C-48/93, 1996 m. kovo 5 d.</i>	<i>33</i>
<i>Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve / Moussa Abdida [GC], C-562/13, 2014 m. gruodžio 18 d.</i>	<i>31</i>
<i>Claude Chartry / Belgijos valstybė, C-457/09, 2011 m. kovo 1 d.</i>	<i>39</i>
<i>Cruciano Siragusa / Regione Sicilia - Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, 2014 m. kovo 6 d.</i>	<i>40, 61, 69</i>
<i>Daniele Annibaldi / Sindaco del Comune di Guidonia and Presidente Regione Lazio, C-309/96, 1997 m. gruodžio 18 d.</i>	<i>40</i>
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH / Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 2010 m. gruodžio 22 d.</i>	<i>18, 20</i>
<i>Deponiezweckverband Eiterköpfe / Land Rheinland-Pfalz, C-6/03, 2005 m. balandžio 14 d.</i>	<i>40, 52</i>
<i>Dieter Krombach / André Bamberski, C-7/98, 2000 m. kovo 28 d.</i>	<i>41, 49</i>

<i>Ebony Maritime SA ir Loten Navigation Co. Ltd / Prefetto della Provincia di Brindisi ir kt., C-177/95, 1997 m. vasario 27 d.</i>	56
<i>Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE ir Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou / Dimotiki Etairia Pliroforissis ir Sotirios Kouvelas ir Nicolaos Avdellas ir kt., C-260/89, 1991 m. birželio 18 d.</i>	42, 62
<i>Emiliano Torralbo Marcos / Korota SA ir Fondo de Garantía Salarial, C-265/13, 2014 m. kovo 27 d.</i>	38
<i>Erich Stauder / City of Ulm – Sozialamt, byla 29-69, 1969 m. lapkričio 12 d.</i>	16
<i>Eugenia Florescu ir kt. / Casa Județeană de Pensii Sibiu ir kt. [GC], C-258/14, 2017 m. birželio 13 d.</i>	41, 49, 73, 77
<i>Europos Komisija / Ispanijos Karalystė [GC], C-610/10, 2012 m. gruodžio 11 d.</i>	20
<i>Europos Parlamentas / Europos Sąjungos Taryba [GC], C-540/03, 2006 m. birželio 27 d.</i>	24
<i>Europos Sąjungos Taryba / Bank Mellat, C-176/13 P, 2016 m. vasario 18 d.</i>	20
<i>Europos Sąjungos Taryba / Bank Saderat Iran, C-200/13 P, 2016 m. balandžio 21 d.</i>	20
<i>F / Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, C-473/16, 2018 m. sausio 25 d.</i>	70, 75, 77
<i>Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky / BB construct s.r.o, C-534/16, 2017 m. spalio 26 d.</i>	71, 76, 77
<i>Gabrielle Defrenne / Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena, byla 43-75, 1976 m. balandžio 8 d.</i>	33
<i>Geoffrey Léger / Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes ir Etablissement français du sang, C-528/13, 2015 m. balandžio 29 d.</i>	18
<i>Georg Stollwitzer / ÖBB Personenverkehr AG, C-482/16, 2018 m. kovo 14 d.</i>	31
<i>Gerardo Ruiz Zambrano / Office National de l'Emploi (ONEm) [GC], C-34/09, 2011 m. kovo 8 d.</i>	65

<i>Gerhard Fuchs (C-159/10) ir Peter Köhler (C-160/10) / Land Hessen,</i> sujungtos bylos C-159/10 ir C-160/10, 2011 m. liepos 21 d.	75
<i>Grima Janet Nisttahuz Poclava / Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués),</i> C-117/14, 2015 m. vasario 5 d.....	61, 68
<i>H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren ir Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren / Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,</i> C-189/01, 2001 m. liepos 12 d..	76, 77
<i>Hubert Wachauf / Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft,</i> C-5/88, 1989 m. liepos 13 d.	49, 51
<i>Idéal tourisme SA / Belgijos valstybė,</i> C-36/99, 2000 m. liepos 13 d.....	54
<i>Impact / Minister for Agriculture and Food ir kt. [GC],</i> C-268/06, 2008 m. balandžio 15 d.	56
<i>International Transport Workers' Federation ir Finnish Seamen's Union / Viking Line ABP ir OÜ Viking Line Eesti,</i> C-438/05, 2007 m. gruodžio 11 d.	33
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH / Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel,</i> byla 11-70, 1970 m. gruodžio 17 d.	16
<i>IR / JQ [GC],</i> C-68/17, 2018 m. rugsėjo 11 d.	33
<i>J. N. / Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [GC],</i> C-601/15 PPU, 2016 m. vasario 15 d.	22, 72
<i>J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung / Europos Bendrijų Komisija,</i> byla 4-73, 1974 m. gegužės 14 d.	16
<i>Jiří Sabou / Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu [GC],</i> C-276/12, 2013 m. spalio 22 d.	18, 41, 52
<i>Johan Piek / inisterie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,</i> C-384/05, 2007 m. sausio 11 d.	41, 49, 50
<i>José Vicente Olaso Valero / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa),</i> C-520/03, 2004 m. gruodžio 16 d.	42, 59, 66

<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo ir María del Carmen Abril García / Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, C-169/14, 2014 m. liepos 17 d.</i>	<i>31</i>
<i>Kreshnik Ymeraga ir kt. / Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration, C-87/12, 2013 m. gegužės 8 d.</i>	<i>65</i>
<i>Land Baden-Württemberg / Panagiotis Tsakouridis [GC], C-145/09, 2010 m. lapkričio 23 d.</i>	<i>42, 62</i>
<i>Ledra Advertising Ltd ir kt. / Europos Komisija ir Europos Centrinis Bankas (ECB) [GC], sujungtos bylos C-8/15 P–C-10/15 P, 2016 m. rugsėjo 20 d.</i>	<i>38</i>
<i>Lidl GmbH & Co. KG / Freistaat Sachsen, C-134/15, 2016 m. birželio 30 d.</i>	<i>76</i>
<i>Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras / Gintaras Dockevičius ir Jurgita Dockevičienė, C-587/15, 2017 m. birželio 15 d.</i>	<i>41, 49</i>
<i>Liliana Tudoran ir kt. / SC Suport Colect SRL, C-92/14, 2014 m. liepos 3 d.</i>	<i>39</i>
<i>Liselotte Hauer / Land Rheinland-Pfalz, C-44/79, 1979 m. gruodžio 13 d.</i>	<i>75</i>
<i>M. G. Eman ir O. B. Sevinger / College van burgemeester en wethouders van Den Haag [GC], C-300/04, 2006 m. rugsėjo 12 d.</i>	<i>33, 41, 49</i>
<i>María Cristina Guerrero Pecino / Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), C-177/05, 2005 m. gruodžio 13 d.</i>	<i>42, 58, 66</i>
<i>Maribel Dominguez / Centre informatique du Centre Ouest Atlantique ir Préfet de la région Centre [GC], C-282/10, 2012 m. sausio 24 d.</i>	<i>52</i>
<i>Marie Landtová / Česká správa socialního zabezpečení, C-399/09, 2011 m. birželio 22 d.</i>	<i>31</i>
<i>Mario Vital Pérez / Ayuntamiento de Oviedo, C-416/13, 2014 m. lapkričio 13 d.</i>	<i>18</i>
<i>Mark Alemo-Herron ir kt. / Parkwood Leisure Ltd, C-426/11, 2013 m. liepos 18 d.</i>	<i>31</i>
<i>Maximilian Schrems / Data Protection Commissioner [GC], C-362/14, 2015 m. spalio 6 d.</i>	<i>73</i>
<i>Michael Schwarz / Stadt Bochum, C-291/12, 2013 m. spalio 17 d.</i>	<i>18</i>

<i>N. S. (C-411/10) / Secretary of State for the Home Department ir M. E. ir kt. (C-493/10) / Refugee Applications Commissioner ir Minister for Justice, Equality and Law Reform [GC], sujungtos bylos C-411/10 ir C-493/10, 2011 m. gruodžio 21 d.</i>	10
<i>Nttonik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis ir Ioannis Michail Pikoulas / Epitropi Kefalaiagoras, C-430/05, 2007 m. liepos 5 d.</i>	56, 57
<i>NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loo / Netherlands Inland Revenue Administration, byla 26-62, 1963 m. vasario 5 d.</i>	31
<i>O ir S / Maahanmuuttovirasto ir Maahanmuuttovirasto / L, sujungtos bylos C-356/11 ir C-357/1, 2012 m. gruodžio 6 d.</i>	41
<i>Othmar Michaeler (C-55/07 ir C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 ir C-56/07) ir Ruth Volgger (C-56/07) / Amt für sozialen Arbeitsschutz ir Autonome Provinz Bozen, sujungtos bylos C-55/07 ir C-56/07, 2008 m. balandžio 24 d.</i>	16
<i>Paraskevas Louloudakis / Elliniko Dimosio, C-262/99, 2001 m. liepos 12 d.</i>	56
<i>Pelckmans Turnhout NV / Walter Van Gastel Balen NV ir kt., C-483/12, 2014 m. gegužės 8 d.</i>	39, 63
<i>Petya Milkova / Izpjalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, C-406/15, 2017 m. kovo 9 d.</i>	15, 52
<i>Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie / Salah Al Chodor ir kt., C-528/15, 2017 m. kovo 15 d.</i>	79
<i>Productores de Música de España (Promusicae) / Telefónica de España SAU [GC], C-275/06, 2008 m. sausio 29 d.</i>	77
<i>QB, C-405/10, 2011 m. lapkričio 10 d.</i>	56, 57
<i>Raffinerie Mediterranee (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA ir Syndial SpA / Ministero dello Sviluppo economico ir kt. (C-379/08) ir ENI SpA / Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare ir kt. (C-380/08) [GC], sujungtos bylos C-379/08 ir C-380/08, 2010 m. kovo 9 d.</i>	73
<i>Robert Pfleger ir kt., C-390/12, 2014 m. balandžio 30 d.</i>	18, 42, 43, 62

<i>Roman Angonese / Cassa di Risparmio di Bolzano SpA</i> , C-281/98, 2000 m. birželio 6 d.	33
<i>Safe Interenvios, SA / Liberbank, SA ir kt.</i> , C-235/14, 2016 m. kovo 10 d.	62
<i>Schindler Holding Ltd ir kt. / Europos Komisija</i> , C-501/11 P, 2013 m. liepos 18 d.	22
<i>Secretary of State for the Home Department / CS [GC]</i> , C-304/14, 2016 m. rugsėjo 13 d.	65
<i>Seda Küçükdeveci / Swedex GmbH & Co. KG [GC]</i> , C-555/07, 2010 m. sausio 19 d.	32, 42, 60, 61
<i>Servet Kamberaj / Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) ir kt. [GC]</i> , C-571/10, 2012 m. balandžio 24 d.	22
<i>Sky Italia Srl / Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni</i> , C-234/12, 2013 m. liepos 18 d.	18, 53
<i>Sky Österreich GmbH / Österreichischer Rundfunk</i> , C-283/11, 2013 m. sausio 22 d.	77
<i>Società italiana petroli SpA (IP) / Borsana Srl</i> , C-2/97, 1998 m. gruodžio 17 d.	40, 52
<i>Srl CILFIT ir Lanificio di Gavardo SpA / Ministry of Health</i> , byla 283/81, 1982 m. spalio 6 d.	36
<i>Staatssecretaris van Justitie / Tayfun Kahveci ir Osman Inan</i> , sujungtos bylos C-7/10 ir C-9/10, 2012 m. kovo 29 d.	41, 49
<i>Stefano Melloni / Ministerio Fiscal [GC]</i> , C-399/11, 2013 m. vasario 26 d.	25
<i>Telez Sverige AB / Post- och telestyrelsen ir Secretary of State for the Home Department / Tom Watson ir kt. [GC]</i> , sujungtos bylos C-203/15 ir C-698/15, 2016 m. gruodžio 21 d.	22
<i>Teresa Cicala / Regione Siciliana</i> , C-482/10, 2011 m. gruodžio 21 d.	40, 67
<i>Texdata Software GmbH</i> , C-418/11, 2013 m. rugsėjo 26 d.	18, 38, 42, 58
<i>The Queen / Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte: H. A. Standley ir kt.</i> , C-293/97, 1999 m. balandžio 29 d.	75

<i>The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd / Stephen Grogan ir kt., C-159/90, 1991 m. spalio 4 d.</i>	63
<i>Thierry Delvigne / Commune de Lesparre Médoc ir Préfet de la Gironde [GC], C-650/13, 2015 m. spalio 6 d.</i>	38, 41, 49, 70, 72, 74
<i>Thomas Pringle / Airijos Vyriausybė ir kt., C-370/12, 2012 m. lapkričio 27 d.</i>	41, 49
<i>Toshiba Corporation ir kt. / Úřad pro ochranu hospodářské soutěže [GC], C-17/10, 2012 m. vasario 14 d.</i>	18
<i>Unibet (London) Ltd ir Unibet (International) Ltd / Justitiekanslern[GC], C-432/05, 2007 m. kovo 13 d.</i>	56
<i>Vera Egenberger / Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V [GC], C-414/16, 2018 m. balandžio 17 d.</i>	33
<i>Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH / Heinrich Bauer Verlag, C-368/95, 1997 m. birželio 26 d.</i>	64
<i>Víctor Manuel Julian Hernández ir kt. / Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) ir kt., C-198/13, 2014 m. liepos 10 d.</i>	40, 52, 61, 68
<i>Vino Cosimo Damiano / Poste Italiane SpA, C-161/11, 2011 m. birželio 11 d.</i>	39
<i>Vino Cosimo Damiano / Poste Italiane SpA, C-20/10, 2010 m. lapkričio 11 d.</i>	39
<i>Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) ir Hartmut Eifert (C-93/09) / Land Hessen [GC], sujungtos bylos C-92/09 ir C-93/09, 2010 m. lapkričio 9 d.</i>	77
<i>WebMindLicenses kft / Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság, C-419/14, 2015 m. gruodžio 17 d.</i>	38
<i>Werner Fries / Lufthansa CityLine GmbH, C-190/16, 2017 m. liepos 5 d.</i>	70, 72, 73, 74, 76
<i>Werner Mangold / Rüdiger Helm [GC], C-144/04, 2005 m. lapkričio 22 d.</i>	32
<i>Yassin Abdullah Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Europos Sąjungos Taryba ir Europos Bendrijų Komisija [GC], sujungtos bylos C-402/05 P ir C-415/05 P, 2008 m. rugsėjo 3 d.</i>	75

Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija

<i>Andrle prieš Čekijos Respubliką</i> , Nr. 6268/08, 2011 m. birželio 20 d.	30
<i>Malone prieš Jungtinę Karalystę</i> , Nr. 8691/79, 1984 m. rugpjūčio 2 d.	73
<i>Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę</i> , Nr. 6538/74, 1979 m. balandžio 26 d.	73

Europos Sąjungos teisės aktai

<i>1989 m. gruodžio 21 d. Vienuoliktoji Tarybos direktyva 89/666/EEB dėl atskleidimo reikalavimų filialams, įsteigtiems valstybėse narėse tam tikrų tipų bendrovių, kurioms taikomi kitos valstybės įstatymai</i> , OL L 395/36, 1989 12 30, p. 36–39	58
<i>2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus</i> , OL L 303, 2000 12 2, p. 16–22.....	61
<i>2001 m. kovo 15 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose</i> , OL L 82, 2001 3 22, p. 1–4	61
<i>2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo</i> , OL L 190, 2006 7 12, p. 1–98.....	57
<i>2010 m. kovo 10 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo</i> , OL L 95/1, 2010 4 15.....	53

Kaip susisiekti su ES

Asmeniškai

Visoje Europos Sąjungoje yra šimtai *Europe Direct* informacijos centrų. Artimiausio centro adresą rasite svetainėje https://europa.eu/european-union/contact_lt

Telefonu arba el. paštu

Europe Direct tarnyba atsakys į jūsų klausimus apie Europos Sąjungą. Su šia tarnyba galite susisiekti:

- nemokamu numeriu: 00 800 6 7 8 9 10 11 (kai kurie operatoriai už šiuos skambučius gali imti mokestį),
- šiuo standartiniu numeriu: + 32 22999696 arba
- elektroniniu paštu svetainėje https://europa.eu/european-union/contact_lt

Kaip rasti informacijos apie ES

Internetas

Informacijos apie Europos Sąjungą visomis oficialiosiomis ES kalbomis galima rasti svetainėje *Europa* (https://europa.eu/european-union/index_lt)

ES leidiniai

Nemokamų ir mokamų ES leidinių galite atsisiųsti arba užsisakyti <https://publications.europa.eu/lt/publications>. Jeigu jums reikia daugiau nemokamų leidinių egzempliorių, kreipkitės į *Europe Direct* arba į vietos informacijos centrą (žr. https://europa.eu/european-union/contact_lt)

ES teisė ir susiję dokumentai

Norėdami susipažinti su ES teisine informacija, įskaitant visus ES teisės aktus nuo 1952 m. visomis oficialiosiomis kalbomis, apsilankykite svetainėje *EUR-Lex* (<http://eur-lex.europa.eu>)

ES atvirieji duomenys

ES atvirųjų duomenų portale (<http://data.europa.eu/euodp/lt>) galima susipažinti su ES duomenų rinkiniais. Duomenis galima nemokamai parsisiųsti ir pakartotinai naudoti tiek komerciniais, tiek nekomerciniais tikslais.

Nuo 2000 m. Europos Sąjunga taiko savo teisių aktą – Pagrindinių teisių chartiją. Teisiškai privaloma ji tapo 2009 m. ir turi tokią pat juridinę vertę kaip ir ES sutartys. Išmanantieji pagrindinius ES teisės principus paprastai greitai nurodo, kad Chartija yra visada privaloma Europos Sąjungai, bet valstybėms narėms tik tada, kai jos „įgyvendina ES teisę“. Tačiau praktikoje net ekspertai ne visada gerai supranta, kas patenka į Chartijos taikymo sritį, o kas ne. Šio vadovo tikslas – gerinti supratimą apie Chartiją, taip pat tais atvejais, kai ji taikoma teisės ir politikos formavimo srityje.

FRA – EUROPOS SAJUNGOS PAGRINDINIŲ TEISIŲ AGENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Viena, Austrija
Tel. + 43 (1) 580 30-0; faksas + 43 (1) 580 30-699
fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency

■ Europos Sąjungos
leidinių biuras